

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

SAYI

20

**OCAK/ŞUBAT
'23**

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

Üç Aylık Teorik Dergi

Yayın türü: Yaygın-süreli yayın

OCAK/ŞUBAT - 2023

Birlik Yayın Gıda San. ve Tic. Ltd. Şirketi Adına İmtiyaz sahibi: Furkan Seyhan

Sorumlu Müdür: **Can Soyer**

Kapak ve Mizanpaj: **Yener Yentek**

Adres: **Birlik Yayın Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.**

OSMANAĞA MAH. GENERAL ASIM GÜNDÜZ CAD. B BLOK YEĞİNER NO: 37 İÇ KAPI NO: 74 KADIKÖY/ İSTANBUL

Baskı: **Deren Matbaacılık SAN. ve TİC. LTD.ŞTİ.** / Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No: 9/Z Beylikdüzü/ İstanbul

KOMÜNİST Sayı: 20

İÇİNDEKİLER

Sunuş 5

Röportaj: TİP Bir Mahkumiyeti Kırmının Yolunu Aradı 9

Erkan Baş

Stratejik ve Diyalektik Bir Yaklaşım Olarak Hesaplaşma 31

İlke Bereketli

Masa da Masaymış Ha: Millet İttifakı'nın Masasında Neler Var Neler Yok? 41

İzel Sezer

Saray, Altılı Masa ve Bizim Muhalefetimiz 55

Berat Çelikoğlu

Ekran Başında Muamma: Anketler Neyi Gösterir, Neyi Göstermez? 61

Barış Kineşçi

Gündem

Otoriter Kapitalizmin Retorik Stratejileri: Siyasette Küfür Ne İşe Yarıyor? 73

Ebru Pektaş

Katkı

Kıvılcımlı'nın Kaleminden Hegel'i Öğrenmek 79
Sinan Dervişoğlu

Müfredat

Marksist Sözlük - 4 Emperyalizm ve Sömürgecilik 119

Kitaplık

Marksizme Derinlikli Bir Giriş 129
Ufuk Akkuş

Sunuş

Komünist'in 20. sayısından merhaba.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanının 100. yılını geride bırakacağımız 2023 son derece önemli bir hesaplaşmanın da sahası oldu. 20 yılı aşkın süredir ülkemizi karanlığa hapsedmiş olan Saray Rejimi'nden kurtulmak için sürdürülen mücadele, 2023'te yaşamsal bir seçimle kesiliyor. Son yerel seçimlerde iktidar blokunun yaşadığı yenilginin de motivasyonu Türkiye Saray Rejimi'nden kurtulmak için bir yeni seçim zaferini arıyor.

Sosyalistlerin bu tablo içindeki yeri iki boyutlu olageldi: Bir yandan, Türkiye'de ihtiyaç duyulan değişimin sadece iktidar değişikliğiyle sınırlı kalmaması gerektiğini söylüyoruz. Haliyle, bu çapta geniş ve köklü bir değişimin de sadece seçim yoluyla elde edilemeyeceğini anlatıyoruz. Öte yandan, halkımızın geniş kesimleri içerisinde seçimlerin özel bir önem taşıdığını da görüyor ve emekçi halkın çıkarlarına uygun bir seçim taktiği geliştirmeye çalışıyoruz. Özellikle, seçimde kullanılacak bir oyun bile çok değerli olduğu bir uğrakta seçimlere yeteri kadar ciddiyetle yaklaşmayan ya da halkın oyunu değerli kılacak taktikleri oluşturamayan bir sosyalist hareketin kitleselleşme yolunda önemli bir kayıp yaşayacağını öngörüyoruz. Türkiye İşçi Partisi'nin seçim sürecine ve toplumsal muhalefetin gündemlerine bakışı esasen yukarıda değindiğimiz bu yaklaşıma dayanıyor.

Tam da bu nedenlerle *Komünist*'in bu sayısında "**İkinci Yüzyılın Birinci Seçimi**" başlıklı dosyaya yer veriyoruz.

Dosyamız TİP Genel Başkanı Erkan Baş'ın *Komünist*'in sorularına yanıt verdiği söyleşi ile başlıyor. Hem TİP'in hem de Emek ve Özgürlük İttifakı'nın seçimlere yaklaşımını sergileyen Baş, Türkiye'de Cumhuriyet'in ikinci yüzyılına girerken güçlü bir sosyalist odağın yaratılmasının hayati önem taşıdığının altını çiziyor. Dosyamızın devamında İlke Bereketli TİP'in hesaplaşma çerçevesindeki "kurtuluş ve kuruluş" taktiğini ele alıyor. İzel Sezer düzen muhalefetine ana akımı olan Altılı Masa'yı ve Millet İttifakı'nın Türkiye'ye önerdiği vizyonu; Berat Çelikoğlu AKP ve MHP'nin başını çektiği Cumhur İttifakı'nın seçim sürecindeki önceliklerini ve muhtemel hamlelerini; Barış Kineşçi ise tüm Türkiye'nin dikkatle izlediği anketlerin anlamını ve nasıl okunması gerektiğini ele alıyor.

Gündem bölümümüzde Ebru Pektaş, özellikle Saray iktidarının ve onun sözcülerinin takındığı bir tavır olarak küfür ve hakaret dilini inceliyor. Katkı bölümümüzde ise Sinan Dervişoğlu Hikmet Kıvılcımlı'nın Hegel üzerine yorumlarını değerlendiriyor.

Müfredat bölümümüz yeni dizimizin dördüncü bölümüyle devam ederken, Kitaplık bölümümüzde ise Ufuk Akkuş'un değerlendirmesi yer alıyor.

Önümüzdeki sayılarda görüşmek üzere.

İyi okumalar.

dosya

İkinci yüzyılın
birinci seçimi

• *KOMÜNİST*

TİP GENEL BAŞKANI ERKAN BAŞ:

TİP Bir Mahkumiyeti Kırmanın Yolunu Aradı

Türkiye, belki de tarihinin en önemli seçimlerinden birine yaklaşıyor. 20 yılı deviren Saray iktidarının kaybetme ihtimalinin çıplak gözle bile görülür hale gelmesi de 2023 seçimine dair geliştirilen strateji ve taktikleri yaşamsal kılıyor.

Mevcut siyaset alanında Cumhur İttifakı karşısında iktidara talip olan Millet İttifakı, bir yandan altılı bileşimi nedeniyle bir yandan da cumhurbaşkanı adayının hala belirlenememiş olması nedeniyle yurttaşlarda endişe yaratıyor. Öte yandan, muhalefetin kapsamı ve çeşitliliği Altılı Masa'ya sıkışmış durumda da değil. Altılı Masa'nın kısıtlarının Türkiye toplumunun ihtiyaç duyduğu muhalefet özlemini karşılamayacağına farkında olan güçler Emek ve Özgürlük İttifakı adıyla bir araya geldi. Şimdilerde bir mücadele ittifakı olarak yola çıkan Emek ve Özgürlük İttifakı'nın aynı zamanda bir seçim ittifakı da kurup kuramayacağına dair tartışmalar sürdürülüyor.

Hem önümüzdeki seçim sürecini, hem Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu yaşamsal dönemeci, hem

- TİP Genel Başkanı Erkan Baş: **TİP Bir Mahkumiyeti Kıranın Yolunu Aradı**

Emek ve Özgürlük İttifakı'nın yol haritasını hem de TİP'in kendisine biçtiği misyon ve hedefleri TİP Genel Başkanı Erkan Baş'a sorduk.

Türkiye'nin bu seçimde Saray iktidarına son vermesinin mümkün olduğunu belirten Baş, yine de bunun ülkenin sorunlarının bir anda ve tümüyle çözüldüğü anlamına gelmeyeceğini belirtiyor. Baş'a göre TİP'i önümüzdeki dönemde de etkin bir rol üstlenmeye davet eden koşullar da bununla ilgili; yani TİP şimdilerde yürüttüğü muhalefeti, bu defa iktidarın yeni talipleri karşısında da yürütmeye, yeni iktidarın işçilerin ve yoksulların haklarını gasp etmesine izin vermemek için mücadele etmeye hazırlanıyor.

TİP Genel Başkanı Erkan Baş'la gerçekleştirdiğimiz ve seçim sürecine dair oldukça önemli değerlendirmeler barındıran söyleşiyi Komünist okurlarına sunuyoruz.

Komünist: Türkiye İşçi Partisi 2023 yılını sadece seçim yılı olarak değil aynı zamanda Saray Rejimi'nin yenileceği bir yıl olarak tanımladı ve “kurtuluş-kuruluş” yaklaşımını ortaya attı. Bu yaklaşım ile nasıl bir mücadele hedefi ve kurgusunu kast ediyorsunuz?

Erkan Baş: Türkiye’de 2023 seçimlerinin çok önemli olduğunu herkes söylüyor, fakat bir taraftan da yürüyen bir “ikinci yüzyıl” tartışması var. Cumhuriyet’in ilk yüzyılını geride bırakıyoruz ve 2023 seçimleri için yeni bir yüzyıla giriş kapısıdır demiştik. Dolayısıyla bizim için bir seçim olmanın ötesinde Türkiye’nin ikinci yüzyılının nasıl şekilleneceği; hangi politik aktörlerin, hangi toplumsal kesimlerin, hangi sınıfın nasıl bir ağırlık kazanacağı önemli.

TİP’in şu andaki varlığı 1920’lerde Mustafa Suphi’nin adıyla anılan komünist hareketin Kurtuluş Savaşı’na katılma mücadelesine benzetilebilir. Orada başarısız olduk, tasfiye edildik, Mustafa Suphiler katledildi ve komünist hareket aslında kuruluş dönemine is-

tediği gibi bir giriş yapamadı. Kurtuluş Savaşı döneminde gerçek bir politik aktör olamadı. Şimdi yine benzer bir arayış olduğunu düşünüyoruz. Türkiye'nin ikinci yüzyılının da özellikle solsuz ve Kürtsüz inşa edilmesi üzerine kurulu bir proje var. Tayyip Erdoğan'a karşı biriken öfkeyi, gücü kendi ihtiyaçlarına göre kullanmak isteyen bir irade şekillenmiş durumda gibi gözüküyor. O yüzden bir bütünlüğe işaret ediyoruz, "kurtuluş ve yeniden kuruluş" paradigmasıyla meseleye bütünlükle bakmak gerekir diyoruz. TİP'in çok uzun zamandır söylediği şey bu. Saray Rejimi'nden, Tayyip Erdoğan'dan, Cumhur İttifakı'ndan bir an önce kurtulma ihtiyacını yakıcı bir biçimde vurguluyor ve burada daha geniş bir perspektifle bakmak gerektiğini düşünüyoruz.

Bunun pratik uzanımıdaysa bir taraftan Cumhur İttifakı'nın karşısındaki bütün güçlerin birleşebileceği bir zemin tarif edilebilir mi, bunun arayışı içerisindeyiz. Bunun, bu topraklarda yaşayan milyonlarca insanın büyük bir talebi olduğunu da görüyoruz. Bu kurtuluş gerçekleştiği andan itibaren de yeni bir mücadele başlayacak; biz yeniden kuruluş derken buna da işaret etmeye çalışıyoruz. Uzun süredir özellikle altını çizdiğimiz bir nokta da bu kurtuluş kavgasının aktif bir ögesi olmayan hiçbir gücün yeniden kuruluş sürecinde etkin bir özne olamayacağıydı. Sanırım TİP aracılığıyla sosyalistler ve işçi sınıfı bu görevi en azından belli bir ölçüde başarıyla geçiriyor diyebiliriz.

"İkinci yüzyılda mutlaka güçlü bir sola, güçlü bir sosyalist partiye ihtiyaç var"

Sosyalistler, yeniden kuruluş sürecinde de sosyalist hareketin, işçi sınıfı başta olmak üzere toplumsal muhalefet güçlerini temsil eden bir ağırlık kazanması ve ikinci yüzyılın; birinci yüzyılda yapılan hataların, eksiklerin, yanlışların ve nihayetinde olumsuz sonuçların bir daha yaşanmayacağı bir biçimde gerçekleşmesi için bir güvencedir, sigortadır. Bir toplantımızda ilk kez sevgili Ahmet Şık söylemişti, sonrasında ben de sıkça kullandım, şöyle formüle ediyoruz: Cumhur İttifakı, toplumsal alanda da devlet katında da sermaye lehine ciddi dönüşümlere imza attı. Sanırım Altılı Masa esas

yoğunlaşmasını, daha çok bu devlette ortaya çıkan ayar bozulmalarının devlet adına yeniden dizayn edilmesi üzerine tanımlıyor. Yakın zamanda kamuoyuna yansıyan bakanlıklar, cumhurbaşkanı yardımcılığı tartışmaları da bunun bir yansıması ve iç dengeleri buna göre kurulacak. Altılı Masa, daha çok, devlet onlar açısından nasıl yeniden dizayn edilecek ya da geleneksel yapısının modern bir biçimde yorumu nasıl gerçekleşecek kısmıyla ilgileniyor. Bir nevi devletin sigortası işlevi görüyor.

Bizim ise önümüzdeki dönem için halkın sigortasına, emekçilerin, yoksulların, kadınların, gençlerin, Kürtlerin, Alevilerin sigortasına ihtiyacımız var. Çünkü bu sigorta olmadığında ilk yüzyılda gördüğümüz gibi, kesintisiz bir biçimde tarikatların, cemaatlerin, ırkçıların önü açılıyor ve o süreç bir biçimde Tayyip Erdoğan'ları iktidarda tutuyor. Yani tarihsel açıdan baktığımızda orada bir süreklilik boyutu var. Eğer ikinci yüzyılda da aynı şeyin yaşanmasını istemiyorsak mutlaka güçlü bir sola, güçlü bir sosyalist partiye ihtiyaç var.

Biz bunu yapmaya çalışacağız, buna yakın olduğumuzu da hissediyoruz. Bizi esas heyecanlandıran kısmı bu. TİP'in kurulduğu günden bugüne kadar sürdürdüğü mücadele, yarattığı birikim, enerji, heyecan ve toplumsal etki aslında bunun eşğine geldiğimizi gösteriyor. Bunu başarabiliriz, bu da heyecanımızı çok artırıyor.

Komünist: Böylesi bir mücadele hedefini ve kurgusunun başarılı olmasının koşulları nelerdir?

Erkan Baş: Türkiye siyasetinde bir paradigma egemen: Aslında yurttaş yok, seçmen diye bir kategori var ve halka, hepimize biçilen temel misyon seyirci olmak. "Siz izleyin, dört-beş yılda bir sandık önünüze geldiğinde fikrinizi beyan edersiniz. Onda da size sunulan seçenekler arasından bir tanesini seçersiniz." Daha çok mecburiyetler üzerine karar vermeniz dayatılıyor ve sürekli olarak evde oturma, izleme, tribünden alkışlama ve tezahürat etme gibi bir beklenti var. Halka sunulan şey bu. Bunu değiştirmemiz gerekiyor. TİP'in esas odaklandığı nokta budur.

Biz çok uzun zaman önce “halkın siyasette özne olması” diye bir şeyden bahsetmiştik ve halkın siyasete katılım kanallarının sadece mevcut Siyasi Partiler Kanunu’na yansıyan ve esas olarak tüm siyaset alanına hakim olan darlıkta olamayacağına işaret etmiştik. Bunun birkaç boyutu var. Bir tanesi toplumsal mücadele alanlarındaki örgütlenmeler, sendikalar, meslek örgütleri, dayanışma ağları, platformlar ve dernekler. Halkın örgütlü olduğu yapıların sayısını, çeşitliliğini, genişliğini ve kapsayıcılığını artırmak zorundayız.

Mesela sendikal hareket burada çok önemli bir yerde duruyor. Geçtiğimiz günlerde açıklanan son istatistikler işler acısı... Resmi rakamlara göre emekçilerin yüzde 86’sı sendikasız çalışıyor, daha kötüsü TİS yapabilen işçi sayısı, ki gerçek sendikalılık rakamı olarak aslında bunu almak gerekir, sadece 1,5 milyon kadar, yani yüzde 10 bile değil. Bu tablo sürdüğü sürece söylediğimiz şeyin hayata geçmesi çok mümkün değil, bunu mutlaka radikal biçimde değiştireceğiz. Diğer taraftan da bu toplumsal mücadele alanlarını kendi dinamikleriyle harekete geçirebilecek yatay örgütlenmeleri, dayanışma ağlarını büyütmek gerekir.

İkincisi, düzen partilerinden beklenmez ama devrimci partilerin, özel olarak TİP’in kendisini buna uygun şekilde yeniden bir yapılandırma ihtiyacı var, bunu zorluyoruz. Türkiye’de bir statükodan söz ediyorsak bunun kendisini en fazla hissettirdiği alanlardan bir tanesi siyasi partiler. Tek adam sisteminin ne kadar kötü olduğunu hep beraber yaşayarak görüyoruz ama tek tek siyasi partilere döndüğümüzde orada da tek adamlar sistemlerinin yeniden üretildiği örneklerle karşı karşıyayız. En görünür olduğu için milletvekillerinden örnek vereyim; gerçekten milletin vekilleri olan, toplumu, halkı temsil eden aktörlerden ziyade genel başkanların temsilcilerinden oluşan bir milletvekili topluluğu kendisini daha fazla hissettiriyor.

O yüzden Türkiye’deki siyaset paradigmasını, siyaset düzenini tepetaklak çevirmekle işe başlamalıyız. Bunun için çaba sarf

ediyoruz. Halkın siyasete katılım kanallarını geliştireceği, 24 saat boyunca siyasete çeşitli araçlarla müdahale edebileceği mekanizmaları kurabilmek gerekiyor. Siyasi partiler de bunun etkisiyle bence dönüşecekler, dönüşmeleri gerekiyor. Daha katılımcı, daha şeffaf, hem iç işleyiş açısından hem de topluma sundukları vizyon açısından bir yenilenmeye ihtiyaç var. Yine iyi bildiğim için kendimizden örnek vereyim, TİP'in geride kalan dönemde görece hareketlenmiş olmasının, birtakım başarılar elde etmesinin arkasında bir yandan mücadeleci karakterimizin olması varsa bir yandan da katılımcılıkla güçlendirdiğimiz örgütümüzün büyük bir katkısı var. Partimizin şeffaflık, samimiyet konusunda da halka verdiği güven kendimizi test ettiğimiz bir zemin oldu. "Türkiye'de böyle şeylerle çok ilgilenilmez" yaklaşımı karşısında TİP ne düşünüyorsa dümdüz söyleyen, karar alma mekanizmalarını insanların gözle görülür bir biçimde hissedebildiği bir hale geldi. Bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Özetle, TİP'in bu dönüşümü gerçekleştirebilmesi için yeni bir yurttaşlık kimliğinden söz etmek lazım.

Komünist: Türkiye'de Saray Rejimi karşısında iki muhalefet bloku ve ittifak ortaya çıktı. Bunu zayıflık yaratan bir bölünme olarak görüyor musunuz?

Erkan Baş: Altılı Masa'ya kendi açımızdan baktığımızda temel birtakım konularda bile anlaşamayacağımızı düşünüyoruz. Örneğin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin yanlış olduğu ve değişmesi gerekliliği konusunda ortak görüşe sahip olduğumuz anlaşılıyor ama mesela hemen arkasından konuşulması gereken temel ekonomik başlıklarda bile aramızda uzlaşılamaz bir bakış farkı var.

Nihayetinde onların yaklaşımında temel belirleyici olarak sermaye iktidarının güvence altına alınması, büyük sermayenin çıkarlarının korunması gözüküyor. Ya da dünya piyasalarıyla kurulacak ilişkiler üzerinden Türkiye'nin ekonomisinin düzeleceği gibi birtakım yanlışlar var. Dolayısıyla anlaşmamız zaten mümkün değil.

"Altılı Masa esas olarak masa başında kuruldu"

İki farklı ittifakın oluşmuş olması Türkiye gerçekliğine uygun mu dersenez, bence uygun. Türkiye'deki siyasal eğilimler, yaklaşımlar, görüş farklılıkları, Altılı Masa'ya sığmayacak kadar geniş. Emek ve Özgürlük İttifakı, aslında iki ittifaka sıkışmış Türkiye'de gerçek bir alternatif olarak ortaya çıktı. Çok net söyleyeyim, Altılı Masa, esas olarak masa başında kuruldu. Yani liderler yan yana geldi, böyle bir ihtiyaç sezdiler; ama Emek ve Özgürlük İttifakı masa başında kurulmuş bir ittifak değil. Sonuçta Emek ve Özgürlük İttifakı, 20 yıldır sokakta çeşitli biçimlerde bazen ileri çıkarak, bazen geri düşerek devam eden bir mücadelenin yarattığı toplumsal hareketliliğin üzerine inşa edildi, bu bizim için çok değerli ve aynı zamanda iki ittifak arasındaki çok önemli bir fark.

Türkiye'de AKP'ye karşı mücadelenin görece daha kararlı, daha militan, daha inatçı blokunu oluşturan milyonların sadece Altılı Masa'nın muhalefet olduğu bir Türkiye'de AKP'ye karşı mücadele enerjisi bulması bile mümkün olmayabilirdi. Yaşamsal bir örnek verecek olursak, İstanbul Sözleşmesi konusunda Türkiye'de açık ve net tutum alan tek ittifak, Emek ve Özgürlük İttifakı. Altılı Masa içerisindeki birtakım partiler bunu söylüyorlar ama örneğin Altılı Masa'nın resmi görüşü "İstanbul Sözleşmesi'ne dönüşecektir" değil. Bunu ifade etmeden Türkiye'de kadın hareketiyle, kadınların mücadelesiyle bir bağ kurabilmek mümkün değil. AKP'ye karşı 20 yıllık tarihe baktığımızda en kararlı mücadeleyi veren kadınları bu mücadelenin bir aktörü haline getirmeyen bir yaklaşım AKP'yi yenilgiye uğratamaz ki... Mesela aynı şeyi Boğaziçi Üniversitesi örneğinde gördük. Orada kayyum atanmasına karşı direnen öğrenciler, bugün Altılı Masa etrafında buluşan kesimler tarafından hak ettikleri kadar sahiplenmeyle karşılaşmadılar. Hatta rektörlüğü, Tayyip Erdoğan'ı eleştirmek varken ona karşı eylem yapan öğrencilerin eleştirildiği örnekler de yaşadık.

Böyle çelişkileri artırmak için söylemiyorum ama Türkiye'de net bir biçimde Tayyip Erdoğan'a, AKP'ye, Cumhur İttifakı'na karşı olan ama Altılı Masa'ya ilişkin de tereddütler yaşayan en az yüzde

20-25'lik kesim vardır. Bunu etkin bir güç olarak siyaset alanına taşıyacaksa, mücadele enerjisine, azmine, kararlılığına, gücüne dönüştüreceksen, üçüncü bir ittifak zorunluluktur. Emek ve Özgürlük İttifakı kuruluşuyla önemli bir sorumluluk üstlenmiştir. Görebildiğim kadarıyla da ittifak ilan edildiği günden bu yana bu enerjide bir artış da oldu. AKP'ye karşı sürdürülen mücadelenin enerjisi, kazanabilme ihtimali arttı ve bu dolaylı olarak Altılı Masa'ya da bir enerji verdi. Çünkü hep "AKP seçimlerde yenilgiye uğratılabilir mi?", "AKP yenilebilir mi?" gibi sorular hatta "başarılamaz" gibi bir fikirler vardı ama şimdi bu kadar geniş ve farklı da olsa bir hedefte ortaklaşmış zeminlerin oluşması, herkesin moralini ve enerjisini artıran, umudunu büyüten ve mücadele azmini güçlendiren bir süreç yaşıyoruz.

Komünist: Emek ve Özgürlük İttifakı'nın kuruluşu nasıl ve hangi süreçlerden geçerek oldu? Bu ittifakın oluşmasında TİP'in rolü neydi?

Erkan Baş: Türkiye siyasetinde ittifak yeni bir olgu. AKP 50 + 1'i kendisinin alamayacağını gördüğü anda bir ittifak modeli geliştirdi ve bence karşısında başka ittifaklar oluşabileceğine pek ihtimal vermiyordu. 2018 seçimleri açısından baktığımızda apar topar bir seçim kararı alınmıştı ve Cumhur İttifakı zaten hazırды. Cumhur İttifakı kurulmuştu ama karşısında henüz bir ittifak yoktu ve herhalde 45-50 günde bir ittifak kurularak seçime girildi. Bütün o süreç en fazla 50-60 günlük bir süreçti. Dolayısıyla zayıftı, ittifak henüz şekillenmiş değildi. Bizim cephemizde ise o günkü TİP'in henüz seçimlere girme hakkı bile yoktu. HDP, bugünkü ittifak bileşenlerimiz açısından baktığımızda seçime girme hakkı olan tek partiydi. Ve biz, HDP ile ittifakımızı HDP çatısı altında gerçekleştirmek durumunda kalmıştık. Fakat ondan sonra nasıl ki Millet İttifakı kendisini şekillendirdiyse bizim açımızdan da o gün itibarıyla geleceğe dönük bu ittifaklı siyaset modeline ilişkin tartışmalar yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştı. Aslında bunun ilk önemli sonuçlarından bir tanesini yerel seçimlerde gördük. Millet İttifakı açısından baktığımızda henüz genel seçimlerde çok yeni, çok taze olan ittifak bir süre içerisinde kendi hukukunu gelişt-

tirdi, çalışma tarzını oturttu ve 2019 yerel seçimlerinde o ittifak modeli, halkın içerisinde daha geniş ittifaklarla zenginleşmiş oldu ve sonuç olarak da İstanbul, Ankara, Mersin, Adana, Antalya gibi büyükşehirlerde yerel seçim sürecinde daha geniş bir halk ittifakıyla, zaferi getirdi. AKP tarihinin açık ara en büyük yenilgisi 2019 yerel seçimlerinde yaşanmış oldu.

Tabii bu, kendi cephemizden baktığımızda bize bir şey daha gösterdi. Aslında bizim oluşturabileceğimiz bir ittifakın ne kadar güçlü bir zeminde olduğunun ilk işaretlerinden bir tanesi orada ortaya çıktı. “Eğer böyle bir ittifak oluşturabilirsek AKP’yi yenebiliriz” fikrinin kuvvetlendiği bir dönemdi ve biz o gün bugündür aslında özellikle yenilenen İstanbul seçimlerinden sonra bunu daha açık tartışmak için çaba harcadık. O dönem ilk önerilerimiz, Üçüncü İttifak olarak basına yansımıştı. Burada parantez olarak şunu söylemek lazım: HDP, ittifaklı sistemin olmadığı Türkiye’de ittifakın bir parti çatısı altında gerçekleşmesi modeli olarak ileri bir modeldi. HDP’nin kuruluş sürecinde önce farklı siyasi partilerin, grupların ve toplulukların içerisinde bir araya geldiği Halkların Demokratik Kongresi (HDK) oluşturuldu. HDP, aslında HDK’nin seçime girmesi için zorunlu olan siyasi parti hüviyeti kazanmış-

TİP’in geride kalan dönemde görece hareketlenmiş olmasının, birtakım başarılar elde etmesinin arkasında bir yandan mücadeleci karakterimizin olması varsa bir yandan da katılımcılıkla güçlendirdiğimiz örgütümüzün büyük bir katkısı var.

tı. Aslında HDP, HDK'nin seçimlerdeki temsilcisiydi, ilk model böyleydi ve bu, o gün için başka yanları bir yana ileri bir seçim ittifakı modeliydi.

Farklı güçleri seçimde bir çatı altında yan yana getirmenin sonucu da zaten 7 Haziran seçimlerinde alındı, bu yöntemin başarılı olduğu ortaya çıktı. Belki de iktidarın bu kadar gadrine uğramasının önemli nedenlerinden bir tanesi de o başarısıydı. Fakat geldiğimiz aşamada şimdi daha önce ileri bir model olan HDP, ittifaklı Türkiye siyaseti denklemi geldiğinde onu kucaklayabilecek, ona tam karşılık gelebilecek boyut taşıyor. Mesela ne HDK bileşeni ne HDP bileşeni olan TİP, başka tür bir ittifak arayışı içerisinde. Aynı şey Emek Partisi (EMEP) için de geçerli. Örneğin SMF, HDK üyesi ama HDP parçası değildi. Dolayısıyla yeni bir ittifak, yeni ittifak modeline uygun bir ittifak arayışı vardı. Üstelik bu ilk ortaya atıldığında henüz değiştirilmemiş seçim sistemi açısından baktığımızda ittifak ne kadar fazla unsuru içinde barındırırsa seçim başarısı açısından o kadar anlamlı oluyordu. Diyelim ki çok düşük bir oyu olan katılımcısı bile ittifakın toplam oylarını artırıcı ve vekil sayısını da değiştirici bir rol oynayabiliyordu, bu çok kıymetli bir şeydi. Zaten AKP bunu gördüğü için seçim sistemini değiştirmiş oldu.

Nasıl daha önceki seçimlerde AKP kendi ihtiyacı olan bir modeli geliştirdiyse ve biz de buna karşı taktik geliştirip belirli bir başarı elde ettiysek şimdi de yapabileceğimizden hiç şüphemiz yok. Bu yeni seçim sistemi AKP'nin, MHP'nin ihtiyaçlarına göre dizayn edildi ama buna karşı yaratıcı bir yaklaşım geliştirilebilir, farklı seçim taktikleri uygulanabilir ve AKP'nin bu hamlesine rağmen yenilgiye uğratılması mümkündür. Tabii bir fark da Emek ve Özgürlük İttifakı açısından var. Altılı Masa'ya baktığımızda biz hep şunu görüyoruz: "Seçime kadar sabrederim, seçimi bekleyelim, ilk seçimde gidecekler, AKP'nin provokasyonlarına gelmeyelim" gibi birtakım, bir kısmı da belki iyi niyetli yaklaşımlarla halkı sokaktaki mücadeleden geri tutan bir yaklaşım geliyordu. Oysa toplumda bir enerji var. Son yılların en güçlü işçi eylemleri yapılıyor, kadın hareketi bütün baskıya, şiddete rağmen bir bi-

çimde 8 Mart'larda, 25 Kasım'larda kendisini sokakta ifade ediyor. 1 Mayıs'lar pandemi sonrası dönemde de etkili oldu. Türkiye'ye baktığımızda artan yoksulluk, krizin faturasının yoksullara bindirilmesinin yarattığı tepki açık, biz bu söyleşiyi yaparken motokuryeler yeniden sokaklara çıkıyor. Halkta böyle de bir eğilim var, o yüzden sadece sandığa da sıkışmayan bir ittifakın önemli olduğunu söyledik. Bir mücadele ittifakı ve sandıkta da seçim platformunda da o mücadelenin enerjisini sandığa taşıyacak bir seçim ittifakı önemli olur diye düşünüyorduk.

**"İttifaklarda farklılıkları yok sayan değil farklılıkları gören
bir yaklaşım gerekli"**

Tabii alışkanlıklar, kalıplar nedeniyle biraz zorlandık ama geldığımız aşamada başardık diye düşünüyorum. Bir mücadele ittifakımız var, bu Türkiye'nin bugünü ve geleceği için önemli bir mücadele ittifakı. Fakat bu mücadele ittifakı aynı zamanda bir seçim ittifakına dönüşmenin de arifesinde şu anda. Umuyorum orada da hep beraber sorumlu davranarak, bütünün çıkarlarını düşünen bir yaklaşımla, yani ittifakın toplam çıkarlarını gözetten bir yaklaşımla meseleyi çözeriz.

Komünist: Emek ve Özgürlük İttifakı'nın seçim taktiği ne olacak? TİP'in seçim taktiği olarak ittifaka önerdiği ya da önereceği model neleri içeriyor?

Erkan Baş: Bu konuda henüz yüzde yüz netleşmiş bir durum yok ama bizim önerimiz ittifak bileşeni olup da seçime girme hakkı olan partilerin seçime kendi adaylarıyla, kendi amblemleleriyle ve kendi programlarıyla da girmesini gözetten bir yaklaşım. Yani ittifak içindeki her bir unsurun kendisini özgürce ifade edebileceği, kendisini daha net ifade etme olanaklarının olduğu bir model öneriyoruz. Sonuçta ittifak dediğimiz şey bir müşterekler zemindir ama orada ortaklaştıktan sonra bunun üzerine bir şeyler söyleyebilirsiniz.

Çok kabaca örnek olsun diye söylüyorum: İttifak der ki çalışma saatleri düşürülmelidir. Bu Türkiye'nin en önemli sorunlarından

bir tanesi ama ittifakın bir bileşeni der ki bu çalışma saatleri haftalık 40 saati aşmasın, birisi diyebilir ki 35 saati aşmasın. Bunlar daha iktisadi tartışmalar. Ya da kamu çıkarlarını gözetken bir yaklaşımda ortaklaştıktan sonra bir yorum bunun özerkleştirilmesi olabilir ama Türkiye İşçi Partisi de der ki biz kamulaştırmadan yanayız. Ya da emperyalizme karşı net bir tutumun altı çizilir ama bu sizin tarafınızdan başka biçimde ifade edilebilir. Mesela açık konuşayım, laiklik tartışması Emek ve Özgürlük İttifakı açısından böyle bir tartışmadır. Laiklik konusundaki görüşler, Emek ve Özgürlük İttifakı'nın bütün bileşenleri tarafından en ince ayrıntısına kadar ortaklaşılacak bir görüş değil ama laikliğin saldırı altında olduğu ve Türkiye'de buraya bir barikat kurmak gerektiği konusunda bir ortaklaşma var. Siz bunu daha fazla öne çıkartırsınız, başka bir bileşen de farklı bir başlığı öne çıkartabilir. Dolayısıyla ittifaklarda bu farklılıkları yok sayan değil farklılıkları gören bir yaklaşım sergilemek gerekiyor.

Bunu önümüzdeki günlerde konuşacağız ama biz TİP olarak, ittifakın ortak çıkarlarına zarar vermediği sürece her parçanın özgürce hareket etmesinin önünün açılmasını öneriyoruz. Gerisi her birimizin üzerine düşen bir sorumluluktur. Mesela biz, TİP olarak Türkiye'nin her ilinde seçime gireceğiz diye bir dayatma içerisinde değiliz. TİP'in Türkiye'nin her ilinde mutlaka az ya da çok alacağımız bir oy var ama alacağımız oyların, örneğin HDP'nin milletvekili sayısını azaltması riskini görüyorsak bu riske girmeyiz. Bu tıpkı şuna benziyor. TİP 6,99 oranında oy alacağını bilse, ki bu sosyalist hareket tarihi açısından baktığımızda muazzam bir şey, bunu bilse bile bugün seçime girmez. Çünkü bu, vatandaşın yaklaşık 5 milyon oyunun parlamentoya yansımaması anlamına gelir.

Yüzyıllık tarihin bütününe baktığımızda, örneğin 6,99 oranında oy aldığımızda TİP'in 2,9 oy aldığı bir zirve noktasından, bunu iki katına çıkaran bir zirve noktasına gitmiş oluyoruz ama parlamentoda bunun somut bir karşılığı oluşmuyorsa bu, vatandaşın bugün en değer verdiği, siyasete katılımı en önem verdiği araç olan oyuna saygısızlık anlamına gelir. Bunları gözetmek gerekir.

Bizim seçime girdiğimiz herhangi bir yerde, bugün için ittifakta en yüksek oy oranına sahip parti HDP olduğu için söylüyorum HDP'ye zarar vermeyen bir yaklaşım içerisinde olmamız lazım.

Tabii bir de işin cumhurbaşkanlığı adaylığı kısmı var. Oraya ilişkin de bir tartışma sürüyor. Biz başından bu yana ortak bir adayla ilk turda bu işi bitirmek gerektiğini, ortak adaydan daha önemlisi, aslında ilk turda bitirmenin önemli olduğunu söylüyoruz. İlk turda birden çok adayın ortaya çıktığı tablo, zorunluluk durumunda kaçınamayacağınız bir tablodur; hep aynı örneği verdik, Ekmeleddin İhsanoğlu gibi örneklerle karşılaştığımızda kaçınılmaz bir şeydir ve bunu yapmanız gerekir. Bunun dışında, olabildiğince ortak adaya zorlamak ve ilk turda bitirmek yaklaşımı bizim açımızdan hala güncelliğini koruyor. Çünkü ilk turda muhalefetin birbiriyle uğraşacağı zeminin oluşmasını istemiyoruz. Bütün enerjimizi, bütün gücümüzü Türkiye'yi Tayyip Erdoğan'dan kurtarmaya odaklamak gerekir.

Bir de tabii seçim güvenliği meselesi var ki onu da herhalde hepimizin, hem Altılı Masa'nın hem de Emek ve Özgürlük İttifakı'nın artık herhangi bir tartışmaya yer vermeyecek biçimde sorumlulukla ele alması gerekiyor.

Komünist: HDP'nin kendi cumhurbaşkanı adayını çıkarmaya yönelik açıklamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Erkan Baş: HDP, TİP, CHP, İYİ Parti, DEVA, her parti hatta mevcut yasalara göre 100 bin imza toplayabilen herkes kendi adayını çıkartabilir, bu meşrudur. Bir siyasi parti, kendisini nasıl ifade etmek istiyorsa ona önce kendisi karar verir. HDP bu kadar baskıya uğramış, kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya bir parti ve en az 6 milyonluk bir seçmen kitlesi var. Görülmek, duyulmak, konuşulmak istenmeyen bir partinin, "O zaman ben de kendi sözümü kendi zeminimde söylerim" demesinden daha meşru bir şey olamaz. Ama bunun topluma faydasına da bir daha bakmak lazım tabii. Eğer topluma bir faydası olacaksa, ülkenin bu iktidardan kurtulması mücadelesine enerji katacaksa bu değerlendirilebilir.

En sağcı sendikalarda bile örgütlenme girişiminde olan işçiler önce patron baskısıyla, o yetmeyince polis zoruyla, o da yetmeyince mahkeme kararıyla engellenmeye çalışılıyor ama güçlü bir sosyalist hareket bunun önünü açar ve bu alan genişlediğinde, örgütlü bir işçi sınıfıyla Türkiye başka bir yere doğru gider. Buzu kıracağız!

Eğer TİP olarak, Emek ve Özgürlük İttifakı olarak bir aday çıkartacaksak şunu görmemiz lazım: Biz, bu seçimde sadece “bayrak göstermek” için aday çıkartmayı doğru bulmuyoruz; eğer çıkartmak gerekirse de “ikinci tura kalacak ve Tayyip Erdoğan’ı yenilgiye uğratacak adayı bulmalıyız” gibi bir yaklaşımla hareket edeceğiz.

Komünist: Türkiye’de seçim sonrası nasıl bir yeniden inşa süreci öngörüyorsunuz?

Erkan Baş: Cumhurbaşkanlığı seçimi çok önemli ama *Komünist* okurlarının şunu bilmesinde fayda var bence: Tek mesele cumhurbaşkanlığı seçimi değil. Sonuçta parlamento dağılımı son derece kritik ve bana sorarsanız Türkiye’nin nasıl şekilleneceğini cumhurbaşkanlığı seçimine ek olarak parlamentodaki güç dengesi ve onun toplumsal karşılığı belirleyecek. O yüzden muhalefetin toplamda 301’in üzerine çıkması lazım, hatta buna ölüm sınırı diyelim. Bunu mutlaka başarmamız lazım ama daha önemlisi, muhalefetin 360’ın üzerine çıkması, mümkünse 400’ün üzerine çıkması lazım. Bu rakamlar ne ifade ediyor? Yasa yapıcı çoğunluk, anayasa değişikliğini referanduma götürecek çoğunluk ya da anayasayı mecliste değiştirecek çoğunluk. Bunları, geldiğimiz aşamada olası seçenekler olarak görüyorum.

Muhalefetin, yaratacağımız atmosfere bağlı olarak en azından 360'ı geçme ihtimalinin artık gerçek bir hedef olduğunu düşünüyorum. Eğer önerdiğimiz gibi bir ortak aday ve arkasından bir enerji ile gidersek daha da yukarılara doğru çıkarmak mümkün. Bu tabloda da Emek ve Özgürlük İttifakı'nın oradaki gücü ve toplumda yarattığı enerji belirleyici olur. Eğer ittifakımız zayıf kalırsa, bunu bir seçenek olarak görmüyorum ama olasılık tartışması yapıyoruz, Türkiye'nin geleceği, İYİ Parti'nin, DEVA'nın, Gelecek'in, Demokrat Parti'nin çekiştirmesine bağlı olarak yine görece sağda bir dengeyle inşa edilmeye çalışılır. Gerçekten çok kısa bir süre sonra da Türkiye, yeni krizlere gebe hale gelir. Ben AKP'nin bir planının da bu olduğunu düşünüyorum. Olabildiğince ileride kendisine bir mevzi yaratıp, bir sonraki süreçte Altılı Masa'da ortaya çıkabilecek krizleri fırsata çevirme yaklaşımı olduğunu düşünüyorum.

Eğer Emek ve Özgürlük İttifakı, daha özelinde de TİP, şu anda hissettiğimiz o toplumsal desteği bir gerçekliğe dönüştürür, bunu parlamentoda ve toplumsal alanda örgütlü bir hale getirirse, Türkiye sağcılarının insafına terk edilmemiş olur. Zaten bizim temel tartışma noktalarımızdan bir tanesi bu. AKP'den kurtulacağız da Türkiye'nin geleceği eski AKP'lilerle eski MHP'liler tarafından mı belirlenecek yoksa halkın temsilcilerinin, halkın söz söyleme, sürece müdahale etme hakkı olacak mı?

Ben ortada büyük bir tarihsel fırsat olduğunu düşünüyorum. Bu tarihsel fırsatı iyi değerlendirirsek Türkiye'nin aydınlık geleceğinin ilk adımlarını atıyor oluruz. Kuşkusuz "seçim bitecek, her şey çok güzel olacak, bir anda toz pembe bir hayat başlayacak" gibi bir yaklaşımda değiliz. AKP çok büyük bir yıkım yarattı ve bu yıkımın ağır bir faturası olacak. Bu ağır fatura kime ödetecek? Yine emekçiler, yoksullar, halk, yani biz mi ödeyeceğiz bu faturayı yoksa örneğin AKP döneminde servetine servet katanlar, iktidarın nimetlerinden faydalananlar, "Beşli Çete" diye kodlanan ama sadece 5 çete liderinden oluşmayan sermaye çevreleri mi ödeyecek bunun faturasını? Bu benim görebildiğim kadarıyla seçim sonrasının bir numaralı gündem maddesi.

Bugüne kadar AKP’yi destekleyen çeşitli sermaye çevreleri de bir önlem ya da bir olasılık olarak gördükleri için geleceğin iktidarı ile ilişkilerini sağlıklı temellerde kurma girişimleri yapıyorlar. Sermayenin belirlenimi, etkisi, gücü arttıkça bu halk açısından olumsuzlukların devam etmesi anlamına gelir. Ama şu kritik: Tayyip Erdoğan yenilmeli, bu yenilginin arkasında halkın, bizim, belirleyici bir gücümüz ve etkimiz olmalı. Eğer bunu başarırırsak bundan sonraki iktidarlar açısından da “Siz Tayyip Erdoğan gibi bir yaklaşım sergiliyorsanız; ekonomik, siyasi alanlarda politikalarınız Tayyip Erdoğan’a benzerse sonunuz da Tayyip Erdoğan’a benzer” mesajı anlamına gelebilir. Bunu gösterebilecek şey de Emek ve Özgürlük İttifakı’nın gücüdür. TİP bu gücü büyültmeye çalışıyor.

Komünist: Bu yeniden inşa sürecinde TİP’in kendisine biçtiği misyon ne olacak?

Erkan Baş: Tarihsel olarak Türkiye’de sosyalist hareketin artık geri dönmeyecek bir mevziye taşınması lazım. Tüm bu tartışmalarda esas faturayı ödeyen emekçiler fakat kabul edelim, siyaset alanında emekçilerin temsiliyeti yok. Türkiye’de siyasette bir işçi sınıfı ağırlığı hissedilemiyor. Aslında bütün sermaye partilerini rahatlatan şey de bu, istedikleri gibi çalıp oynuyorlar. Oysa fabrikalardan, mahallelerden, alanlara çıkan ve oradan siyaset alanına müdahale eden örgütlü bir işçi hareketi, bütün bu dengeleri değiştirebilecek bir güçtür, biz bunun ipuçlarının geldiğini hissediyoruz.

Toplumda işçi sınıfı içerisinde ortaya çıkan o hareketlenmeyi ve TİP’in bir politik güç olarak siyaset sahnesine çıkmasını buluşturabilir ve birleştirebilirsek buradan muazzam bir enerji çıkar. Çok açık söylüyorum, yüzyıllık tarihimizin en ileri noktasına sosyalist hareketi taşıyabiliriz. Bu bütün dengeleri değiştirecektir.

**“Örgütlü bir işçi sınıfıyla Türkiye
başka bir yere doğru gider. Buzu kıracağız!”**

Şöyle basit bir örnek vereyim: Mesela HDP kadın temsiliyeti, eşit temsiliyet konusunda bir iddiayı ortaya koydu ve pratik olarak da eş başkanlıkla, parlamento seçimlerinde fermuar sistemi uygulayarak sadece HDP’yi ya da sadece kendi tabanını değiştiren yakla-

şım içerisine girmedir. HDP'nin bu tavrı AKP'sinden MHP'sine, CHP'sinden İYİ Parti'sine en azından sözel düzeyde, görünür düzeyde kadınları siyasette etkili hale getirdi. Şimdi bu hepimiz açısından bir kazanım oldu. Aynı şey, eğer TİP bu söylediğim şeyi başarabilirse; doğrudan halkın söz, yetki, karar sahibi olduğu siyaset alanını inşa ederse emin olun bu bütün partilerin yeniden kendilerini gözden geçirmelerine ve hizaya çekmelerine neden olacak.

Türkiye genç nüfus açısından son derece önemli dinamiklere sahip bir ülke. Biz bugün Türkiye'de gençlerin yurt dışına çıkma hayallerini tartışıyoruz. Oysa o gençlik kuvvetinin siyasete müdahale ettiği anda bütün siyasi partilerin bu başlıkta kendilerini bir daha gözden geçirmelerine neden olacaktır ve başka bir yapılanma şekillenecektir.

Bazen siyasette kuvvetiniz sınırlıdır ama doğru yere doğru bir biçimde vurursanız alacağınız sonuç çok etkili olur. Sosyalistler tarihsel olarak da dünyada ve Türkiye'de böyledir. Mesela "siyasette yaptırım gücünüz var mı" diye sorarsanız biraz zayıf olduğunu söyleyebilirim. Ağzımızdan çıkan talepleri istediğimiz ölçüde hayata geçirme konusunda başarılı olamıyoruz ama şunun altını çizelim: Sosyalistlerin çok etkili bir "yaptırmama" gücü vardır. Örneğin, sosyalistlerin güçlü olduğu ülkede asgari ücret açlık sınırının altında teklif bile edilemez, İstanbul Sözleşmesi'ni tartışmak kimsenin aklının ucundan geçmez. Zaten bunlar olacaktır diye bakılır. Üniversitelerde güçlü bir sosyalist hareket kayyum rektörleri falan boş verin, öğrencilerin yönetime katılımı tartışmalarını rafa kaldırır, bu zaten doğal bir şey olur. Öğrenciler tabii ki okudukları okulda yönetime katılacaklar diye düşünülür. Ya da mesela sosyalist hareketin güçlü olduğu bir ülkede sendikal barajlar, sendikal örgütlenmenin önündeki engeller, sendikalaşma faaliyetlerinin mahkemeler yoluyla, polis ve jandarma zoruyla bastırılması gibi örnekleri yaşamamaya başlarız. O andan itibaren de işçi sınıfının örgütlülüğünün çok güçlendiğini görürüz. Bugün Türkiye'de işçi sınıfının örgütsüzlüğünün nedeni sadece sendikaların etkisiz olması değil ki. Aynı anda inanılmaz bir baskıyla

karşı karşıyalar Türkiye’de. En sağcı sendikalarda bile örgütlenme girişiminde olan işçiler önce patron baskısıyla, o yetmeyince polis zoruyla, o da yetmeyince mahkeme kararıyla engellenmeye çalışılıyor ama güçlü bir sosyalist hareket bunun önünü açar ve bu alan genişlediğinde, örgütlü bir işçi sınıfıyla Türkiye başka bir yere doğru gider. Buzu kıracağız! TİP olarak bir süredir bunun çabası içerisindeyiz ve önümüzdeki dönemde bunun sonuçlarını alacağız, o buzu mutlaka kıracağız. Ondan sonra toplum daha özgür, daha serbest birtakım tartışmaları yapacak.

Komünist: Seçimlere yaklaşırken özellikle tedbir alınması gereken başlıklar olarak hangilerinden söz edebilirsiniz? İktidar cephesinden ne tür bozucu girişimler bekliyorsunuz?

Erkan Baş: Tayyip Erdoğan diyor ki “seçimi benim istediğim tarihte yapacağız, benim istediğim seçim kanunuyla yapacağız, benim istediğim adaylarla yapacağız, benim istediğim partiyle yapacağız ve benim aslında cumhurbaşkanı olmam Anayasa’ya göre mümkün değil ama ben cumhurbaşkanı adayı da olacağım.” Böyle dayatmalar silsilesiyle gidiyoruz. Muhalefete bu ekseninde birlikte davranma çağrısı yaptık çünkü her şeyi Tayyip Erdoğan’ın belirlediği bir seçimi kazanabileceğimize dair inancı, umudu yaratmak; toplumu bu heyecana dahil etmek bile başlı başına bir dert. Bugünkü koşullar için söylüyorum, ben Tayyip Erdoğan’ın kazanabilme ihtimalini görmüyorum ama bu dayatmalar, bir taraftan baskı ve öbür taraftan da bir seçim ekonomisi oluşturmak; elinden geldiğince, uluslararası destekleri falan da toparlamak Tayyip Erdoğan’ın tek şansı. Baskı kurmak, bir seçim ekonomisi uygulamak ve bunun sonucunda da ittifakların dağılması, parçalanması iç tartışmalara sürüklenmesi... Tayyip Erdoğan’ın aradığı şey bu model.

Ne yapabilir konusunda onun aklından geçen kötülükleri biz aklımızdan bile geçiremeyiz. Her şey olabilir. Benim buna karşı bilebildiğim tek çare var: Örgütlü halk... Her tür provokasyon örgütsüz kitleler üzerinde başarılı olur. Türkiye toplumundaki en temel yanlışlardan, önemi fark edilmeyen şeylerden bir tanesi de

bence bu. İktidarlar yıllardır provokasyon edebiyatı ile toplumu hizaya getirmeye çalışıyor. Provokasyon, örgütsüz halk kitleleri üzerinde başarılı olur. Örgütlü kitle, provokasyonları boşa çıkartmanın anahtarıdır. Yapabileceğimiz tek şey bu, çünkü iktidarda bir korku var, bunu görmemiz lazım. İktidar niye saldırıyor, niye şiddet ve baskı uyguluyor? Çünkü bunu yapmadığında iktidarı kaybedeceğini ve kaybettiğinde de büyük kaybedeceğini, büyük bedeller ödeyeceğini biliyor. Şunu hissettirmemiz lazım: Eğer sen kaybetmene rağmen çamura yatarsan, kaybetmene rağmen 7 Haziran – 1 Kasım arası gördüğümüz gibi, İBB seçimlerinde gördüğümüz gibi “oynamıyorum” dersen, mızıkçılık yaparsan ödeyeceğin bedel artar. Her durumda sen bir bedel ödeyeceksin, onu artırma.

Bunu hissettirebilirsek iktidarın geri adım atabileceğini düşünüyorum. Bunun dışında, eğer bunu yapamazsak, yapabilecekleri kötülüklerin haddi hesabı yok.

Komünist: TİP açısından seçim ve parlamento taktiğinin özel bir önemi olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu yaklaşımınızın temel özellikleri nelerdir?

Erkan Baş: TİP, Türkiye sosyalist hareketinin son 30 – 40 yıllık tarihi içerisinde seçim taktiği, seçime hak ettiği önemi ne fazla ne az vermek konusunda bence özgül bir alan yarattı, bu önemli. Yılın 365 günü, günün 24 saati herhangi bir hak mücadelesi veren herhangi bir yurttaş -sadece TİP için söylemiyorum- bütün sosyalistlerle temas etse her devrimci, her sosyalist gider o hak mücadelesinin bir parçası olur fakat seçim günü geldiğinde bir sosyaliste “ne yapayım” diye sorsanız genelde bir cevap alamazsınız. TİP’ten önceki süreç böyleydi. Bu, sosyalist hareketin yüzde 10 seçim barajı nedeniyle sıkıştırıldığı alanla ilgili bir şey, Türkiye’de siyasetin esas olarak paranın gücüyle, sermayenin desteğiyle dizayn edilmesi nedeniyle sosyalistlerin sıkıştığı bir alandı.

Pek çok neden söylenebilir ama objektif olarak baktığımızda yılın 365 günü, günün 24 saati halkın yanında olan ve halka bir şey söyleyen sosyalistler seçim günü bir şey söyleyemiyorlar genel-

likle. Ya da diyelim ki AKP'ye karşı büyükşehir belediyesini alsın diye CHP'ye oy verelim gibi kendilerinden olmayan taktikler geliştirmek durumunda kalıyorlar. TİP bir mahkumiyeti kırmanın yolunu aradı ve sanıyoruz ki o yolu buldu da.

"TİP için milletvekilliği, parlamento olmazsa olmaz şeyler değil"

Türkiye'de, ki hepimiz biliyoruz dünyada seçime katılma oranlarının en yüksek olduğu ülke Türkiye, halkın büyük bir bölümünde seçimle her şeyin değişebileceğine ilişkin bir algı var. Bu da yanlış. Sosyalistler diyor ki seçimle hiçbir şey değişmez, halk da diyor ki her şey seçimle değişir. Bunlar uzlaşmaz. O yüzden biz aslında "bunları nasıl buluşturup bir mücadele gücü, enerjisi haline getiririz" sorusunu sorduk ve esas olan halkın örgütlenmesidir, mücadele etmesidir, siyaset sandığa sıkıştırılamaz dedik. Halkın daha geniş kesimlerinin siyasete katılımının yollarını aramak lazım. Bunları güçlendirmeye çalışıyoruz, yurttışa bunu anlatmaya çalışıyoruz ama seçim günü geldiğinde de ona gerçekten yarın hayatını değiştirebilecek bir seçenek sunmak gerekiyor. İnsanlar, sokağa çıkamıyorlar, sokakların bombalanması, polis şiddeti vs. nedeniyle. İnsanlar artık tweet atamıyorlar o sansür yasaları, korku nedeniyle. Seçim çok geniş kesimler açısından siyasete katılımın neredeyse tek yolu haline gelmiş ve siz ona gerçek bir seçenek sunmuyorsunuz. Bu kabul edilebilir bir şey değildi. TİP bunu değiştirdi.

Sosyalistler seçimleri de önemsemeli, sosyalistler seçimlerde de taraf olmalı, sosyalistler seçimlerde de halkın desteğini anlamlı hale getirecek bir pozisyon almalı. TİP öncelikle bu açıdan farklı bir şey yaptı. İkincisi, TİP parlamentonun devrimci amaçlar için kullanılabileceğini, solun, sosyalizmin değerlerinin, halkın çıkarlarının en güçlü biçimde parlamento kürsüsünde de, üstelik altını çiziyim parlamentonun belki de Türkiye tarihinde en işlevsiz olduğu dönemde gösterdi. Bunun sadece TİP için değil, sosyalist hareket açısından da önemli bir kazanım olduğunu düşünüyorum.

Ama şunu da söyleyeyim; TİP için milletvekilliği, parlamento olmazsa olmaz şeyler değil. Mesela bizim önümüzdeki seçim için iddialarımız var, gücümüzü artırmak istiyoruz, toplumsal desteğimizi ve temsiliyet gücümüzü artırmak istiyoruz. Bu temsiliyet gücünü parti üyelerinden daha fazla arkadaşımızı milletvekili yaparak değil, halkın mücadele eden kesimlerinden temsilcilerle parlamentoyu zenginleştirmek istiyoruz. Ama şu konuda da iddialıyız: TİP aynı zamanda, parlamentoda temsil edilmeyen güçlü bir sosyalist partinin de ülkenin kaderini değiştirebileceğini gösterebilecek iddiaya sahiptir. Dolayısıyla bizim için parlamento, milletvekilliği olmazsa olmaz şeyler değil. Parlamenteoya sürdürdüğümüz bir mücadelenin temsil edilmesi ve sıçratılması için kullanılabilecek bir zemin, değerlendirilebilecek bir alan olarak bakıyoruz. Türkiye siyasetinin merkeze sıkıştığı bir yerde, parlamentoda sosyalistlere de alan açmayı önemli görüyoruz ama bunu bir varlık meselesi olarak görmediğimizi de herkesin görmesi lazım.

YAŞAMAK İÇİN SOSYALİZM

ERKAN BAŞ

ileri kitaplığı

Stratejik ve Diyalektik Bir Yaklaşım Olarak Hesaplaşma

İLKE BEREKETLİ

Türkiye’de seçimler her zaman yüksek önem taşıyan süreçler olmuştur. Özellikle son 10 yılda yurttaşlar, AKP tarafından sıkıştırıldıkları cendereden kurtulabilmek için seçimlere olağanüstü biçimde ilgi göstermiş, yalnızca oy kullanmakla kalmayıp müşahit olma, sandıkları koruma gibi sorumluluklar üstlenmişlerdir. Her bir seçim öncesi en sık duyduğumuz cümle de herhalde “bu seçim çok kritik”tir. Şimdi yine bir seçimin arifesindeyiz ve geleceği bozmadan söyleyelim: Sahiden de bu seçim çok kritik!

20 yıllık AKP iktidarında tamamen yıkıma uğratılan, her bir kurumu siyasal islamcılarca ele geçirilen, insani ya da politik, elinde ne kadar değeri vardıysa hepsi iğdiş edilen, patronlara peşkeş çekilmemiş neredeyse bir karış toprağı kalmayan bir ülke var artık karşımızda. Saray eliyle yaratılan bu dehşet tablosunu tersine çevirmenin, işçiler, kadınlar, gençler, emekliler... için rahat nefes alınacak bir ülke kurmanın tek yolunun seçimler olmadığı açık olsa da seçimleri bu yolda bir araç olarak kullanmak halkın politizasyon ve mobilizasyon düzeyinin yükseldiği bu dönemlerde oldukça işlevli diyebiliriz. Tarihin bu anında ve yerinde yurttaşlar, siyasete katılımın en doğrudan ve meşru yolunu seçimler olarak görüyor. Bu gerçek uzun yıllar boyunca

sosyalistlerce göz ardı edilse de 2018 genel seçimlerinin ardından Türkiye İşçi Partili vekillerin Meclis'te sunduğu ve halktan büyük ilgi gören devrimci, militan vekillik pratiği, seçimleri önemsemenin ve seçimlerde başarıyı hedeflemenin değerini somut olarak da ortaya koydu.

Yola çıkarken bin kadar üyesi bulunan TİP'in bugün 20 bini aşan sayıda üyesinin olması, siyaset sahnesindeki etki alanının ise kolaylıkla ölçülemeyecek derecede genişlemesi, üstelik tüm bunları bildiği doğrulardan şaşmadan, hesap sorma iddiasından ve inandından vazgeçmeden yapması düzen siyasetinin içinde kirlenilir düşüncesiyle seçimlere müdahil olmaktan kaçınanların korkularının yersiz olduğunu da gözler önüne seriyor.

2023 genel seçimleri sosyalist siyaseti büyütme üzere bir sıçrama tahtası olarak yine TİP'in önünde duruyor ancak daha da önemlisi, bu seçimler yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi “çok kritik” olması nedeniyle memlekete de sıçrama yaşatma potansiyeli olan tarihsel bir ana denk geliyor. TİP'in bu tarihsel anı karşılamak üzere çizdiği yol haritası ve yaklaşım ilkeleri partinin çeşitli belgelerinde yazılı ve temsilcilerinin ağızlarından sözlü olarak birçok kez kamuoyuna sunuldu. Bu çerçevede TİP'in en öne çıkan söylemlerinden biri olan “hesaplaşacağız”ı yakından incelemek gerekiyor.

Nereden Çıktı Bu Hesaplaşma?

“Hesaplaşacağız” söylemi elbette durup dururken, gökten zembille inmiş gibi bir günde ağızlardan dökülmedi. Güneşi, denizi, akarsuları ve bereketli toprakları kadar suçları, infazları, kayıpları, katliamları da bol olan coğrafyamızda yıllardır solcuların, sosyalistlerin dilindedir “hesabını soracağız” sözcükleri. Ancak son iki yıla kadar hesap sorma talebi hiç bu denli bayraklaşmamıştır. Bunun iki nedenini *diyalektiğin* içinde bulabiliriz.

Tayyip Erdoğan 2018 seçim çalışmaları sırasında “Ben gönül diliyle konuşuyorum, 81 milyona gelin helalleşelim diyeceğiz.” demişti. Yine Erdoğan 2021 Mayıs ayında, pandeminin ve ekonomik krizin etkileri yüzünden geçinemeyen yurttaşlardan, işleri

bozulan, iflas eden küçük esnaftan helallik istemişti.

Bu son sözlerin hemen ardından Kemal Kılıçdaroğlu “Erdoğan, gel helalleşelim. Seçimden kaçılmaz” derken, 13 Kasım 2021’de ise twitter hesabından yayınladığı videoyla birlikte şu paylaşımı yapmıştı: “Ülkemizin iyileşmeye, helalleşmeye ihtiyacı var. Helalleşmek geçmişi değiştirmez ama geleceğimizi kurtarır. Geçmişte partimizin de hataları oldu; helalleşme yolculuğuna çıkma kararı aldım...”

İktidarla muhalefet arasındaki bu al gülüm ver gülüm helalleşme paslaşmaları, karşı karşıya kaldığı açlık, yoksulluk ve ağır yaşam mücadelesiyle burnundan soluyan halkta büyük bir öfke doğurdu. Her ne kadar Kılıçdaroğlu birkaç gün sonrasında, helalleşme çıkışının içeriğini toplumsal adalet kavramıyla doldurmaya çalışsa da 20 yılda ülkeyi soyup soğana çevirenlerle esaslı bir çarpışmaya girmeyeceğini belli etmiş oldu. Çokça tepki çeken bu sözler, hesaplaşma kavramını *zıttının varlığıyla* daha güçlü ve anlamlı kıldı. Bu tarihten itibaren helalleşme çizgisiyle hesaplaşma çizgisi arasında kesin bir *ayrım* çekilmiş, çelişkiler iyice belirginleşmiş oldu.

Helalleşme-Hesaplaşma Cepheleri

Helalleşme isteyenleri siyasi yelpazede tek bir yere oturtmak zor, kendi içlerinde farklı bölümlemelerde bulunabiliyorlar. Suça bulaşmışlar, suçu görüp de sessiz kalanlar, adaleti ve toplumsal vicdanı değil kişisel çıkarını düşünenler, değişimden, düzenlerinin bozulmasından korkanlar, düzen partileri, sağcılar, liberaller, vb. birçok kesim helalleşme cephesinde yer alıyor. Örneğin her taşın altında darbecilik arayan liberal tutum, üniversite kadrolarına sah-te diplomayla atanmaların haksız ünvanlarının ellerinden alınması önerisinden bile kaçınıyor, bu tür adımları darbe dönemlerinde insanların hukuksuzca işten atılmalarıyla özdeşleştiriyor ve böylece dolaylı biçimde “helalleşip yolumuza devam edelim” hattını savunabiliyor.

Helalleşme isteyenlerin aynı zamanda siyaseti halktan koparmaya ve onu ayrıcalıklı “siyasetçi”lerin tekeline tutmaya çalışanların

yaklaşımı olduğu da görülüyor. Bu kesim helalleşme söylemiyle toplumsal tepkileri soğurmayı ve siyaset yapma kanallarını tıkamayı, halkı yalnızca olan bitenin izleyicisi konumunda tutmayı tercih ediyor.

Hesaplaşma isteyenleri ise herhangi bir suça bulaşmayıp alınıp akılanlar, alınteriyle geçinenler, adalet arayanlar, yeni, temiz bir başlangıçlı düşleyenler, emekçiler, ezilenler, laikler, sosyalistler olarak konumlandırabiliriz.

Helalleşeceğiz diyenlerin tersine hesaplaşacağız diyenlerin tutumu da, toplumsal talebi açığa çıkarmayı, halkı hesaplaşma mücadelesinin bizzat öznesi kılmayı hedefliyor. Yargının tümüyle ele geçirildiği, mevcut kurumların ilgili adımları atmadığı bir ülkede hesaplaşma talebinin ve talebin takibinin tümüyle halka ait olmasından başka seçenek de mümkün görünmemektedir.

“Hesaplaşacağız” Bir Seçim Sloganı mı?

Uzun yıllardır “hesabını soracağız” sözlerinin sosyalistlerin diline pelesenk olduğunu söylemiştik. Ancak eğri oturup doğru konuşmak gerekirse bugüne kadar hangi suçun, hangi katliamın hesabını sorabildik? Neredeyse hiçbirinin. Bunun arkasında haksız olmamız yatmıyor elbette. Haklıyız ancak güçlü değiliz, hesap sorma isteğini eyleme dökebilecek geniş bir kitleye etki edebilmiş değiliz. Dolayısıyla hesaplaşma söylemi, halkın dönüştürücü gücünü harekete geçirebilmeyi ve ondan da önce TİP’in bir başka stratejik hedefini, adalet kavramı sacayaklarından biri olan sosyalizme eşik atlatmayı, sosyalizmi kitleselleştirmeyi içeriyor; sözün kısası *niceliksel büyümenin niteliksel bir sıçrama yaratmasını*.

Tam da halkı özne kılma ve sosyalizme eşik atlatma hedefleri nedeniyle hesaplaşma söylemi TİP için yalnızca üç günlük bir seçim sloganı ya da gelip geçici bir retorik söylem değil, politik bir strateji olarak çerçeveleniyor. Böylece hesaplaşma ve kitleselleşme, bu bütünlüklü politik stratejinin birbirini tamamlayan parçaları haline geliyor.

Tercih değil Zorunluluk

Üstelik hesaplaşma çizgisini savunmak, ülkenin geleceğini şekillendirecek sınıf mücadeleleri içerisinde bir tercih değil zorunluluğu temsil ediyor. Bugüne kadar tüm burjuva iktidarları, kendinden görmediği tüm kesimlerle, emekçi halkla, kadınlarla, Kürtlerle, Alevilerle, sosyalistlerle, devrimcilerle bir hesaplaşma hali içerisinde olmuştur. AKP iktidarı da bu eğilimi katmerlemiş, kendi “düşman”larıyla hesaplaşırken grevleri yasaklamış, İstanbul Sözleşmesi’nden çıkmış, halkın siyasi temsilcilerini, Gezi’yi savunanları tutuklamış, kapatma davalarıyla siyasi partileri kontrol altına almaya çalışmıştır.

Sermayenin temsilcisi iktidarlar kiminle mücadele ettiklerini bilerek karşısındaki öznelerle alan bırakmayacak her türlü hamleyi yaparken bunun karşı hesabının sorulması da işçi sınıfı açısından aynı ölçüde zorunludur. Dahası hesap defteri AKP iktidarıyla kabarmış olsa da onunla açılmamıştır. Cumhuriyetin birinci yüzyılına bugüne devreden hesaplaşma bakiyesi de fazlasıyla yüksektir.

Birinci Yüzyılın Hesaplaşma Başlıkları

AKP ve Erdoğan, ülke tarihinin en karanlık günlerinin yaratıcıları olsalar da sağ siyasette devamlılığın sonuçlarıdır. Men-deres’ten Demirel’e, Evren’den Özal’a ve Çiller’e (neo)liberal, yağmacı ve militer sağ iktidar ve darbe dönemleri, hesaplaşmanın yalnızca son 20 yılla sınırlı kalmayıp, halka karşı suç işleyen hiç kimsenin yanına bırakmamak, geçmişin kirinden pasından tüm-den arınmak ve kopmak üzere bir temizlik hareketine ihtiyacımız olduğunu hatırlatıyor.

Bugünün hesaplaşma listesinde madenci yakınlarını tekmeleyenler, ölen işçiler için “güzel öldüler, zaten ölmek bu işin fitratında var” diyenler, Roboski’de köylüleri bombalayanlar, İstanbul Sözleşmesi’nden bir gecede çıkıp kadınları savunmasız bırakanlar, Suriye’deki cihatçılara silah dağıtıp, “öfkeli gençleri”nin bombalar patlatmasına engel olmayanlar, bütün devlet kadrolarını Fethullahçılara, tarikatlara, cemaatlara teslim edenler, tarikat ve cemaat

vakıflarında çocukların istismar edilmesine göz yumanlar, “Bu suça ortak olmayacağız” dedikleri için akademisyenleri üniversitelerden ihraç edenler, onları birer medeni ölüye çevirenler, uyuşturucu kaçakçılarını koynunda besleyenler, çiftçilerin traktörlerine haciz koydururken çiftçilerin bankasından tüpçülere 750 milyon dolar kredi hibe ettirenler, işçilerin grevlerini yasaklarken beşli çetenin milyonlarca liralık vergi borcunu bir kalemde silenler, memleketin biricik doğal varlıklarını milletin anasına söven yine bu çetelere peşkeş çekenler, atanamadığı için cebindeki son beş lirayla intihar eden öğretmenleri yok sayıp yandaşlarını çifte maaşa bağlayanlar, milyonlarca gencin emek vererek çalıştığı sınavın sorularını ve geleceğini çalanlar, deprem vergileriyle duble yol yapanlar, 128 milyar doları iç edenler, Berkin’i, Ali İsmail’i, Ethem’i, Abdocan’ı, Mehmet’i, Ahmet’i, Hasan Ferit’i ve Medeni’yi katledenler var.

Dünün hesaplaşma listesinde ise gazetecilerden işçi sınıfı önderlerine sayısız fail-i meçhul cinayet işleyenler, bu cinayetleri azmettirenler, beyaz Toroslarla insan kaybedenler, cezaevlerindeki tutsakları hayata döndürmeyip yakanlar, Alevilerin kapılarını işaretleyip çoluk çocuk demeden katledenler, anadilini konuşanlara işkence edenler, gayrimüslimleri yurtlarından edip mallarına çökenler, hayali ihracatlarla voliyi vuranlar, “benim memurum işini bilir” deyip rüşvete göz yumanlar, “anayasayı bir kere delmekle bir şey olmaz” deyip hukuksuzluğu norm kılanlar, kamu varlıklarını bir bir özelleştirenler, defalarca tevkifat düzenleyip komünistleri tutuklayanlar, sürgüne mahkum edenler, Türkçenin en büyük şairini yurttaşlıktan edenler, komando kampları kuranlar, NATO destekli kontrgerilla faaliyetleriyle işçi sınıfının mücadelesini kana bulayanlar, devrimci gençleri idam edebilmek için yaşını büyütenler, Denizler’i, Mahirler’i, İbolar’ı, Mustafa Suphiler’i öldürenler...

Ve yazmaya yerimizin yetmediği, okurken “ama şu da vardı” diyebileceğimiz daha niceleri var bu listede. Dedik ya, hesap defteri fazlasıyla kabarık. Bu defter temizlenmeli, temizlenecek. Öyleyse hesaplaşma zorunluluğu, tarihin akışının da bizlere da-

yattığı bir görev. Bu görevin somutlanması ise ancak ve ancak siyasete müdahale ile olabilir.

Kurtuluş ve Kuruluş Sürecine Siyasi Müdahale

TİP, 20 Ekim 2021’de yayınladığı “Kurtuluş ve Kuruluş için Bir Yol Var” bildirisinde ülkenin çok kritik bir dönemecten geçtiğini saptıyor, bu döneminin sonunda 20 yıllık AKP iktidarının inşa ettiği otoriter, neoliberal ve siyasal islamcı Saray Rejimi’nden kurtulmaya çok yakın olduğumuzu belirtiyordu. Bu kurtuluşu ise, simgesel bir rastlantıyla Cumhuriyet’in ikinci yüz yılına girdiğimiz yılda yeni bir kuruluş evresinin izleyeceğini öngörüyordu.

Bu bildirinin iki önemli vurgusu vardı:

1- Saray Rejimi’nden kurtuluşun reçetesi hakiki bir hesaplaşmadır.

2- Yeniden kuruluş solun eseri olacaktır, olmalıdır.

Saray Rejimi’nden gerçek anlamda kurtuluş, ancak gerçek bir hesaplaşmayla mümkün olabilir ve kurtuluş ile yeniden kuruluş için Türkiye yüzünü sola, sosyalizmin değerlerine dönmelidir.

Hesaplaşma, işte bu kırılmanın gerçekleşmesini, Saray Rejimi’nden tümüyle kurtulmayı sağlayacak siyasi bir müdahale aracı olarak somutlanabilir. Kur-

Helalleşeceğiz diyenlerin tersine hesaplaşacağız diyenlerin tutumu da, toplumsal talebi açığa çıkarmayı, halkı hesaplaşma mücadelesinin bizzat öznesi kılmayı hedefliyor.

tuluşun kapısını açabilecek seçim sürecinde düzen muhalefetine söylemeye cüret edemediklerine cüret edecek bir vurgu olacaktır hesaplaşma. Aynı zamanda TİP'in ayırım noktalarını, solun kendi özgün hattını belirginleştirecektir. O halde bu çerçevede hesaplaşma yalnızca mahkemelerde adaleti aramak değildir, emekçinin hakkını savunmaktır, ırkçılığa, yobazlığa, her türlü ayrımcılığa “dur” demek, rantta, talana, yağmaya geçit vermemek, özgürlüğü haykırmaktır. Memleketin, bir adım dahi gerisine düşmemesi gereken kırmızı çizgilerini çekmektir. Bu gereklilikleri hakkıyla yerine getirecek bir TİP, AKP'yle hesaplaşmanın güvencesi, adil bir ülkenin sigortası olacaktır.

Elbette hesaplaşmayı dile getirmek yetmez. Burada bir gerek koşul da seçim başarısıdır. Bugüne kadar yeterince güç biriktirememiş ve taleplerini toplumsallaştıramamış solun hesaplaşma başlığında amacına ulaşamadığını söylemiştik. Olası bir seçim başarısı politik alanda daha fazla söz sahibi olmayı, sosyalizmi meşru kılmayı, kitleselleşmeyi getirecektir. Kuşkusuz kitleselleşmenin tek yolu seçimler değildir. Tarihimizde Gezi Direnişi gibi, 15-16 Haziran gibi, maden işçilerinin yürüyüşü gibi kitlesel hareketlerin seçimlerden bağımsız olarak güçlü bir biçimde var olduğu görülmüştür ama bunların hiçbirisi siyasal taleplerle yeterince buluşamamış ve/veya sosyalistler halkı bu kritik anlarda siyasallaştırarak özne durumuna gelmelerini ve ipleri ellerine almalarını tam anlamıyla sağlayamamıştır. Bu deneyimlerden çıkardığımız dersler bize, tarihin kritik anlarına gelindiğinde, o an'ı dönüştürebilecek güçte olmak gerektiğini söylüyor ki bu sayede kurtuluşa başarıyla ulaşıldığı durumda, kuruluşa da sosyalistler damgasını vurabilsin. Uzun lafın kısıası sofrada yerimizin olması için tarlada terimizin olması gerekliliği, bugünden değişim sürecine müdahil olmayı önümüze koyuyor. Seçim başarısı TİP'e işte bu sofraya oturma, sosyalist fikirleri yaygınlaştırma olanağı sağlayacaktır.

Gezi'de Yarım Bırakılan

İçinden geçtiğimiz önemli süreç Cumhuriyet'in ikinci yüzyılına denk geldiği gibi Gezi Direnişi'nin de 10. yıldönümüne denk

geliyor. Bu tarihsellik, üstelik Gezi davasından yargılanan arkadaşlarımız hâlâ tutukluyken, geleceğe dair sorumluluğumuzu ve omuzlarımızda taşıdığımız yükü bir kat daha arttırıyor.

Gezi Direnişi cumhuriyet tarihinin gördüğü en büyük ve en coşkulu halk ayaklanmasıydı. Her ne kadar -di'li geçmiş zaman kullansak da Gezi hâlâ sürüyor, “Gezi sonrası” diyebileceğimiz Gezi’nin etkilerinin hâlâ siyaseten belirleyici olduğu on yıllık bir dönemi yaşıyoruz. 7 Haziran seçimlerinde, Adalet yürüyüşünde, başkanlık referandumunda yükselen “Hayır”ın sesinde, yerel seçimlerde İstanbul’un AKP’nin elinden alınmasında hep Gezi’nin birleştiriciliğinin, pes etmeyişinin ve iktidarı alt edip hesap sorma inadının izlerini görüyoruz.

Soru açık: Cumhuriyetin ikinci yüzyılına ilk yüzyılda yaşadığımız hataları, eksikleri, yanlışları mı taşıyacağız, geçmişle hesaplaşmadan, Gezi’yi birlikte yarattığımız arkadaşlarımızı tutsaklıktan kurtarmadan mı adım atacağız, yoksa bu ikinci yüzyılda ilk yüzyılda yaptığımız hatalardan dersler çıkararak Gezi’nin değerlerini mi yaşatacağız?

Soru kadar yanıt da açık: Geleceği kazanmak isteyenlerin hukuksuzluklarla, adaletsizliklerle kaybedecek tek bir günü bile kalmadı. Gezi’nin Türkiye’si’ni kurabilmek için gücünü Gezi’nin kitleselliğinden, coşkusundan ve inadından alan bir hesaplaşma siyasetinin yürütülmesi şart.

Travmatize Bir Toplumun Sağaltımı

20 yıllık AKP iktidarı boyunca göz kırpmadan söylenmiş sayısız yalanla başa çıkmaya çalışmış, insanların haksız yere yıllarca hapsedilmesiyle adalete inancını yitirmiş bir toplum haline geldik. Bir kadının 6 yaşından itibaren tarikatçıların elinde sürekli istismara uğramasına, 19 yaşında bir gencin sokak ortasında dövülerek, 15 yaşında bir çocuğun kafasına gaz kapsülü ateşlenerek, güvercin tedirginliğinde yaşayan bir gazetecinin ensesinden vurularak, televizyonda bir tetikçinin sorusuna istediği gibi yanıt vermediği için bir baro başkanının güpegündüz vurularak, 33 aydının bir

otelde yakılarak, yüzlerce barışseverin bombalarla parçalanarak öldürülmesine tanıklık ettik. Hiç şüphe yok ki bu yirmi yılın sonunda fazlasıyla travmatize edilmiş bir toplum olduk. Yaralarımız çok derin.

Sosyalizmin kitleselleşebilmesi ve ikinci yüzyıla temiz bir başlangıçla solun damga vurabilmesi için hesaplaşmanın neden gerektiğini yukarıda açıklamaya çalıştık. Bunların hiçbirini başarmasak bile toplulukları güvenle birbirine bağlayan adalet duygusunun tatmini ve travmatize olmuş toplumumuzun sağaltımı için amaçsız, fakatsız bir hesaplaşma her durumda şart.

Katharsis

Birkaç kola ayırarak tartıştığımız konuyu artık toparlayalım. Cumhuriyet, saltanatı ve hilafeti yıkan ilerici ve devrimci bir sıçrama olarak tarihte yerini alsa da solu sürekli dışlayan tercihleriyle yüzyılın sonunda bir trajediye dönüştü ve karşı devrimci bir hareket, tüm kurumları ve değerleriyle birlikte cumhuriyeti tasfiye etti.

Malum, Antik Yunan tragediyalarının sonunda sahne kapanırken izleyiciler yaşananların toplumsal-evrensel niteliğini kavrar, korkularından ve acı veren duygularından arınırlar. İnancımız odur ki TİP'in hesaplaşma iddiası, diyalektik ilişkiler içerisindeki çelişkileri belirginleştirip yaşananların toplumsal, sınıfsal niteliğini kavratacak, mücadeleyi kitleselleştirerek tarihimizde bir sıçrama yaratacak, stratejik hedefi destekleyerek sosyalizme eşik atlatacak ve bizim trajik hikayemizi *katharsis*¹'e ulaştıracaktır.

1 Aristoteles'in Poetica eserinde ele aldığı, trajedilerin sonunda duygusal arınma ve rahatlamayı temsil eden katharsis kavramı Yunanca katharizo - "temizlemek" sözcüğünden türemiştir.

Masa da Masaymış Ha: Millet İttifakı'nın Masasında Neler Var Neler Yok?

İZEL SEZER

Aylardır* hayatımızın adeta merkezine oturan, hangi kanalı açsak kendisinden bahsedilen Altılı Masa'nın ilk tohumları, Türkiye'nin yönetim sisteminin değiştirilerek Parlamenter Sistem'den Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişin oylandığı 2017 Anayasa değişikliği referandumu sürecinde atıldı. 2017 referandumu ve Anayasa değişiklikleri zemininde ortak hareket eden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti (DP) "başkanlık sistemi" ismiyle de anılan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişe karşı "hayır" kampanyası yürüttü. Referandum sonucunda yüzde 51,41 oranında "evet" oyunun çıkmasıyla Türkiye'de hükümet sistemi değişti ve henüz resmen "Millet İttifakı" ismini almamış olan 4 parti yenilgiye uğradı.

5 Mayıs 2018 tarihinde ise bu 4 parti, Türkiye'de 2018 genel seçimlerine katılmak için oluşturulan bir seçim ittifakı olarak "Millet İttifakı" ismiyle Türkiye siyaset tarihindeki yerini aldı. 24 Haziran 2018 seçimleri için Millet İttifakı'nın kurucu partileri ortak bir çatı altında genel seçimlere hazırlanırken, bir yandan da ittifaktaki her bir partinin cumhurbaşkanlığı seçimi için kendi adayını

aday göstermesi kararı alındı. Millet İttifakı partilerinden CHP adına şimdinin Memleket Partisi Genel Başkanı olan Muharrem İnce, İYİ Parti'den Meral Akşener ve Saadet Partisi'nden ise Temel Karamollaoğlu cumhurbaşkanı adaylığını açıkladı. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) oluşturduğu Cumhur İttifakı'nın adayı olan Recep Tayyip Erdoğan, ilk turda oyların yüzde 52,59'unu alarak ikinci kez Cumhurbaşkanı seçildi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) 600 sandalyeye oturacak milletvekillerinin belirleneceği genel seçimlerde ise 2017 Anayasa referandumunda kabul edilen bazı değişiklikler yürürlüğe girdi. Bu seçimle birlikte başbakanlık makamı kalktı ve başkanlık sisteminin ilk hükûmeti göreve başladı. Genel seçimlerde AKP, bir önceki dönemdeki 22 sandalyesini kaybederken, CHP 12, HDP 8, MHP 9 ve İYİ Parti ise 43 sandalye artırdı.

Millet İttifakı'nı oluşturan partiler, 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde de ortaklığını sürdürdü. Seçim sonuçlarına göre Millet İttifakı, 23 yıldan uzun süre boyunca Melih Gökçek tarafından yönetilen başkent Ankara ve ülkenin en büyük şehri İstanbul dahil olmak üzere metropol bölgelerinde başarı göstererek yönetimi aldı. Millet İttifakı, ülkenin en büyük üçüncü şehri olan ve 2003'ten bu yana CHP'nin yönettiği İzmir'i elinde tutmaya devam ederken; Adana, Antalya ve Mersin gibi diğer büyükşehirleri de kazandı. Böylelikle, ülkenin en fazla nüfusa sahip 6 şehrinin 5'i (Bursa AKP yönetiminde kaldı) CHP yönetimine geçti.

Fakat Cumhur İttifakı'nın AKP'li adayı olan Binali Yıldırım'ın 13 bin 729 oy farkla Millet İttifakı'nın CHP'li adayı Ekrem İmamoğlu'na yenildiği seçim, AKP'nin, kanunun açık hükmüne rağmen seçimde görev alan sandık kurulu başkan ve üyelerinin kamu görevlisi olmaması nedeniyle seçimin iptali talebiyle yaptığı itirazı üzerine Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından geçersiz sayıldı. YSK, seçimin 23 Haziran 2019'da tekrarlanmasına karar verdi. İmamoğlu, tekrarlanan seçimde Yıldırım'a 800 binden fazla oy farkı atarak 1984 yılından beri yapılan İstanbul Büyükşehir Belediye (İBB) Başkanlığı seçimlerindeki en yüksek oy oranını elde etti.

Bu gelişmelerin hemen ardından, Temmuz 2019'da, AKP hükümetlerinde bakanlık dahil üst düzey görevler yapan ve AKP'nin kurucu üyelerinden olan Ali Babacan partisinden istifa etti. Babacan'ın istifasından 2 ay sonra ise AKP hükümetlerinde başbakanlık dahil üst düzey görevlerde bulunan, AKP'nin genel başkanlığını da yapmış olan Ahmet Davutoğlu, kesin ihraç talebiyle Merkez Disiplin Kurulu'na sevk edilmesi üzerine partiden istifa ettiğini duyurdu. Davutoğlu, istifasını takip eden 3 ay içinde, kurucuları arasında çok sayıda eski AKP yöneticisinin bulunduğu Gelecek Partisi'ni kurdu. İstifasının ardından AKP'ye yönelik eleştirileri daha yüksek sesle çıkmaya başlayan Babacan ise Mart 2020'de, kurucuları arasında Erdoğan kabinelerinde uzun yıllar görev yapan isimlerin de olduğu Demokrasi ve Atılım Partisi'nin (DEVA) kurulduğunu duyurdu.

Kılıçdaroğlu, AKP içinden çıkan Babacan ve Davutoğlu'nun da Millet İttifakı'na dahil olabileceğinin sinyalini, ilk olarak Ocak 2020'de televizyon ve gazetelerin Ankara temsilcileriyle yaptığı toplantıda vermişti.¹ Gazetecilerin Ahmet Davutoğlu ve Ali Babacan'ın partilerinin Millet İttifakı içinde yer alıp almayacağı sorusuna “parlamentar sistem, güçler ayrılığı gibi demokratik temel kurallar noktasında görüş birliği olduğu” yanıtını veren Kılıçdaroğlu, “Millet İttifakı'nın öngördüğü ortak noktalarda benzerliklerimiz çok fazla. Hatta yüzde 99 oranında diyebilirim” ifadelerini kullanmıştı.

2022 yılının başında “muhalfe” liderlerine çağrı yapan Kılıçdaroğlu'nun daveti üzerine, Meral Akşener, Temel Karamollaoğlu, Gültekin Uysal, Ali Babacan ve Ahmet Davutoğlu, Şubat 2022'de ilk kez bir araya geldi. Seçim çalışmaları, cumhurbaşkanı adaylığı, Millet İttifakı'nın durumu, güçlendirilmiş parlamenter sistem gibi konuları ele alan Altılı Masa liderleri, 5 Ocak 2023'te Gelecek Partisi'nde Ahmet Davutoğlu ev sahipliğinde 10. kez buluşacak.*

1 <https://www.diken.com.tr/kilicdaroglundan-davutoglu-ve-babacana-ortak-noktalarda-benzerliklerimiz-yuzde-99/>

Masadaki Çatlaklar

Altılı Masa, başlarda her ne kadar ortak bir görüntü vermiş ve bildirilerinde “ortak aday”, “seçim öncesi ve sonrasına dönük iş birliği konusunda kararlılık” ve “yarının Türkiye’si’ni kurma” gibi ifadeler kullansa da ikinci toplantı, özellikle CHP ile İYİ Parti arasında cumhurbaşkanı adaylığı konusundaki fikir ayrılığı ve Akşener’in, “Altılı Masa noter değildir” açıklamaları sebebiyle, “Masa dağılabilir mi, masada çatlak mı var?” tartışmalarının gölgesinde yapılmıştı.

Akşener, Altılı Masanın cumhurbaşkanı adayının kim olacağına dair yaptığı açıklamada², “Kemal Bey’in adaylık kriterlerine katılıyorum, bir de kazanacak aday seçmek lazım» sözleriyle Kılıçdaroğlu’nun adaylık kriterlerine katıldığını aktarırken, “kazanacak aday” vurgusuyla da Kılıçdaroğlu’nu veto ettiğini hissettirmişti.

Kılıçdaroğlu ise gazetecilerin Yavaş ve İmamoğlu’nun adaylığına ilişkin sorusuna³ verdiği «İki belediye başkanımız da bulundukları görevleri başarı ile yürütüyorlar. Başarı ile sürdürmelerini istiyorum» yanıtıyla iki ismin adaylığına da sıcak bakmadığını açık şekilde ifade etmişti.

Altılı Masa içinde, cumhurbaşkanı adaylığı konusunda CHP ve İYİ Parti arasındaki gerilimler çeşitli şekillerde gündeme gelirken, İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu’nun yargılandığı davanın karar duruşmasının tarihinin önceden belli olmasına rağmen Kılıçdaroğlu’nun Almanya’da olması; İmamoğlu’nun, kendisi hakkında hapis cezası ve siyasi yasak kararı verilmesinin ardından Saraçhane’de yaptığı ilk buluşmada Akşener ve İmamoğlu’nun kameraların karşısına el ele çıkması gibi detaylar tartışmaların hararetini artırdı.

İmamoğlu hakkında verilen karardan bir gün sonra, İmamoğlu’nun bu kez Altılı Masa’nın tüm liderlerine çağrı yaparak Saraçhane’de düzenlediği buluşmada Akşener’in İmamoğlu’na yönelik

2 <https://youtu.be/tfiSDsWb9r8>

3 <https://www.gazeteduvar.com.tr/kilicdaroglundan-asli-baykal-aciklamasi-ciddiye-almiyoruz-haber-1593579>

“85 milyon senin yanında” sözleri ve Kılıçdaroğlu’nun ise yine İmamoğlu’nu kastederek kurduğu “16 milyon seni kucaklıyor” cümlesi, Akşener ile Kılıçdaroğlu arasındaki “aday” geriliminin çok açık bir göstergesi oldu.

Kemal Kılıçdaroğlu, İmamoğlu’na dair gelişmelerden birkaç gün sonra, gazetelerin ve televizyonların Ankara temsilcileriyle bir araya geldi.⁴ Kılıçdaroğlu bu buluşmada “Altı lider bir araya gelip ‘Bizim adayımız sizsiniz’ derlerse elbette aday oluruz” diyerek aday olmak istediğini bir kez daha açık şekilde ifade etti. Akşener’in “İmamoğlu ve Yavaş’ın adaylığına ‘hayır’ demeyiz” sözleri⁵ ve İmamoğlu ve Yavaş’ın cumhurbaşkanlığı adaylığı iddialarıyla ilgili Kılıçdaroğlu’nun aynı açıklamasında kullandığı “Bir parti başka bir partinin içişlerine karışmamalı” cümlesi ise, Altılı Masa’daki çatlağın daha da derinleştiğini gösterdi. Akşener bu açıklamaya yanıt olarak “Benim söylediğim adaylık tespiti, o tespit konusunda herkes hür ve bağımsız”⁶ dedi.

Altılı Masa’da cumhurbaşkanlığı adaylığı konusu dışında da çeşitli çatlaklar gözlemlemek mümkün. CHP ile İYİ Parti arasındaki HDP gerilimi, son olarak CHP İstanbul Milletvekili Gürsel Tekin’in, iktidar olmaları halinde “HDP’ye de bakanlık verilebileceği” açıklamasıyla alevlendi ve İYİ Parti’den Tekin’in açıklamasına tepkiler geldi.

Başta Kılıçdaroğlu olmak üzere, CHP yöneticilerinin Tekin’in sözlerinin “parti görüşü olmadığı” yönündeki açıklamalarına karşın Akşener, Tekin’in “CHP’nin kilit taşlarından biri olduğunu” ve “partisinin görüşlerini belirttiğini” söyledi. Akşener, öncesinde de HDP’ye karşı tutumunu “HDP’nin olduğu masada biz olmayız. Bizim olduğumuz masada da HDP olmaz” sözleriyle dile getirmişti.

Öte yandan HDP’nin 18 Aralık günü, hasta ve infazı yakılan tutukluların durumuna dikkat çekmek için yaptığı Adalet Nöbeti

4 <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/chp-lideri-kilicdaroglu-bir-parti-baska-bir-parti-nin-icislerine-karismamali-2013423>

5 <https://youtu.be/spdulhIRnW0>

6 <https://youtu.be/Avi3WgTaTiU>

Eğer Altılı Masa ile HDP ilişkisindeki gerilimlerin çözümü konuşulacaksa, bunun için atılacak ilk adım HDP'nin muhatap alınması olmalı. Ayrıca Altılı Masa, eğer cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmak istiyorsa, buradaki en kritik noktalardan birinin HDP ile kurulacak ilişki olduğunu göz ardı etmemeli.

eylemine polisin sert şekilde saldırıp HDP İstanbul İl Eş Genel Başkanı Ferhat Encü'ye kameralar önünde tokat atmasına ve bu saldırıya karşı ertesi gün yapılmak istenen açıklamada HDP Eş Başkanları Pervin Buldan ve Mithat Sancar'ın polis ablukasına alınmasına Altılı Masa'nın bazı partilerinden tepki geldi. Kılıçdaroğlu hem grup toplantısında hem de sosyal medya üzerinden polis şiddetine ve eş genel başkanlara yönelik muameleye tepki gösterirken, Davutoğlu ve Babacan da sosyal medyadan bu duruma tepkisini dile getirdi. İYİ Parti, Demokrat Parti ve Saadet Partisi ise bu muameleye sessiz kalmayı tercih etti. Ayrıca, Babacan'ın İmamoğlu kararı ardından Saraçhane'de yaptığı konuşmada kullandığı "Demirtaş'a yapılan hukuksuzluğu reddediyorum" cümlesi de oldukça dikkat çekiciydi.

Altılı Masa'daki çatlaklardan bir diğeri ise İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılması ve yeniden yürürlüğe getirilmesi konusu. Kılıçdaroğlu ve Akşener, iktidara gelmeleri durumunda İstanbul Sözleşmesi'ni yeniden yürürlüğe koyacaklarını ifade ederken Saadet Partisi'nden bu açıklamaların tersi yönünde bir mesaj geldi. Kılıçdaroğlu'nun «İktidar olduğumuzda, ilk 1 hafta içinde, hatta 24 saat içerisinde İstanbul Sözleşmesi'ni yürürlüğe koyacağız» sözlerinin ve Akşener'in "Biz gelece-

ğiz ve İstanbul Sözleşmesi yeniden yaşatacak” ifadelerinin ardından Saadet Partisi Konya Milletvekili Abdulkadir Karaduman, «İktidara gelirse İstanbul Sözleşmesi nasıl kaldırıldıysa İstanbul Sözleşmesi’ne bağlı bütün uygulamaları da Allah’ın izniyle kaldırmış olacağız. Kadını ve aileyi koruyacak düzenlemeleri hayata geçireceğiz” açıklamasında bulundu. Ayrıca, Altılı Masa Kurumsal Reformlar Komisyonu’nun, hükümet programı hazırlıklarında çok sayıda konuda uzlaşıya vardığı fakat İstanbul Sözleşmesi konusunda ise görüş birliği sağlayamadığı iddiaları haberlere yansımıştı.⁷

Masa’nın bir başka çatlak yaratan konusu ise tarikatlar ve cemaatler. Altılı Masa partilerinden Saadet’in tarikatlarla olan ilişkisi herkes tarafından bilinen, Saadet Partisi’nin de gizleme ihtiyacı duymadığı bir gerçek. Ne var ki Karamollaoğlu, basına verdiği demeçlerde⁸ “Tarikatlarla aramıza mesafe koymayı düşünmüyoruz” gibi cümleler kurmaktan hiç çekinmiyor. Altılı Masa’da bu çatlak, Gazeteci Timur Soykan’ın ortaya çıkarttığı, İsmailağa Cemaati’ne bağlı Hiranur Vakfı’nın kurucusu Yusuf Ziya Gümüşel’in kızının 6 yaşındayken imam nikahıyla “evlendirildiğinin” ve kadının çocukluğu boyunca istismara uğradığının ortaya çıkmasıyla kendini bir kez daha gösterdi. Hem Altılı Masa’nın tüm partileri hem de iktidar ortakları, istismara günlerce sessiz kalmayı tercih etti. Türkiye İşçi Partisi’nin (TİP) ilk günden itibaren çocuk istismarını gündeminin merkezine alması, yaptığı eylemler ve beraberindeki kamuoyu baskısının ardından sessizlik, en sonunda 5. günde bozuldu.

Altılı Masa’nın Saadet dışındaki tüm partileri adeta bir anda uykularından uyanıp faillerden hesap sorulması çağrısı yapmaya başlarken, Karamollaoğlu ise “Konunun istismara vesile edilmemesi sebebiyle gündemde tutulmamasını arzu ederim. Hem toplumu hem aileyi rahatsız ediyor” sözleriyle tarafını bir kez daha açık şekilde belli etti.

Masa’da çatlak yaratan başlıkların yanı sıra elbette ki 6 siyasi partinin ortaklaştığı konular da var. Bunların en belirginleri ise olası bir iktidar değişiminde Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem’e geçiş

7 <https://www.birgun.net/haber/sozlesmede-uzlasi-yok-413811>

8 <https://www.youtube.com/watch?v=cS8UM3pSZQ4>

ve Anayasa değişikliği. Altılı Masa, Kasım 2022 sonunda Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem'e geçiş için gereken Anayasa değişikliği önerisini, "Bu bir toplumsal sözleşme taslağıdır" diyerek, 6 siyasi parti liderinin katıldığı programla kamuoyuna duyurdu. 84 madde ve 9 başlıktan oluşan Anayasa değişikliği önerisinde⁹ her fırsatta "demokrasi" vurgusunun yapılması dikkat çeken noktalardan biri oldu.

Altılı Masa'nın Paketinde Neler Var?

Anayasa değişikliği paketine göre, Cumhurbaşkanlığı kabinesi yerine, eski sistemde olduğu gibi Bakanlar Kurulu oluşturulacak. Bakanlar, başbakan tarafından TBMM üyeleri arasından veya ihtiyaç halinde milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasından seçilecek. Cumhurbaşkanının ise mevcut sistemdeki gibi halk tarafından seçilmesi fakat sembolik yetkilerle donatılması öngörülmüyor.

Ayrıca, bir kişinin cumhurbaşkanlığına en fazla bir dönem için 7 yıllığına seçilmesi ve eğer varsa, partisiyle ilişkisinin kesilmesi öneriliyor. Yürütme yetkisini Bakanlar Kurulu ile kullanacak olan cumhurbaşkanının veto yetkisine son verilecek olan pakette göre, cumhurbaşkanının yasaları bir kereliğine Meclis'e iade hakkı bulunacak ve Meclis'te basit çoğunlukla kabul edilen yasayı onaylamak zorunda olacak.

Seçim barajı, yüzde 7'den yüzde 3'e düşürülecek ve milletvekili genel seçimlerinde geçerli oyların yüzde 1'ini alan siyasi partiye Hazine yardımı yapılabilecek.

Milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması zorlaştırılacak ve milletvekilliğinin kesin hüküm giyme nedeniyle düşmesinde, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru sürecinin bitmesi kriteri getirilecek. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının siyasi partilere kapatma davası açabilmesi ise TBMM iznine bağlanacak.

Pakette, AKP'li Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İstanbul Sözleşme-

9 <https://media.chp.org.tr/yayinlar/files/2022/11/28/1fa07d8b-9df-f-4d4b-af63-c38f3c411169.pdf?tick=1669625848096>

si'nde yaptığı gibi, uluslararası bir sözleşmeden cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle çıkılabilmesi yetkisine dair de değişiklik önerildi. Buna göre, cumhurbaşkanının bu yetkisine son verilecek ve bu yetki TBMM'ye devredilecek.

Bakanlar Kurulu'nun kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisi, yetki kanununa dayanması ve temel hak ve hürriyetlerin KHK'ler ile düzenlenemeyeceği şartıyla kabul edilecek. Ayrıca hükümet, başbakan ve bakanlar hakkında, geçmişte olduğu gibi yine gensoru verilebilecek.

Bütçe hakkı TBMM'nin devredilemez hakkı olarak tanımlanacak ve Meclis bünyesinde, başkanı ana muhalefet partisinden seçilecek olan Kesin Hesap Komisyonu kurulacak.

Olağanüstü Hal (OHAL) sistemi yeniden düzenlenerek, OHAL ilan etme yetkisi Bakanlar Kurulu'na ait olacak, OHAL KHK'si çıkarılamayacak.

Hakimler Kurulu ile Savcılar Kurulu ayrı ayrı düzenlenerek, her iki kurulun kararları da yargı denetimine açık hale getirilecek. Kurulun bazı üyeleri Meclis tarafından seçilecek.

Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısı ise 15'ten 22'ye çıkarılacak ve üyelerden 20'sini TBMM, 2'sini cumhurbaşkanı seçecek.

YSK ve Sayıştay, yüksek mahkeme statüsünde olacak. YSK'nin seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma haklarına ilişkin verdiği kararlara karşı AYM'ye bireysel başvuruda bulunulabilecek.

Anayasa'ya "Hürriyet esas, sınırlama istisnadır. Tereddüt halinde yorum hürriyet lehine yapılır" hükmü eklenecek ve düşünce, kanaat ve ifade hürriyeti tek bir maddede düzenlenecek. Yapılacak değişikliklerle eleştiri hürriyeti güvence altına alınacak.

Anayasa'daki sosyal ve ekonomik haklar genişletilerek, sağlık, çevrenin korunması ve hayvan hakları da anayasal güvenceye alınacak.

Düzenlemeyle, belediye başkanlarının görev suçu nedeniyle İçişleri Bakanı tarafından görevden uzaklaştırılması uygulamasına son verilecek. Yerel yöneticileri geçici görevden uzaklaştırmaya,

İçişleri Bakanı'nın talebi üzerine Danıştay karar verebilecek ve bu süre 6 ayı geçmeyecek.

Üniversitelere, bilimsel, idari ve mali özerklik anayasal güvence altına alınacak, YÖK kaldırılacak. YÖK'ün yerine sadece koordinasyon yetkisi olan üyelerinin seçimle işbaşına geldiği "üniversitelerarası kurul" getirilecek.

Affa uğramış olsalar bile cinsel saldırı, çocuk istismarı, kadına yönelik kasten yaralama ve edimi ifasını fesat karıştırma suçlarından hüküm giymiş olanlar milletvekili olamayacak.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) üyeleri, basın mensupları ile iletişim ve hukuk fakültesi öğretim üyeleri arasından TBMM tarafından nitelikli çoğunlukla seçilecek.

Masa'nın Zayıf Karnı

Altılı Masa'nın Anayasa değişikliği paketinde, özellikle partili Cumhurbaşkanlığının ortadan kaldırılması, YÖK gibi bazı 12 Eylül kurumlarının kaldırılması, KHK'lerin sınırlandırılması, Kesin Hesap Kanunu'nun etkili bir denetim aracı haline getirilmesi, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması ve parti kapatma gibi başlıklarda zorlaştırıcı maddelerin getirilmesi ortaklaşılabilir ve desteklenebilecek öneriler olsa da bu paket, halkın, demokratik kitle örgütlerinin, sendikaların, emek örgütlerinin fikri alınmadan, yalnızca Altılı Masa'nın kurmayları tarafından siyasi parti genel merkezlerinde hazırlandı. Eğer gerçek bir Anayasa değişikliğinden bahsedilecekse; eşitlik ve özgürlük temelli, demokratik bir Anayasa'nın yapılması için gereken ilk şey, Anayasa yapım sürecinin demokratikleştirilmesi olmalıydı. Dolayısıyla hazırlanan bu paket, şu haliyle halkın anayasası olmaktan oldukça uzakta.

Paketin içeriğinden devam edecek olursak, en dikkat çeken noktalardan biri, öneriler arasında çalışma yaşamına dair en ufak bir düzenlemenin yer almaması. Ayrıca kadın ve LGBTİ+ düşmanlığının sınırlarını zorlamış bir iktidarı tarihin çöplüğüne gömdükten sonra hayata geçirilmesi planlanan bir Anayasa değişikliğinin-

de, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderecek neredeyse hiçbir yeni açılımın ortaya koyulmaması da kabul edilemez bir eksiklik.

Öğrencilerin siyasi partilere katılımı konusundaki kimi kısıtlamalara dair de bir düzenlemenin olmadığı bu teklife baktığımızda, aslında asıl yapılması gerekenin, 12 Eylül sonrasında hazırlanan bu Anayasa'yı "üzerinde oynayarak makul bir noktaya çekmeye çalışmak" yerine, bu Anayasa'yı tamamen kaldırıp halkın anayasası olacak, yeni bir kurucu Anayasa'yı hazırlamak olduğunu açık şekilde görüyoruz.

Altılı Masa, açıkladığı bu Anayasa değişikliği paketiyle AKP sonrası Türkiye'ye hazırlandığının somut bir mesajını verirken, AKP de zaten halihazırda çatlakları olan Altılı Masa'ya yönelik hamlelerini sürdürmeye devam ediyor. Başta daha detaylıca açtığımız gibi, görünen o ki AKP için Altılı Masa'nın en büyük çatlağı -en azından aday belirlenene kadar- cumhurbaşkanlığı adaylığı konusu. Erdoğan başta olmak üzere AKP kurmayları, Kılıçdaroğlu'nun Altılı Masa liderlerine ilettiği ilk toplanma çağrısından bu yana CHP liderine "adaylığını açıkla" baskısı yapıyor. Cumhurbaşkanı aday olarak karşısında Kılıçdaroğlu'nu görmek isteyen Erdoğan için İmamoğlu'nun siyasi yasak kararıyla "oyun dışına itilmesi" ise bu hamlelerden sadece biriydi.

CHP başta olmak üzere muhalefeti "yerli ve milli olmaktan uzak" olarak addeden Erdoğan'ın, milliyetçilik kartını oynayarak Kasım ayı ortalarında Akşener'e yaptığı çağrı da bu bakımdan dikkat çekiciydi. Muhalefeti kast ederek "İYİ Parti'nin bunlarla aynı çizgiye düşmesi düşündürücü" diyen Erdoğan, Akşener'e "milli ve yerli bir duruş sergilemek üzere" konumunu gözden geçirme ve masayı terk etme çağrısında bulunmuştu.

AKP'nin şimdiye kadar zaman zaman denediği gibi, bundan sonrasında da özellikle Kürt düşmanlığı ve milliyetçilik üzerinden, İYİ Parti'yi kışkırtacak hamleler yapabileceğini söylemek yanlış olmaz. Adaylık tartışmalarını bir kenara bırakırsak; HDP ile ilişkiler, savaş politikaları, sınır ötesi operasyonlar ve terör gibi başlıklar, Altılı Masa'nın en zayıf karnı olarak karşımızda duruyor.

HDP, cumhurbaşkanlığı adaylığı konusunda temel ilkelerde ortaklaşıldığı takdirde Altılı Masa ile ortak aday fikrine açık olduğunu ilan etse de, Altılı Masa içindeki aday tartışmaları ve zaman zaman Mansur Yavaş isminin de gündeme gelmesi, HDP'den “Muhalefetle aday konusunda anlaşamazsak ilk turda kendi adayımızı çıkartırız” açıklamasının gelmesine sebep olmuştu. AKP-MHP tarafından Suriye'nin kuzeyine yönelik başlatılması planlanan kara harekâtının TBMM'de oylamaya sunulacağının konuşulduğu dönemde HDP, “Muhalefet savaşa onay verirse, aday kim olursa olsun desteklemeyeceğiz” derken, Kılıçdaroğlu operasyonun iç politika malzemesi yapılmaması gerektiğini savunmuş, İYİ Parti Genel Başkan Başdanışmanı Aytun Çıray ise “Pilotlarımız aslan gibi Suriye'nin kuzeyine hava operasyonları yapıyorlar” diyerek İYİ Parti'nin tutumunu bir kez daha belli etmişti.

Saray Rejimi'nin, HDP'ye ve Kürtlere dönük saldırıları hız kesmeden devam ederken, Altılı Masa ile HDP ilişkilerindeki gerilimin en temel sebebi HDP'nin muhatap alınmaması ve HDP'ye uygulanan yalnızlaştırma politikası. Altılı Masa-HDP gerilimi, somutta daha çok İYİ Parti üzerinden ve Kürt sorunu, milliyetçilik, savaş politikaları gibi başlıklarda alevlense de, kapatma davasıyla da karşı karşıya olan HDP'ye yapılan “terör” yaftalaması, CHP'nin özellikle sağcı ve milliyetçi tabanında da kendine destek buluyor.

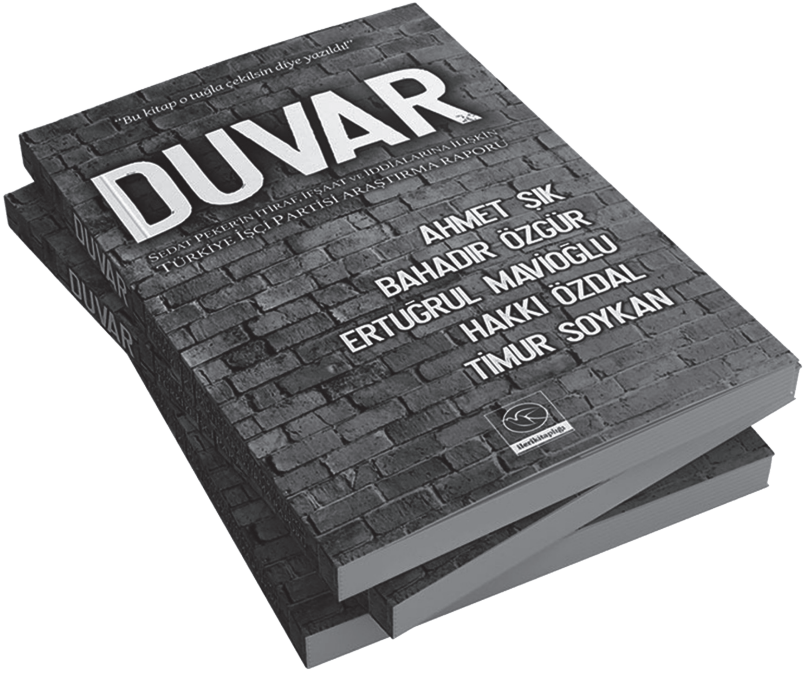
İktidarın, HDP'yi yalnızlaştırma politikalarına uyum sağlayan Altılı Masa'nın unsurları, zaman zaman Kürt sorununa ve çözülmesi gerekliliğine dair sözler söylese de, Masa'nın HDP'yi muhatap almadan Kürt sorununa “demokratik bir çözüm” getirebilmesi elbette mümkün değil. Eğer Altılı Masa ile HDP ilişkisindeki gerilimlerin çözümü konuşulacaksa, bunun için atılacak ilk adım HDP'nin muhatap alınması olmalı. Ayrıca Altılı Masa, eğer cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmak istiyorsa, buradaki en kritik noktalardan birinin HDP ile kurulacak ilişki olduğunu göz ardı etmemeli.

Doğan Ergün'ün, İleri Haber'de yayımlanan “İmamoğlu kararı ve kontrol savaşı”¹⁰ yazısında kısa ve öz şekilde tanımladığı gibi, “kendine Meral Akşener'inki kadar demokrat, Ümit Özdağ'inki kadar barışçı, Ali Babacan'inki kadar kamucu, Ahmet Davutoğlu'nunki kadar laik bir yol arayan” Altılı Masa, her ne kadar çeşitli gündemlerde kadınlara, gençlere, hatta zaman zaman Kürtlere hitap etmeye çalışsa da hedef kitlesinin özellikle daha önce CHP'ye oy vermemiş, endişeli muhafazakarlar ve kararsız, küskün AKP'lilerden oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

AKP'nin kemik seçmenini kazanmak üzere de fazlasıyla çaba harcayan Altılı Masa'nın, ilk kez CHP'nin gündeme getirdiği ve adeta kendi kendine gol attığı başörtüsü kanun teklifi sonrasında, iktidar bloku tarafından TBMM'ye sunulan ve LGBTİ+ nefretini Anayasal düzleme taşımak üzerine kurgulanan “başörtüsü” Anayasa değişikliğine “evet” mi yoksa “hayır” mı diyeceği (şu ana kadar yalnızca Saadet Partisi “evet” diyeceğini açıkladı) Masa'nın gerçekte kimi temsil ettiğini ve stratejisini görmemiz açısından oldukça önemli bir gösterge olacak.

* Bu yazı Aralık 2022'nin sonunda yazılmıştır.

10 <https://ilerihaber.org/yazar/imamoglu-karari-ve-kontrol-savasi-148553>

Saray, Altılı Masa ve Bizim Muhalefetimiz

BERAT ÇELİKOĞLU

Türkiye, ekonomik krizin olağanlaştığı bir atmosferde birkaç ay sonra yapılacak seçimlere doğru hızla yol alıyor.

Önümüzdeki seçimlere, pek çok başlıkta krize ve çözümsüzlüğe varacak gelişmeler eşliğinde gideceğiz. Türkiye’de seçimlerin “seçimlerden ibaret” olmadığını, yani Saray Rejimi tarafından (her ne kadar müdahale ediliyor olsa da) seçim sonuçlarının bu zamana kadar önemli bir siyasi parametre olarak kullanıldığını biliyoruz.

Ben bu yazıda, tarihsel arkaplanda pek çok defa altı çizilen unsurlara yalnızca değini düzeyinde atıfta bulunmaya gayret gösterek önümüzdeki seçimlere ilişkin bazı eğilimleri işaret edeceğim. Bunu yaparken iki olasılıktan kaçınmaya dikkat etmeye çalışacağım: Bir yandan Türkiye’de gündemler ıskık hızıyla değişirken kendini kaptırıp yalnızca olup bitenlerin kronolojik ve hatta bazen komplocu bir serimlemesini yapmak, öte yandan ise bu olup bitenleri tarihin en geniş merceğinde “bir nokta kadar küçük değişimler” klasörüne sıkıştırıp nihayetinde ortaya reel politikten bağımsız bir “tarih ve sosyoloji fasikülü” çıkartmak.

Saray Rejimi ve Devletin “Beka” Sorunu

Türkiye siyasetinde “beka” kavramına birkaç senedir aşinayız. AKP, bu kavramı 15 Temmuz’un ardından sıkça, devletin kaderi ile o devleti yöneten hükümetin kaderi arasında doğrusal bir ilişkiyi tarif etmek için kullandı. Terazinin bir kefesinde Erdoğan’ın olduğu her denklemde, terazinin öteki kefesini AKP ile birlikte devletin ve milletin canına, malına, geleceğine kast edenler olarak betimlemek için de denebilir.

Geldiğimiz noktada “Türkiye Yüzyılı” adıyla Cumhurbaşkanı tarafından ortaya konan ve aslında AKP’nin ajandasını tarif eden 2023 vizyonu, bunu doğrular nitelikte. Anlatıya göre 2023 yılı, yalnızca AKP’nin seçim açısından içinde bulunduğu ölüm kalım mücadelesine değil, aynı zamanda Erdoğan ile birlikte Türkiye’nin kaderinin de şekilleneceği bir seçime ev sahipliği yapacak. Bu seçimde Erdoğan siyasi rakibiyle değil kelimenin en gerçek anlamıyla “devlet, millet, beka” düşmanlarıyla savaştacak, millet de bu savaşta milli ile gayri milli, vatansever ile hain, hak ile batıl arasında bir seçim yapacak. Karşıtlıklar bu denli kutuplaştırılmışken, burjuva demokratik anlamıyla bile olsa “demokratik bir seçim yılından” söz etmek mümkün olabilir mi?

Erdoğan’ın ve rejimin bekasının devletin bekası ile bu denli eşitlenmesinin, onlara sağladığı büyük avantajlar olduğu kuşkusuz. Bu sayede artık AKP’nin devletin tekelinde bulundurduğu geniş imkanları kendi ajandası için har vurup harman savurması, ancak düşük tık alan haberlerde kendisine yer edinebiliyor. Akla gelebilecek en basit örneklerden biri, ama çarpıcı: İstanbul’da yerel iktidar muhalefetin eline geçtikten sonra AKP, Ulaştırma Bakanlığı’nı devreye sokarak metro inşa etmeye başladı. Şu anda devlet, AKP’nin girişimleriyle, büyükşehir belediyelerine karşı çalıştırılıyor. Bu bir “hizmet yarışı” değil, çünkü aynı devlet, muhalefetin elindeki belediyeleri çeşitli hukuki düzenlemelerle sahip olduğu ekonomik imkanlardan yoksun bırakıyor. Bir bakanlığı kullanarak alternatif metro inşaatı yaptıran AKP’nin, yine devlet imkanlarını kullanarak İBB’nin yeni otobüs almasını aylardır engellemesi manidar değil mi?

Önümüzdeki seçimlerin Türkiye tarihinde çok büyük bir öneme sahip olacağını çokça kez söyledik, tekrarlamaya ihtiyaç duymuyoruz. Bununla birlikte önümüzdeki seçimlerin önemli farklarından birinin, bu defa muhalefet ile iktidar arasında değil, muhalefet ile (neredeyse) devletin kendisi arasında gerçekleşeceği olgusu olduğunu düşünüyoruz.

HDP'ye açılan ve yakında nihai karara varılacak olan kapatma davası, İBB ve Mersin başta olmak üzere büyükşehir belediyelerine yönelik terör soruşturması; İmamoğlu'na, Fincancı'ya, TTB'ye ve barolara dönük hamleler... İktidar, beka kavramından faydalanaarak devletin imkanlarıyla kendisine yol açmaya çalışıyor. Bu kavramın aşındırılması, doğal sonuçlarını ortaya çıkartıyor: Devletin bekası dedikçe, halkın bekası hep daha arkaplana...

Erdoğan'ın Eli Boş Mu?

Uzun uzun tekrar etmeye gerek yok: İşin “ekonomi” tarafında ne yapılsa yapılsın ibre belirli bir seviyeden daha pozitifte döndürülemiyor. 2023 yılı için belirlenen asgari ücret, yalnızca patron temsilcilerinin ve Erdoğan'ın katıldığı bir toplantıda 8500 TL olarak belirlendi. Daha haberlerin mürekkebi kurumadan fahiş zamların geldiğine tanık olduk.

Hal böyleyken, ben Cumhuriyet İttifakı'nın birkaç ay sonra yapılacak seçimler için “siyaset” belirlenimli adımları öncelediğini düşünüyorum. İktidar ekonomiyi (uzun zamandır beyhude sonuçlar verse de) siyasi yaptırımlarla terbiye etme girişimlerini sürdürüyor. Market zincirlerine “ayar veriliyor”, ekonomide başka suçlular yaratılmaya çalışılıyor. Öte yandan açlık, işsizlik, hayat pahalılığı gün geçtikçe büyüyor. Siyasi yaptırımların şiddeti ne kadar artarsa artsın Türkiye, tarihinde görülmemiş bir iç ve dış borç yükünün altında kayıt dışı paralarla ayakta tutulmaya çalışılırken, iktidar tarafından dış ülkelere yapılan yardımlar “diplomatik zaferler” adı altında müjdeleniyor. Ancak bu diplomatik zaferlerin (!) ardında bu ülkelere ne gibi siyasi-ekonomik tavizler verildiğinin bilgisine tam olarak sahip değiliz.

Öte yandan AKP'nin elini görece "rahatlatan" unsurlardan birisi, Erdoğan'ın hala uluslararası arenadaki varlığını başka aktörlerin krizlerinden faydalanarak sürdürüyor olması. Rusya-Ukrayna savaşının Avrupa'daki dinamikleri alt üst etmesi, enerji ve gıda krizinin ortaya çıkması, Rusya'nın çeşitli yaptırımlara maruz kalması vesilesiyle Erdoğan'ın Rusya ile Avrupa arasında bir köprü görevi görmesi... Her ne kadar eli çeşitli açılardan zayıflıyor olsa da, sı-ğınmacıları da Avrupa'ya karşı bir koz olarak kullanabildiği göz önünde bulundurulduğunda Erdoğan'ın elinin "boş" olduğunu söylemek gerçekte dışı olur.

Adaylık Tartışmaları

Tüm bunlara ek olarak, muhalefetin hala ülkenin gündemine yön veremeyen, halkın duygusunu güce ve desteğe dönüştüremeyen genel dağınıklık halini de listeye yazmak gerekir. Bizim sürekli adaylık tartışmalarında yoğunlaştığını gördüğümüz bu dağınıklık hali, maalesef basit bir adaylık karmaşasından ibaret değil. Başta Altılı Masa olmak üzere tüm toplumsal muhalefet güçlerinin hatası daha büyük: Toplumsal gücünü ve meşruiyetini hızla yitiren bir aday karşısında Cumhurbaşkanlığı seçimleri, bu seçimlerin hangi tarihte yapılacağı, adayın nasıl belirleneceği vb. tüm süreçleri bu adayın yönetmesine izin verildi.

Toplumda var olan erken, hatta hemen seçim talebi örgütlenemedi ve hatta ileri giderek yurttaştan "sabır" istendi, seçime giderken Erdoğan'ın oldukça hoşuna gidebilecek kimi başlıklarda (başörtüsü tartışmalarını hatırlayalım) adeta ayağına pas atıldı. Erdoğan'dan bu pasları gole götürmemesi beklenemezdi, nitekim öyle de oldu.

Ben iktidar blokunun, hala, Erdoğan'ın adaylığı hariç herhangi bir başlıkta bütünlüklü bir seçim stratejisinin bulunduğunu sanmıyorum. Bunun nedeni ise vizyon eksikliği değil, içeride çöküşün başlamış olması ve AKP'nin manevra alanının git gide daralması. Bu düşümü savaş politikaları ve hukuki-fiziki şiddetle aşma girişimi, orta vadede hiçbir şey kazandırmayacak dahi olsa kısa vadede zaman kazandırabilir. Bence hesaplanan da bu.

Eğer söz konusu herhangi bir siyasi iktidar olsaydı, mevcut kriz koşullarında ve ibreler bu kadar da tersine dönmüşken bu denli rehabet -bir ölçüde- mazur görülebilirdi. Ancak uzun yıllardır söylediğimiz gibi AKP, Türkiye'nin rejimine müdahale etmiştir. Saray Rejimi; yalnızca AKP'den ibaret olmanın çok ötesinde bir ülkenin kökleşmiş yapılarını, yönetim biçimini, ekonomik ve toplumsal geleceğini de kapsayan köklü bir değişimin adıdır. Bir rejimin kalıtsallaşması açısından bir seçimin kaybedilmesi, bütün hikayenin sona ermesi anlamına gelmeyebilir. Başka bir deyişle, Saray Rejimi AKP'den sonra da varlık koşullarını sürdürebilir. Kamusal faydanın bu denli arkaplane itildiği, emekçilerin bu denli baskılandığı, patronların her fırsatta hukuken ve ekonomik olarak daha ezici bir güç haline getirildiği bu rejim, yalnızca Erdoğan tarafından değil patron sınıfı tarafından da oldukça kullanışlı görünüyor...

Bizim Muhalefetimiz Ne Yapmalı?

Emek ve Özgürlük İttifakı (EÖİ) ise tüm bunların karşısında Saray Rejimi'nin de AKP ile birlikte tarihin çöplüğüne atılmasını önceleyen bir yaklaşımla çalışmalarını hız kesmeden sürdürüyor. Önümüzdeki aylarda Türkiye'nin geleceği ve Cumhuriyet'in 2. Yüzyılı açısından hayati öneme sahip bir süreç yaşayacağız. Bu süreçte Altılı Masa'nın Cumhurbaşkanı adayının kim olacağının muhtevası dahi, sokakta, okulda ve işyerlerinde mücadele eden insanların taleplerinin ve sözlerinin siyaset sahnesine ne kadar güçlü taşınabileceğinden etkilenecektir. Tersinden söyleyelim: Emekçilerin mücadelesinin "ihmal edilebilir azınlıkta" kaldığı, siyasette ağırlığını hissettiremediği koşullarda Cumhurbaşkanlığı adaylığı da parlamento seçimleri de birtakım matematik hesaplamaların ötesinde anlama sahip olmayacaktır.

"Bizim muhalefetimiz" gerçekten de seçime kadar sabretme lüksü olmayanların, Türkiye'ye giydirilmeye çalışılan bu deli gömleğine sığmayanların ittifakı olmayı başarmalıdır. Halihazırda henüz kendisini ve siyasette sahip olduğu önemi emekçi halka yeterince anlatamamış olan EÖİ; seçmenliği değil yurttaşlığı merkezine

alan, seçimlere de bu yolla iradesini yansıtmayı hedefleyen bir ittifak olarak farkını ortaya koymalıdır. Çünkü, sözünü ettiğimiz üzere, ne konu basit bir seçimden ibarettir ne de AKP'yi göndermek, AKP zihniyetinden ve onun dayattığı rejimden kurtulmak için yeterlidir.

Bugünden başlayarak sol, sosyalist, aydın çevrelerin gücü yettiğinde, imkanı el verdiğince bu seçeneği güçlendirmesi; seçimlerde oy toplamaktan sokakta çalışmalara katılmaya, maddi imkan yaratmaktan ev toplantıları düzenlemeye kadar bir seferberlik haline kavuşması elzemdir. Siyasette kötü kokuların gelmeye başladığı, birbiri ardına iktidar cephesinde faili meçhul cinayet haberlerinin geldiği bir atmosferde yurttaşların korku ve paniğe teslim olması da ciddi bir tehlikedir ve bu tehlike ancak imece usulüyle bir umut ve kurtuluş havası yaratılarak savuşturulabilir. O nedenle sokakta olmak, okulda olmak, fabrikada olmak, el ele ve yüz yüze olmak bugün her zamankinden daha önemli.

Toprak en güzel kokusuna en şiddetli yağmurların ardından kavuşuyor, bunu hatırlamak önemli. Tünelin sonunda bize bir ışık göz kırıyor, o ışığa emin adımlarla yürümek önemli...

Ekran Başında Muamma: Anketler Neyi Gösterir, Neyi Göstermez?

BARIŞ KİNEŞÇİ

Seçime yaklaştıkça gerek sosyal medyada gerekse haber kaynaklarında “çarpıcı anket sonucu” diye duyurulan haberlere çokça rastlamaya başladık. AKP’nin düşüşü sürüyor mu, Recep Tayyip Erdoğan kesin kaybediyor mu, hangi aday kazanır gibi sorular herkesin kafasında dolanırken, bir de artık partimizin oyu kaç görünüyor, oylarımız artıyor mu gibi sorularımız var.

Yazıda bu sorulara yanıt aramayacağım, seçim sonucu tahmini yapmayacağım. Seçmen tutum ve davranışlarını ölçmek için kullanılan bir dizi yöntem mevcut olmakla birlikte kamuoyunda kullanılan ifadesiyle “anket”, yani nicel araştırmaları, Türkiye’de yapılan siyasal araştırmaları tartışmaya, bir siyasal araştırmaya nasıl bakılmalıdır gibi konuları değerlendirmeye çalışacağım.

Öncelikle, “anketler” neden bu kadar önemli hale geldi?

Aslında anketler değil, Türkiye’de seçimler çok önemli hale geldi. Hatta seçimler bugün vatandaşın memnun olmadığı şeyleri değiştirebilmek için neredeyse tek umudu, çünkü vatandaş sokağa çıkıp eylem yapamıyor, düşüncelerini özgürce ifade edemiyor,

hatta tweet bile atamıyor. Kimsenin göremeyeceği biricik oyunu geleceğini tayin etmek için tek enstrümanı olarak görüyor desek yanlış bir şey söylememiş oluruz.

Hal böyle olunca “seçim anketleri” de sadece siyasi partilerin kullandığı bir bilimsel ölçüm aracı değil de seçmenler için “ne olacak bu memleketin hali?” sorusunun yanıtının arandığı bir mecraya dönüştü. İlgi arttıkça çok fazla “araştırma” kamuoyu ile paylaşılmaya başlandı. Ancak hem ülkede veri okur-yazarlığının zayıf olması hem de bu araştırmaları yayınlayan basın organlarının bir süzgeçten geçirmeden (bilerek veya bilmeyerek) her gelen “araştırma” paylaşması hem yapılan işin güvenilirliğini zedeledi hem de araştırma sonuçlarını manipülasyona açık hale getirdi.

Anket Nedir? Araştırma Nedir?

Kamuoyunda seçim anketi diye paylaşılanların çoğu aslında anket değil araştırma sonuçları. Hem kavramları doğru kullanmak hem de verileri doğru yorumlamak için bunların aynı şey olmadığını belirtmek gerekir. Kömürcü aradaki farkı şöyle açıklar:

Anket ile araştırma aynı şey değildir. Anket bir yöntemdir ve uyguladığınız grubun sadece ve sadece görüşünü yansıtır. Doğru sorular, doğru bir denetim mekanizması ve ölçmeyi hedeflediğiniz evreni yansıtan bir örnekleme olmadığı sürece milyon kişiye de uygulasanız sonuç sadece o kişilerin görüşünü yansıtır.¹

Bu açıklamayı biraz uca çekerek bir örnek verecek olursak, örneğin bir sosyal medya kullanıcısının hesabından “*x konusu ile ilgili ne düşünüyorsunuz?*” diye yayınladığı anket, katılımcısı ne kadar fazla olursa olsun bir araştırma olarak değerlendirilemez. Ancak ve ancak sosyal medya kullanıcısının ulaşabildiği kesimle-

1 Kömürcü, Derya. (21 Ekim 2022) “Araştırmacının Görev ve Sorumluluğu”. Gerçek Gündem. Erişim tarihi: 16 Aralık 2022
<https://www.gercekgundem.com/yazarlar/derya-komurcu/4865/araştırmacının-gorev-ve-sorumlulugu>

rin fikri olarak değerlendirilebilir. Yani anket sadece bir konudaki görüşleri araştırmak için kullanılan bir veri toplama tekniğidir ve uygulaması doğru planlanmazsa bilimsel olarak pek bir şey ifade etmemektedir.

Konumuz seçim araştırmalarıysa ve yapacağımız şey bir Türkiye fotoğrafı çekmekse buna uygun bir örnekleme planı oluşturmak, anlaşılır ve uygulanabilir bir soru formu hazırlamak ve belli bir zaman aralığında uygulamak gerekir. Ayrıca yaklaşık 85 milyon insanın yaşadığı, 60 milyondan fazla seçmenin olduğu bir ülke için böyle bir araştırma yapmak pek kolay ve ekonomik bir iş de değildir.

Uzun uzadıya teknik detaylarına girmeden bir siyasal araştırmaya baktığımızda hangi parametrelerin dikkate alınması gerektiğini anlatmaya çalışayım.

1. Türkiye evrenini temsil iddiasında olan bir araştırmada mutlaka seçmen demografisi oransal olarak temsil edilmelidir. Cinsiyet, yaş, eğitim, meslek gibi bilgiler Türkiye seçmen oranına göre temsil edilmelidir. Örneğin görüşülen deneklerin yarısı kadın yarısı erkek olmalıdır, yaklaşık dörtte biri ev kadını olmalıdır.
2. Türkiye çapında bir araştırma sadece bir ilde veya bir bölgede yapılırsa o araştırmanın Türkiye'yi temsil etme gücü çok zayıftır. O nedenle 81 ilden seçmen sayılarına göre bir oran mutlaka araştırma içinde temsil edilmelidir. Bunun sağlanamayacağı durumlarda ise TÜİK'in İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması² düzeyleri üzerinden formüle edilmiş bölgeler seçmen sayıları üzerinden oranlanarak araştırmaya dahil edilmelidir.
3. Hem siyasal eğilimlerdeki değişimi anlayabilmek hem de doğru bir siyasal ölçüm yapabilmek için denekler bir önceki seçimdeki oy oranlarına uygun şekilde araştırmada temsil edilmelidir. Sadece bir partinin seçmen grubuyla yapılacak bir anket uygulaması Türkiye çapında bir araştırma özelli-

2 "Türkiye'nin IBBS'si". (24 Aralık 2022) Wikipedia. Erişim Tarihi:16 Aralık 2022

ği kazanamaz. Örneğin bu dönem yapılan araştırmalarda 24 Haziran seçimlerinde AKP'ye oy verdiğini söyleyen seçmenlerin oranı 24 Haziran seçimlerinde AKP'nin aldığı oy oranına yakın olmalıdır. Ayrıca oy kullanmamış, sandığa gitmemiş seçmen ve önümüzdeki seçimlerde ilk defa oy kullanacak seçmenler de oranları ölçüsünde mutlaka temsil edilmelidir.

Peki bunlar sağlanırsa bir araştırma kesin sonuç verebilir mi?

Bir araştırma evreninin ölçülen değerinin, doğruluktan kabul edilebilir derecedeki sapma miktarına hata payı diyoruz. Her araştırma ölçülmeye çalışılan kitleyi bir miktar hata yapmayı kabul ederek ölçmeye çalışır, dolayısıyla ölçülen kitle ile onu tahmin etmeye çalıştığınız örneklem arasında bir fark vardır. Denek sayısı ne kadar büyürse hata payı o kadar azalır ve fakat hiçbir zaman bu tür araştırmalar birebir sonuç ölçmeye çalışmaz, belirli bir aralığı tahmin etmeyi hedefler.

Özetleyecek olursak, Türkiye'de yapılan siyasal araştırmalar belirli bir dönemde Türkiye'nin fotoğrafını çekmeye çalışır. Bu fotoğrafın ne kadar net görüneceği ise yukarıda bahsettiğim parametrelerin doğru sağlanmasıyla mümkün olabilir. Ve ayrıca fotoğraftaki detayların incelenmesi ise ancak ve ancak seçtiğiniz örneklem temsil etme gücü ve büyüklüğüyle açıklanabilir.

Prof. Dr. Kadir Cangızbay, 1994 yılında kaleme aldığı *Tutum Ölçeklerinin Bilimselliğinden Bilim İnsanlarımızın Tutumlarına*³ isimli makalesinde insan tutum ve davranışlarının ölçülüp ölçülemeyeceği ile ilgili bir tartışma yapmıştır ve kendi hayatından bir örnek vermiştir. Hayatı boyunca yayalara su sıçratan arabalardan nefret ettiğini ifade eden Cangızbay, akademisyen olduktan sonra eski model bir araba aldığını, arabadaki teknik bir arızadan dolayı soğuk havalarda yavaşladığında arabanın istop ettiğini, bu nedenle işe geç kalmamak için çeşitli seferlerde insanlara su sıçrattığını ifade etmiştir. Bu konu ile ilgili tutumu sorulduğunda asla su sıçratmayacağını söylese bile davranış olarak bunun tam tersini

3 Cangızbay, Kadir. (Kasım 2022) "Tutum Ölçeklerinin Bilimselliğinden Bilim İnsanlarımızın Tutumlarına" Oditoryum Eleştirel Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı

gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla ölçülen şeyin tutumunun kendisi değil, tutumunun ne olacağı hakkındaki görüşü olduğunu savunmuştur.

Bu örnek üzerinden Türkiye’de yapılan seçim araştırmalarına bakacak olursak seçmenler tutumlarını mı yani oylarını mı ifade etmektedir, yoksa tutumunun ne olacağı hakkındaki görüşünü mü yani gönlünden geçen partiyi mi araştırmalarda beyan etmektedir?

Bu soruya birden fazla açıdan yaklaşmaya çalışacağım.

Birincisi, Türkiye çapında yapılan siyasi araştırmalar bu durumdan kaynaklanan farkları daha çok hata payı içinde değerlendirmiş ve genel bir yaklaşım bulmayı hedeflemiştir. Ayrıca araştırmalar birebir seçim sonucu bulma iddiasında olmadığı için bu tarz durumları detaylı incelemek tercih edilmemiştir. Ve bu farklar süreç içerisinde tekrarlanan nicel araştırmalarda (özellikle seçim dönemi yaklaştıkça) bir seçmen tercihi haline dönüştüğü için önemsizleşmektedir.

İkincisi, yakın tarihimizi hatırlayacak olursak özellikle son birkaç seçimde seçmenler matematik hesaplar yapmıştır. Gönlünden geçen CHP yerine barajı geçmesinin önemli olduğunu düşündüğü HDP’ye oy vermiş, Cumhur İttifakı içinde AKP’den kopmuş ama MHP’de oyunu tutarak iktidarda kalmasını garanti etmiştir veya “sizler çok doğru söylüyorsunuz, ben de sosyalistim ama bu seçim çok önemli oyları bölmeyelim” deyip CHP’ye oy vermiştir. Seçimden bir süre önce yapılan araştırma sonuçları ile gerçek seçim sonucu arasındaki fark ise zaten buralardan ortaya çıkmaktadır.

Daha açık ifade edecek olursak Türkiye’de belirli periyotlarda yapılan siyasal araştırmalar seçmen tutum ve davranışlarındaki değişimi, bu değişime neden olan parametreleri hata payları içinde gözleyebilir ve analiz edebilir. Yani bir seçmene seçimden bir yıl önce hangi partiye oy vermeyi düşünüyorsun diye sorulduğunda alınan cevap ile seçime bir ay kala alacağın cevap farklılaşabilir ve bu farklılık hata payları içinde analiz edilebilir.

O Halde Siyasal Araştırmalar Ne İçin Yapılıyor?

Siyasi araştırmalar elbette parti oy oranlarına dair bir fikir vermektedir ancak bir siyasi araştırmacının sunacağı önemli sonuçlardan biri belirli aralıklarla yapılan ölçümlerin gösterdiği eğilim ve bu eğilimin analizidir. Bu önerme ile ilgili iyi bir örnek 2002 yılında yapılan bir siyasal araştırma dizisidir.⁴

Araştırma sonuçlarını tartışmadan önce 2002 yılını kısaca hatırlamak gerekir. 2001 krizinin etkileri henüz sürerken Mayıs ayında dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in sağlık sorunları iyice artmış, iki kez hastaneye yatmıştı. Bu gelişmelerin ardından Temmuz ayında erken seçim kararı alınmış ve Kasım ayında AKP'yi iktidara taşıyan seçim yapılmıştır.

Yönelim Araştırma 2002 Araştırma Sonuçları			
Partiler	Mart (2002)	Haziran (2002)	Ekim (2002)
AKP	18	14,4	29,9
CHP	7,6	6,1	15,2
Genç Parti	-	-	7,2
DYP	10,3	7,6	6,3
DEHAP(HADEP)	3	1,7	5,3
MHP	4,6	4,7	4,8
ANAP	4,1	4,2	2,1
SP	1,8	1,6	1,9
BBP	-	-	1,3
DSP	1,9	2,6	1
YTP	-		1
Diğer	2,5	3,5	2,8
Kararsız	7,1	6,5	14,3
Hiçbiri	32,2	37	6
Cevap yok	6,9	10	0,8
Toplam	100	99,9	99,9

Tablo 1. 2002 yılında yapılmış üç araştırmaya ait parti oy oranları

İlk sütun 2002 Mart'ında yani ekonomik krizin etkileri sürerken ve Bülent Ecevit'in sağlık sorunları henüz hastaneye yatacak

4 Turan, Ali Eşref. (Şubat 2004) Türkiye'de Seçmen Davranışları. Sayfa 186,225

kadar onu zorlamamışken yapılmış bir çalışmadır. Araştırma sonuçlarına göre en yüksek oran yüzde 32 ile “Hiçbiri” seçeneğini işaretleyen, siyasete inancını yitirmiş seçmen grubundandır. Ardından yüzde 18 ile AKP, sonra yüzde 10,3 ile DYP ve yüzde 7,6 ile CHP gelmektedir.

Mayıs ayında Ecevit hastaneye yatmış, Milli Görüş çizgisiyle yaşanan tartışmalarda AKP ikircikli görüntü vermiştir. Haziran ayında ise erken seçim söylentileri başlamıştır. Bu tartışmaların ardından gelen Haziran 2002 araştırmasında (ikinci sütun) “hiçbiri” cevabı verenler yüzde 32,2’den 37’ye yükselmiş, AKP cevabı verenler yüzde 18’den yüzde 14,4’e gerilemiş DYP yüzde 10’dan 7,6’ya düşmüştür. Hatta siyaset o kadar inandırıcılığını kaybetmiştir ki her iki seçmenden birisi “kararsız, hiçbiri ve cevap yok” seçeneklerinden birini cevap olarak işaretlemiştir.

Temmuz ayında erken seçim kararı alınmış ve partiler aday ve programlarını açıklamaya başlamıştır. Seçimden hemen önce Ekim ayında yapılan araştırmada “hiçbiri” cevabı yüzde 37’den yüzde 6’ya düşmüştür. CHP oy oranını yüzde 6,1’den yüzde 15,2’ye çıkarmış, erken seçim kararıyla birlikte seçim yeterliliği olan başka bir partinin adını değiştirerek Genç Parti’ye dönüştürüp kongre yapan Cem Uzan ekibi yüzde yedi civarında görünmeye başlamıştır. Ama asıl büyük artış gösteren ve seçimde heyecan yaratan parti ise AKP olmuştur. Temmuz’dan Ekim’e oylarını iki kat artırmıştır. Ve nihayet Kasım 2002 seçimleri yukarıdakine yakın bir oranla sonuçlanmıştır.

Yönelim Araştırma 2002 Araştırma Sonuçları Ekonomiyi en bilen ve Türkiye’yi ekonomik krizden çıkaracak lider			
Liderler	Mart (2002)	Haziran (2002)	Ekim (2002)
Recep Tayyip Erdoğan	15	11	25
Tansu Çiller	12	11	10
Kemal Derviş	4	10	8
Deniz Baykal	4	3	8
Cem Uzan	-	-	7
Devlet Bahçeli	2	4	3

Mesut Yılmaz	4	4	2
İsmail Cem	-	3	2
Bülent Ecevit	2	2	1
Recai Kutan	1	1	-
Necmettin Erbakan	1	1	-
Diğer	4	4	3
Bilmiyor	14	13	9
Hiçbiri	37	36	22

Tablo 2. 2002 yılında yapılmış üç araştırmada “Ekonomiyi en iyi bilen ve Türkiye’yi ekonomik krizden çıkaracak lider” sorusuna verilen yanıtlar

Yukarıdaki tablo ise aynı araştırma⁴ kapsamında sorulmuş bir başka soruya verilen cevapların oranlarından oluşmaktadır. Araştırmaya katılan seçmenlere “Ekonomiyi en iyi bilen, Türkiye’yi krizden çıkaracak lider kimdir?” diye sorulmuştur. Recep Tayyip Erdoğan, ekonomi profesörü Tansu Çiller’den ve Dünya Bankası’ndan transfer edilen Ekonomi Bakanı Kemal Derviş’ten daha fazla tercih edilmiştir. Bu tercih seçmenlerin sadece ekonomi bilgisi ile değil, oy vermeyi düşündüğü partinin lideri, geçmiş tecrübeleri, partilerin başarı ve başarısızlıkları ile açıklanabilir. Ayrıca üç farklı dönemde yapılan araştırmanın bu iki tablosundaki trendler karşılaştırıldığında seçmen tercihlerine dair bir fıkre de rahatlıkla ulaşılabilir. Hatta seçimden bir gün önce bu üç araştırmanın sonucunu inceleyen birisi seçim sonucunun ne olacağını aşağı yukarı kestirebilir.

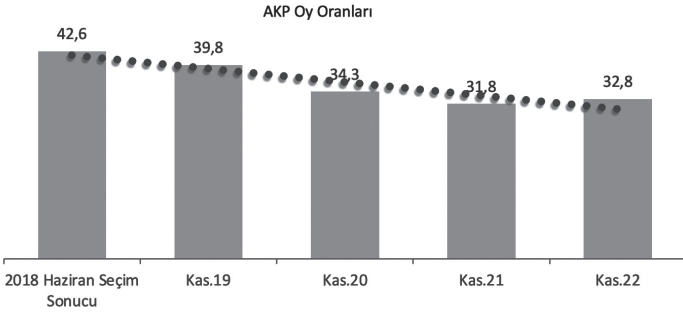
Ülkenin en kritik eşiklerinden birinde Türkiye siyasetinde büyük bir kırılmanın yaşandığı seçimler öncesinde yapılan bu araştırma dizisi bize siyasal araştırmaların ne anlattığını, “ne işe yaradığını” göstermektedir.

Daha güncel bir örnek ile devam etmeden önce günümüzde siyasal araştırmaların kullanım alanının biraz değiştiğini de söylemek gerekir. Neredeyse her gün farklı farklı firmaların “seçim anketi” sonuçları ile karşılaşıyoruz. Bu sonuçlar hem seçmen davranışlarına etki edebilmek için hem de mevcut düzen partilerinin veya o partiler içindeki çeşitli ekiplerin birbiri ile pazarlık konusunda

“elini güçlendirme” aracı olarak aslında herhangi bir ölçüm yapılmadan piyasaya sürülmektedir. Yani bu kadar sonuç görmemizin asıl nedeni bu işin açık bir manipülasyon aracına dönüşmüş olmasıdır. (Yalnızca sosyal medyada yayınladığı videolarla gündeme gelen eski bir ilçe belediye başkanının partisinin “seçim anketleri”nde görünen oy oranı bu manipülasyonla Türkiye gerçeklerinden ne kadar uzaklaşılabileceğinin uç bir örneğidir). Bilginin bu kadar hızlı ve filtresiz yayıldığı bir dönemde araştırma sonucu ile kurguyu gerçek gibi göstermek oldukça kolay ve elverişlidir. Türkiye çapında bir araştırma yapmak oldukça maliyetli bir iştir ve kamuoyunda yoğun ilgi görmek tek başına bu maliyeti karşılamaz. Bu kadar araştırma şirketi bu işi bir amme hizmeti olarak tasarlayıp halka duyurmadığına göre burada bir problem olduğu aşîkâr diyelim ve güncel örneğimize geri dönelim.

Özellikle 2019 yerel seçimleriyle ortaya çıkan tablodan sonra mevcut iktidar blokunun güçsüzleştiğı, bir iktidar değışikliğinin kapıda olduğı çokça dile getiriliyor. 2002 yılındaki örneğe baktığımız pencereden güncel araştırma sonuçlarını⁵ değerlendirecek olursak, hem Erdoğan’ın hem partisinin oyunda ciddi bir erime olduğı doğru bir gözlemdir. 2019 Kasım ayında yüzde 39,8 olarak ölçülen AKP oy oranı, yavaş ama istikrarlı bir düşüşle 2021 Kasım’ında yüzde 31,8’e kadar düşmüştür. Ancak iktidarın seçim kampanyasına başlamış olması, bir yandan seçim ekonomisi olarak adlandırılabilir hamleleri gerçekleştirirken bir yandan Erdoğan’ın da sahaya indiğı, aktif bir biçimde katıldığı bir kampanya yürütölüyor olmasının etkisiyle düşüş durmuş, hatta son üç ayda AKP oyunda bir artış görölmüştür. Son üç ayın fotoğrafına bakarak “AKP yine kazanacak” yorumu yapmak doğru değildir, 2020’den beri süregelen eğilim bütünüyle değerlendirildiğinde bu artışın Cumhur İttifakı’na seçim kazandıracak bir ivmeye ulaşmasının pek olanaklı olmadığı söylenebilir. Siyasal araştırmaların alametifarikası seçim sonucu tahmin etmek değil, yukarıdaki analize uygun veriyi sağlayabilmektir.

5 Yöneylem Sosyal Araştırmalar Merkezi, Türkiye Siyaset Paneli, Kasım 2019-2022 Raporları <https://yoneylemarastirma.com/research>

Grafik 1 AKP Oy Trendi

TİP'in Oyu Var mı?

Türkiye İşçi Partisi artık Türkiye’de geniş kesimler tarafından izlenen, sözünün bir ağırlığı ve karşılığı olan önemli bir siyasi aktör konumunda. Ancak partimiz daha önce kendi adıyla bir seçim deneyimi yaşamadı, henüz bu başlıkta sınanmadı, dolayısıyla şu an olası bir seçimde nereden, kimlerden oy alacağımıza dair bir referansımız yok. Yukarıda araştırmalardaki hata payından söz etmiştim; bizim araştırma sonuçlarında çıkan oy oranımız hep hata payı içinde kaldığı için partimizin oy oranını ölçmek, bir metre kullanarak bir buğday tanesinin boyunu ölçmeye çalışmak gibi tanımlanabilir. Araştırma sonuçlarına bizim daha temkinli yaklaşmamızın bir başka nedeni de tutum ve davranış arasındaki farkın genelde sosyalistlerin aleyhine olmasıdır. Yani, vatandaşın gönlünden geçen parti olarak hata payı içinde de olsa araştırma sonuçlarına girebilmek, seçim günü bunun sandığa yansıtacağı anlamına gelmeyebilir. Bu açıklamaları kötümserlik yaymak veya yoldaşlarımızın hevesini, umudunu kırmak için değil, ölçsüz bir iyimserliğin ve rehabetin yayılmasını önlemek amacıyla yaptığımı belirtmek isterim.

Bardağın boş tarafı kabaca böyle; peki bardağın dolu tarafında neler görüyoruz? Hata payı içinde kalan araştırma sonucu istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermese de son bir yılda yapılan çeşitli seçim araştırmalarında TİP düzenli olarak binde sekiz ile

üzde bir buçuk arasında ölçülüyor. Bu, önümüzdeki seçimde bu oranda oy alıp alamayacağımız bir yana, ciddi bir oy potansiyeli biriktirdiğimizi göstermekte. Ayrıca bu araştırmalar sonucunda Türkiye İşçi Partisi'ne oy vereceğini söyleyen vatandaşların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve mesleklerine dair verileri analiz ederek, partinin hangi toplumsal kesimlere seslenebildiği, nerelerde eksik kaldığına dair veri elde edebiliyoruz. Böylece, partinin güçlü ve zayıf yönlerine dair yaptığımız değerlendirmeler doğrultusunda seçim çalışmamızı planlayıp şekillendirebiliyoruz.

Seçimler için bu kadar etraflıca düşünüp tartışmak, toplumda karşılığı olan, heyecan yaratacak bir sandık sonucu için hazırlanmak, uzak olmayan bir geleceğe dair de öznesi ve parçası olduğumuz bir hayali kurabilmek uzun zamandır yapamadığımız, belki de hiç yapmadığımız şeyler. Ancak alışkanlıklarımızı değiştirdiğimiz, sınırlarımızı zorladığımız bir dönemdeyiz ve gözümüzü bugüne kadar yapabildiklerimizin ötesine dikmek zorundayız. Unutmamak gerekir ki, sıra dışı bir "sosyalistler Meclis'te" deneyimini hep beraber yaşadık ve bu deneyim seçim günü de gölgemiz kadar büyük olmamızı sağlayabilir.

Türkiye İşçi Partisi'nin nasıl seçime gireceği, adaylarının kimler olacağı, nerelerde gireceği henüz kesinleşmedi. Seçim dönemi yaklaştıkça ve belirsizlikler ortadan kalktıkça TİP'in potansiyel gücü daha görünür ve daha gerçekçi bir biçimde ölçülebilir olacaktır. Bütün bu veriler ışığında, partimizin koymuş olduğu seçim hedefi gerçekçidir. Önümüzdeki seçim belki de sosyalizmin bu topraklarda yeniden gerçek bir seçeneğe dönüşmesi için bir kapı aralayacağız.

Otoriter Kapitalizmin Retorik Stratejileri: Siyasette Küfür Ne İşe Yarıyor?

EBRU PEKTAŞ

Günümüz dünyasının egemen siyasetçileri arasında pek çok benzerlikten bahsedilebilir. Bana kalırsa en çarpıcı benzerliklerden biri kullandıkları dilde gizlidir. Bu dilin açıkça ırkçı, kadın düşmanı, faşist unsurlarla bezeli olduğu, kin ve şiddet duygularıyla açığa çıktığı malum. Trump gibi büyük penisıyla övünen ve siyasi rakibine (H. Clinton) “kocanı tatmin ettin mi ki ülkeni tatmin edebilesin” diyebilen birinin yakın zamana kadar ABD başkanı olduğunu hatırlamak bile yeterli. Orban’ın, Putin’in, Duterte’nin, Modi’nin, Erdoğan’ın ve benzerlerinin egemen kıldığı öfkeli, avam ve eril bir retorik karşımızdaki.

Bizatihi Erdoğan’ın kullandığı kimi ifadeleri düşünelim: Çapulcu, sürtük, çürük, nankör, ahlaksız, edep fukarası, pısırick, sapkın, yüzsüz, affedersin (!) Ermeni, “kadın mıdır, kız mıdır bilemem”, vb...

Tüm bunlar yanlışlıkla söylenmiş sözler değildir. Nitekim bu hakaretlerin çoğu zaman belli bir kalıbın içine yerleşmesinden, bir retorığın parçası haline gelmesinden bunu anlayabiliriz. “Kimse kusura bakmasın”la küfre ısındırılan, “sen kimsin?” diyerek mu-

arıza hudut çizilen, “biz gereğini yaparız”la tehdit savurulan bir kalıp vardır burada.¹

Dolayısıyla otoriter kapitalizmlerin çeşitli coğrafyalardaki reislerini adeta bir retorik stratejisinde birleştiren, belli bir hegemonya tesisinde ortaklaştıran bu “dilin” soruşturulmasında yarar vardır. “Siyasette küfür ne işe yarar?” sorusunu buraya teyelliyorum. Dikkat edildiyse “belli bir siyasette” değil genel olarak “siyasette” ifadesini kullandım. Zira yalnızca egemenleri değil muhalifleri de etkisi altına alan bir retorikten bahsetmek daha doğru olacaktır. Hatta özellikle sosyal medyadaki tartışmalara bakıldığında bu retorikğin sanıldığından daha geniş bir etki alanında olduğunu görebiliriz. Zira mimetiğe, taklitçi ilişkilere boğulmuş olan bu politik vasat belli bir retorikği egemen hale getirmektedir. Yalnızca trollüğün ya da küfür jimnastiklerinin değil, “amaç için her yol mubahtır” sözünü ilke edinen; etik bir kaygı, tutarlılık ya da bütünlük içermeyen, blakis meşruiyetini tüm bu ortak kalıpların reddiyle ileri süren türlü “ikna performanslarının”, iptal kültürlerinin ortaklaştığı bir politik iklim içindeyiz.

İdeolojiden Retoriğe, Hakikatten Duyguya

Eski Yunan’da gezgin Sofistlerin retorikğine karşı Sokrates’in itirazını hatırlamakla başlayalım. Sokrates’e göre “retorik sözcüklerle yapılır, felsefe kavramlarla”. Mesele çarpıcı, “alkış toplayan” sözcükler bulmak değildir, kavramsal düşünmedir. Sofistler içinse “ikna performansı” her şeyin başı ve sonu gibidir. Bu serbest ve de biraz anarşizan yöntemin dönemin egemenlerini sarstığı, en dokunulmaz şeylere karşı bile “ikna performansını” sergilemekten geri durmadığı bilinir. Ne ki sistemli ve kavramsal felsefe tam da burada, alkış isteyen sözcüklere karşı doğacaktır.

Aradan geçen 2500 yılda dinamikleri tümüyle değişse de retorikle felsefe arasındaki kapışmanın izini sürmek mümkündür. Bir yanda çeşitli eleştirileri aşma potansiyelini de içinde barındıran

1 Hrant Dink Vakfı, Tanıl Bora ile Söyleşi: “Yeni Türkiye’nin Siyasi Dili”
https://www.youtube.com/watch?v=PageUQp4vhk&ab_channel=HrantDinkVakf%C4%B1%2FHrantDinkFoundation

biçimde aklın, bütünsel muhakemenin, ilerleme fikrinin, kavramsal ve sistemli düşünmenin, kurtuluş teorilerine giden temel güzergahların, insanı fail olarak görmenin ana hat olduğu yaklaşımlar vardır. Diğer yanda akıldışılık, kadercilik, mümkünü minör siyasetçiliğe büken fragmanter okumalar, insan-özne üzerine geliştirilen türlü kuşkuculuk ve kötümserlikler ama tam da burada küfür, öfke ve linci balçık gibi bacağı dolayan türlü “eylemsizlik” formülleri vardır.

Yine de bu iz sürmenin hazmı zor bir büyük lokma olduğu bellidir. “Değişen dinamikler” az buz değildir. Modernizmin şemsiyesine giren büyük dünya-tarihsel değişimler “retoriğin politik rolü” konusunda karşımıza çok daha büyük sorunlar çıkarmıştır.

Kabaca son iki yüzyılın dünyasına baktığımızda, bugün çok daha belirgin olmak üzere bir “ideolojiler evreni” gerçekliği vardır. Marksist klasik metinlerde yabancılaşma, meta fetişizmi gibi kavramlarla ifade edilen, 20. yüzyılda kendisine “kitle kültürü” gibi kavramlarla karşılık bulan olgular önemlidir. İdeoloji, basit neden-sonuç bağlantılarının ya da kolayca ele gelen çelişkilerin ötesinde hiç olmadığı kadar katmanlaşan “dolayımaların” konusu haline gelmiştir. Nitekim geçen yüzyılın başında “dışarıdan bilinç aktarımı”, ideolojik mücadele gibi nosyonlar tam da bu karmaşanın içine doğmuştur. Dolayısıyla “sofistlere karşı sistemli felsefenin büyük hamlesinin” de bizzat içerilip aşılacak (aufhebung) yeni bir evreye geldiği bellidir. Zira ideolojiler evreninde, gerçeğin saf, kavramsal, bütünlüklü bir temsili yoktur, o dolayımalarla gerçeğe nüfuz eder ve bir “hakikat” ortaya çıkar.

Şimdi bu çerçeveden baktığımızda günümüzün “hakikatine” nasıl yaklaşabiliriz?

Biraz kalın hatları takip edersek elimizde, neoliberal bir dünyada sermaye birikim biçimi, devlet aygıtı ve hukuk eliyle siyasetin belli bir paradigmaya taşınması vardır. Bu paradigma çeşitli öznel imkanlarının, temel yurttaşlık hukukunun, temsil mekanizmalarının felce uğratılmasını hatta yok edilmesini hedefle-

mektedir. Evet hatırlanacaktır, 30-40 yıl önce “toplum diye bir şey yok, bireyler var” diyenlerin paradigmasıdır bu.

Peki egemenler açısından bile bu kadar yıkıcı bir temelde ya da bağlamda siyaset nasıl mümkün olabilir? Açmaz belli. Hem oy isteyen hem de en temel yurttaşlık hukukuna rahmet okutan, hem toplumu konsolide etmeye çabalayan hem de toplum denilen şeyin temeline dinamit döşeyen bir sistemdir karşımızdaki.

Özneliği tırpanlanmış, bireyselliğe ya da “aileye” hapsedilmiş, kit-le ruhu ile sersemletilmiş, acz duygusu ile cebelleşen geniş yığın-ları siyasette belli biçimde tutmak nasıl mümkün olacaktır?

Kuşkusuz siyasetin ve onun ardındaki sınıf mücadelelerinin üzerinde yükseleceği tek eksen ideolojik-kültürel süreçler değildir. Yine de ideolojik-kültürel süreçlerin parantezinden bakarsak boşluğu dolduran şeyin, yukarıda bahsettiğimiz “retorik stratejisi” olduğunu görebiliriz.

Burada bir stratejiden bahsediyoruz ama aslında bir tür mühendislikten, bir yerlerde önceden tasarlanıp planlanan bir şeyden bahsetmiyoruz. Daha ziyade bizatihi kendisi de mevcut dünya-tarihsel koşulların (zeitgeist) ürünü olan ve tam da bu yüzden tutarlı ve planlı bir strateji gibi görünen bir olgudur karşımızdaki.

İdeolojik Koordinatların “Duygusallaşması”

“Retorik stratejisi” siyaset olanaklarına el konulan, siyasetten men edilen avama bir telafi mekanizması sunmaktır. Onun konusu “içi öfkeyle doldurulmuş” ve yön işareti bekler hale getirilmiş geniş yığınlardır. Adlı adınca modernist ideolojilerin, motiflerin değil anlık reflekslerin, “duyguların”, “tahrik olma hakkının”, hukuku, normu, etiği askıya alma özgürlüğünün muştulandığı bir siyasal dairedir buradaki.

Sözgelimi geçmişte modernist bir ideoloji olarak siyasal İslamcılığın söylem koordinatları kendi içinde bir tutarlılık ve bütünlük sergileyebilmekteydi. “Ağır sanayi hamlesi” şiarı ile İslam birliğini sağlamak ya da Allahsız komünistlere karşı savaşmak arasında

kimi bağlantılar kurulabilmesi mümkündü. Neoliberal dünyada bu bağlantıların kurulması imkansızlaşmıştır. Rabıta ortadan kalkmış, bağlam ihlali kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle bugün örneğin “güçlü Türkiye” söyleminin “sürtük” ya da “çürük” höy-kürmesiyle aynı sekansa yerleşmesi kaçınılmazdır. Yine örneğin “dünya Türkiye’yi kıskanıyor” söylemini bir romans tonunda duymamız da aynı bağlam ihlalinin ifade etmektedir.

Sembollerin, duyguların, kalplere hitap etmenin, öfke ve aczi yönetmenin, “basit insanlara” da bir sahne sunabilmenin imkanları burada ortaya çıkmaktadır.² Neyin siyasete ikame edileceği, siyasetten kovulan öznenin nereye tüneyebileceği bulunmuştur. Aşağılık kompleksi, haset, iğrenme, nefret, kaygı, öfke gibi duygular ideolojik koordinatların yeni işaretleridir. Kuşkusuz bu “işaretler” ideolojilerin yerini almazlar ama onları çeşitli kılıklara sokarak, maddi bağlamlarını tümünden görünmez, müphem hale getirirler.

Siyasette küfür ne işe yarıyor diye sormuştuk. “Toplumsal kutuplaşma” tezi bir cevap olabilir kuşkusuz. Kutuplaşmayı bir tür depolitizasyon olarak okumazsak eksik olacaktır. Zira küfürle kendini gösteren retorik stratejisi kolektif bir boşalma anında siyaseti eritiyor. Burada arındırıcı (kathartik), boşaltıcı bir işlev var. Kutuplaşmaları tıpkı travma deneyiminde olduğu gibi belli bir ana kilitleyen, oraya hapseden, başka arayışları imkansızlaştıran bir donma halidir bu.

Bugünün dünyasında adına “duygu siyaseti” denilen şeyin olağanüstü “genleşmesi”, saran hatlarla kitleleşmesi, pelteye döneni diriltip katılaştırması ve nihayet sınıf mücadelelerinin kısmi, arızı türlü semptomlarını kendi lügatına devşirmesi üzerinden atlanamayacak bir olgudur.

Çözüm tüm bu çelişkilerin içinden, yüreğinden geçerek mümkündür.

Ezilenleri “boş bir mide ve çarpık bir bilinç” olarak gören kaba

² Nagehan Tokdoğan, Yeni Osmanlıcılık, Hınç, Nostalji, Narsisizm, İletişim Yayınları, 2018.

materyalizmin bu yoldan geçmesi mümkün değildir. Zira çözüm “yeni bir kültürleşmenin” tam da bu küfürlü retorikler karanlığında kendi ışığını yakmasındadır.

Çözüm, ideolojik motiflerin yön işaretleri haline gelen duygularımızı da “yeniden kazanabilmekten” geçiyor.

Küfürle iğdiş edilen duygularımızın yeniden kazanılması gerekir. Yara, gurur ve haysiyet uğraklarından geçecek şey “ezilenin hakkı” olmalıdır. Umut ve neşenin ideolojik salınımı, her birimizin bir yerlerde tek başına yüklendiği hayat galesine, çırılçıplak yalnız bırakılmamıza karşı bir yan yana gelme etiği olarak yükselmelidir. Nefret ve öfke, sınıf çıkarlarını korumak için küfretmekten başka seçeneği kalmayanlara muzip ve özgüvenli bir tavır olarak yükselmelidir.

Kıvılcımlı'nın Kaleminden Hegel'i Öğrenmek

SİNAN DERVİŞOĞLU

Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın Ahmet Kale tarafından yayına hazırlanan ve Hamza Tığlay tarafından Osmanlıca aslından çevrilen “Hegel ve Felsefe Yazıları” adlı eserini yorumlamak istiyoruz.

Bu yazımızda, Hegel'i bizler için çok daha somut ve anlaşılır kılan Kıvılcımlı'nın eserinde şu olguları ön plana çıkarmaya çalışacağız:

- Hegel'in düşüncesini bu denli değerli kılan unsurların tespiti ve analizi,
- Marksist düşüncedeki kimi köşe taşlarının Hegel'deki kökleri, ve Marksist teorinin çağdaş sorunları açısından bunları yeniden düşünmek
- Hegel'in düşüncesindeki tutucu yön ve bunun kökenleri
- Son olarak Hegel'i analiz eden Kıvılcımlı'nın günümüz açısından da önem taşıyan özgül tespitleri.

Yorumumuza başlamadan önce, Kıvılcımlı'nın eserinde önemli olan, ancak çoğu zaman onun iyi anlaşılmasına, ya da ona mesafeli durulmasına yol açan bir olguyu ortaya koyup aşmak durumundayız: O da Kıvılcımlı'nın kullandığı kendine özgü “özel” kelime dağarcığıdır. Yazar birçok eserinde olduğu gibi bu eserin-

de de esas olarak kendine has bir dizi kelime (tarihçil, bilimcil, dayanı, fıkircil...) kullanmıştır ve bunlar için kendince argümanları mevcuttur: -sel, -sal ekinin Fransızca'dan alınmış olması, -cil ekinin Türkçeye daha uygun olması gibi. Farklı ve özgül düşüncelere zaten çok sıcak bakmayan sol hareketimizde, Kıvılcımlı'nın bu üslubu ondan uzak durmak, kimileri açısından da onu ötekileştirmek açısından etkili olan bir gerekçe, bir argüman haline gelmiştir. Ben bu kelimeler yerine genel geçer olan “tarihsel”, “toplumsal”, (askercil ya da askersel yerine) “askeri” gibi deyimlerin kullanılmasını daha doğru buluyorum ve oldukça derinleşebilecek bu dil tartışmasını konumuzun dışında tutmak açısından sadece tavrımı belirtmekle yetiniyorum. Ancak net olan şudur ki, bu terminoloji yüzünden Kıvılcımlı'nın son derece değerli teorik çalışmalarına dudak bükülmesi, biçimsel olgular dolayısıyla içeriğe uzak durulması bizleri bir zenginliğe ulaşmaktan alıkoymuştur. Bu negatif tavra geçit vermeden, kullanılan kelimelerin “uygun”luğuna aldırmadan onu eserinin içeriğine ulaşmak ve yorumlamak, tutulması gereken tek doğru yoldur.

Felsefenin Tanımı

Kıvılcımlı bu çalışmasında Hegel'in felsefeye yaklaşımını irdelerken, onunla da uyum içinde, felsefeyi bir “bilim” olarak tanımlar. Her bilimin özgül bir konusu, nesnesi vardır; felsefenin de nesnesi “düşünce”dir. Felsefenin bir bilim olarak tanımlanması, sadece genel olarak felsefeciler camiasında değil, özel olarak Marksist felsefeciler arasında da eski bir tartışma konusudur. Geçmişte belli bir ağırlığı olan Sovyet literatüründe, (ve bugün Sovyet sonrası dönemin Rusya'sında belli bir şöhrete sahip olan) Theodor Oizerman gibi felsefeciler açısından “felsefe bir bilim olabilir ve olmalıdır” (**“Felsefe Tarihinin Sorunları”**, s.74). Buna karşılık teoriye önemli katkıları olan bir diğer Marksist felsefeci, Louis Althusser, felsefenin bilimden ayrılması konusunda hassas ve ısrarcıdır. Ona göre felsefenin objektif bilimselliğe indirgenemeyecek partizan bir yönü vardır ve “felsefe ilke olarak bir bilim değildir” demektedir (bkz. **“Filozof Olmayanlar İçin Felsefeye Giriş”** s.149), fel-

sefeyi “bilimler içindeki sınıf mücadelesi” olarak tanımlamaktadır (a.g.e). Günümüzde kendini “komünist” olarak nitelendiren Marksist kökenli filozof Alain Badiou daha da ileri giderek günümüzde felsefenin bilimin dışında kendi özgün gündemi olması gerektiğini ve geçmiş metafizik mirasın zenginliğini yeni kategorileşmeler (siyaset, bilim, sanat ve aşk gibi) üzerinden yeniden üretmesi gerektiğini savunmaktadır (**“Seconde Manifeste de la Philosophie”**, s.23). Felsefenin bir bilim olarak tanımlanmasının özellikle pozitivistliğe kapı açacağı kaygısı, bu eleştirilerin temel çıkış noktasıdır.

Biz burada bu tartışmada derinleşmek ve onu sonuçlandırmak yerine, Kırılcımlı’nın Hegel üzerinden felsefeyi bir bilim olarak tanımlamasının mantığını ve bu yaklaşımdaki pozitif yöne dikkat çekmek istiyoruz. Felsefeyi bir bilim olarak tanımlamaktaki amaç, felsefi çalışmanın bir bilimsel çalışmanın titizliğine ve tutarlılığına sahip olması gerektiğine yapılan vurgudur. Başka bir deyişle felsefi çalışma hayattan kopuk ve havada “fikirler” etrafında (Kırılcımlı’nın “uydurukçuluk” diye tanımladığı şekilde) değil, olgularla uyumlu, sağlam rasyonelliği ve mantıksal tutarlılığı ve bütünlüğü olan bir şekilde gerçekleşmelidir. Felsefeye “bilim” demenin ardındaki ısrar ve vurgu budur ve bu vurgu, özellikle Hegel’in ortaya çıktığı dönemin soyut, metafizik felsefesi göz önüne alındığında ciddi bir ileri adım teşkil etmektedir.

Bu yaklaşım, Hegel’in kişisel profiliyle birlikte ele alındığında onun eserindeki pozitif yönü daha da ortaya çıkaran bir nitelik kazanmaktadır. Hegel, felsefeyi besleyen 2 alan olan bilim dünyası ve sınıf mücadeleleri açısından ciddi ve ileri bir birikime sahiptir. Bir taraftan (tıpkı Marx ve Engels gibi) çağının bilimsel birikimine aşinadır. Kendi köşesinde “fikir” üreten münzevi bir filozof değil, gezegenlere ilişkin araştırma yapıp teori geliştirmeye çalışacak kadar bilgi sahibidir; öte yandan da (özellikle gençliğinde) Fransız Devriminden köklü biçimde etkilenmiş, arkadaşlarıyla birlikte “hürriyet ağacı” diken, devrimin sembolü saydığı Napolyon’a büyük hayranlık besleyen radikal bir gencin düşünsel sürecini yaşamıştır. Hegel’in çifte zenginlik içeren bu

birikimi üzerinden yarattığı düşüncenin, Marx ve Engels tarafında devralınarak daha devrimci bilimsel keşifler (Darwin teorisi, hücrenin keşfi..vs) ve daha köklü sınıfsal sarsıntılar (1848 ve işçi hareketleri) çağında yeni bir teoriye, Marksizm'e yol açması bir tesadüf değildir.

"Elleri Üzerinde Yürüme"nin Kökleri: Hegel'in "Farklı" İdealizmi

Hegel'in idealist olduğu bilinir, ve onun eserini oluşturan (başta Tin (*Geist*) olmak üzere) "birbirinden zengin kavramlar ve fikirler senfonisi" bu algıyı pekiştirir. Ancak bu eserin içine nüfuz edilmedikçe bu idealizmin nasıl bir idealizm olduğu anlaşılamaz. Kıvılcımlı'nın bu çalışmasının en çarpıcı ve öğretici yönlerinden biri de tam buradadır: Kıvılcımlı Hegel'in eserinin içine girme ve nüfuz etme cesaretini ve becerisini göstererek bu "idealizm"i klasik idealizmden ne kadar farklı ve özgül olduğunu, belli kabulleriyle geleneksel idealizmden ne denli uzaklaştığını, ve temel yaklaşımlarıyla ne kadar çok noktada yeni bir materyalizme, hayatın olgularını temel alan bilimsel ve devrimci bir dünya görüşüne açık kapı bıraktığını bize göstermektedir. Onun en büyük felsefi katkısı olan diyalektiğe daha varmadan, onun "Fikir-Kavram-Gerçek" arasında kurduğu ilişki, en baştan onun idealizmini geleneksel (Berkeley ya da Fichte misali) "kurşun geçirmez" idealizmlere nazaran daha "iğreti" (*mal placé*), kolayca "tepetaklak olabilecek" farklı bir idealizme dönüştürmektedir. Bu noktaların ne olduğunu, Kıvılcımlı çalışmasında değişik fırsatlarla vurgulamaktadır.

Kıvılcımlı'nın bu yöndeki tespitlerine girmeden önce biz 2 noktayı vurgulayalım. Birincisi, yukarda bahsettiğimiz Hegel'in "felsefeyi bilim ciddiyetiyle ele alma" titizliğidir. Felsefi fikirleri gerçeklikle sürekli ilişki içinde tutmak ve bu fikirlerin iç tutarlılığını sürekli gözetmek, tanım itibariyle filozofu spekülative, salt kurgusal bir idealizmden uzak tutmaktadır. İkincisi ise Hegel'in düşüncesinin köşe taşlarından biri olan şu tespitidir: "*Rasyonel olan her şey reeldir*". Bu tespit, hareket noktası olarak aklı almakla

beraber, Hegel araştırmacısı Jean François Kervégan'ın da belirttiği gibi, bu cümledeki “..dir” fiili çift yönlüdür. Yani “Reel olan her şey rasyondur”ı de kapsamaktadır. (**“Hegel ve Hegelçilik”**, s.24) Yani kategori olarak idealist olarak nitelendirilecek olmakla birlikte, realite ile bütünleşmiş bir rasyonaliteyi başa koyan her felsefe, materyalizme açık kapı bırakmaktadır. Nasıl ki aklı ve düşünceyi (meşhur “Cogito”suyla) başa koyduğu için idealist olarak nitelendirilen Descartes, her düşünceyi sorgulayan keskin rasyonalizmiyle ve bilimselliğiyle (özellikle doğaya ilişkin konularda) materyalist sonuçlara varmış ve Fransız materyalizmine kapı açmışsa, Hegel de bu realiteyle bütünleşmiş rasyonalizmi ile (ve daha sonra gelecek diyalektiğiyle) yeni, daha gelişkin bir materyalizmin kapılarını açmıştır.

Kıvılcımlı, Hegel'in Fikir, Kavram ve Gerçeklik arasında Hegel'in kurduğu ilişkiyi şöyle tanımlıyor: **“Hegel'in felsefe anlayışı bütün idealist kılığına rağmen olağanüstü ciddi, bilimcil ve yerindedir”**.

Şöyle yazar:

“Felsefe, fikirlerle uğraşır. Yoksa dar anlamda kavramlarla uğraşmaz; tersine felsefe, yalnız hakiki kavramın (yoksa pek çok defa öyle anılan ve anlaşılan soyutça belirlenişinden başka bir şey olmayan kavramın değil, hakiki kavramın) gerçekliğe sahip olduğunu, ve sırf gerçekliği kendisine verdiği için gerçekliğe sahip olduğunu ispatlar.” (Hegel, HFT Giriş, 1/47)

Kıvılcımlı Hegel'in bu yaklaşımı karşısında şöyle nida etmekten kendini alamaz: **“Böyle idealistin eli öpülmez mi?”**.

Devam eder:

Önüne gelen “kavram” kavram değildir. Daha doğrusu Hegel iki türlü kavram ayırt eder:

1. Dar anlamda kavram: soyut anlayıştır. Kavram adıyla anılsa bile sahte kavram olabilir.
2. Geniş anlamda kavram: somut gerçekliktir. Gerçekliği kendi kendisine veren, hakiki kavram olabilir.

Hegel felsefenin konusunu Fikir'de buldu. Bütün gerçek varlığın kaynağını da *Fikir*'de bulur. Ama *Fikir*'i daha ele alırken onun sahte bir “dar kavram” olmamasını, “hakiki kavram” olmasını şart koşar.

“Hakiki kavram” nedir? Her şeyden önce soyut olmayan, yani “gerçeklikten” kopuk olmayan kavramdır. “Hakiki kavram” : “Gerçekliği veren, gerçekliğe sahip olan” kavramdır.

Gerçeklikle sıkı bağ kurma ısrarının materyalizme nasıl kapı açtığını şöyle vurgular Kıvılcımlı:

Buraya dek anlatılanlara yakından bakalım. Görünüşte Hegel, her şeyi “*akıl*”dan, “*fikir*”den, “*ruh*”tan fıskırtır. Ancak görünen Hegel’de fikir: (Kavram + gerçekleşme) dir. Kavramı ciddiye alabilmek için, mutlaka gerçekleşmiş durumda bulmak ister. Böylece Hegel gerçeklikten kıl kadar ayrılmadığı için, ruhla maddeyi bir tek varlık durumuna sokmuş olur. Çünkü Hegel’in gerçekleşme dediği şey, bilimin anladığı gerçekleşmedir. **Hegel’in gerçeği, bütün olarak maddeci gerçekten ayırt edilemez.**

Hegel’in mantığını kendi içinde izleyen Kıvılcımlı, orada idealizmin inkarına varan ilişkiyi şöyle yakalar:

(Hegel’e göre) “Felsefenin nesnesi, kavramdan yola çıkarak İde’yi, Fikir’i geliştirmektir. Çünkü, Fikir, nesnenin sebebidir. Yahut maddeye has olan asli (*immanent*) gelişimi gözetlemektir; ki bu da aynı şey demektir.” (Hegel, keza)

Hegel burada biraz daha kendisini ciddiye alsa, artık kendi kendisini inkâr etmiş olur. Hegel'in kendisi: “Fikir nesnenin sebebidir” diyor. Ama *Madde* ile fikir arasında bir fark mı bırakıyor ki? Hegel'e göre madde de gelişir, Fikir de gelişir. Her ikisinde de değişmez olan şey gelişmektir. Gelişme dışında ne kavram kalır, ne madde. Yani maddenin de, kavramın da özü gelişmedir.

Devam eder:

Mademki: “*Fikri geliştirmek = Maddenin gelişimini gözetlemektir.*”, fikir ister istemez maddenin ardından yürüyecek, yani maddeyi izleyecek, maddeye tabi olacaktır. Çünkü maddeyi izlemediği ve dolayısıyla maddeye tabi olmadığı, maddenin gelişimini gözetleyip kavramlaştırmadığı anda, fikir sahici bir fikir olmakta yaya kalır. Bu yüzden fikir maddenin sebebi olmaktan çıkar. **Tam tersine: “madde fikrin sebebi” olur.**

“Maddenin gelişimini gözetleme” ve pratiğe yaptığı vurgunun, Hegel'de yol açtığı diğer çelişkiyi şöyle yakalar Kıvılcımlı:

İşte akıl veya ruh hem bu hakikati, hem de Ben'i muhakkak saymıştır.

Böylece bir muhakkaklığa (tayin – *Certitude*) e varmak teori ile pratiği birleştirmekle olur. Teori “içerileşme: (*interiorisation*)” dir; pratik “dışa yaklaşma (*exteriorisation*)dur. Öyleyse Ben'i, ruhu sübjektiflikten, (kimesnecilliğin mahpusluğundan) kurtaracak olan şey pratiktir. Ama bunu daha söyler söylemez nereye gelmiş oluyoruz? Marks'la Engels'in: Hakiki pratik, olayların mihenk taşına vurmak metoduna. Böylece Hegel'in kendi mantığı, kendi kendisini inkâra götürür. Gerçeklik öylesine ihtilalcidir ki,

Hegel ondan kopmamaya çalıştıkça, ikide bir, bütün alanlarda ister istemez kendi kendini inkâr etme kapıları açacaktır.. Ve bütün o kapılardan yola çıkan Marks'ı, Engels'i, tarihçil maddeciliği bulacaklardır.

Kaba materyalizmin maddenin önceliğini vurgulama adına fıkri ve akli kabaca maddeye indirgeme yanlısına karşı, Marx ve Engels'de (onları Feuerbach'dan uzaklaştıran) temel yaklaşımı, madde-fikir ve (praxis kavramı temelinde) “özne-nesne” bütünlüğünün köklerini Hegel'de şöyle teşhis eder Kıvılcımlı:

Hegel'i kaba materyalizmle kapıştıran her şey, hep insancıl olayların, sosyal ilişkilerinde değerlendirilmesinde toplanır. Hegel, sosyal olayları tümüyle tarih gerçekliği içinde ele alırken, kendisi de farkına varmaksızın, *Evrensel'i*, *Ruh'u*, iradeyi, hürriyeti hep birden tarihçil bir prose durumuna sokar. Böylece, haberi olmadan, bir çeşit tarihçil maddecilik müjdecisi olur. “Hukuk Felsefesinin Temel Çizileri” eserinin “*Giriş*”inde “biçimcil evrensellik”i eleştirirken sırf “formel:biçimcil” kalmanın yersizliğini şöyle belirtir:

“Ama bu biçimcil evrensellik hakikati kendisi için belirlendirilmemiş bulunur. Ve kendine has belirlendirilişini (spesifik determinasyonunu) ancak maddenin içinde bulur: Kendi kendini belirlendiren evrensel, irade, hürriyet olur. (H. A.γ. , s.71)

Biraz laf ebeliğine dönen felsefe terminolojisinin kalabalığı içinde Hegel: Her şey: “evrensel hakikat”; anlamında *Fikir*'e çeviriyorum satadursun evrenselin “biçimcil: formel” kalmayıp “ancak maddenin içinde” belirlendiğini açıklar açıklamaz, iradeyi de hürriyeti de maddenin çekimine ve hareketine bağlar. Maddesiz kavram, kavramsız madde kalmaz. Kaba

deyimle bu: “Ha Arap hacı, ha hacı Arap” demeye benzer. Maddesiz olamayan idealizm, bir anda topu atar. Marksist felsefenin de söylediği bundan başka bir şey olmayacaktır.

Yeni, devrimci bir materyalizme açtığı bütün bu kapılar, ilerde Marx ve Engels tarafından değerlendirilecek olmakla birlikte, bu yaklaşım Hegel’i bizzat kendi çağında bile devrimci sonuçlara varmaktan alıkoymaz. Bun en somut örneği Hristiyanlığa ilişkin analizleridir. Hegel “Tanrı” kavramını mümin bir Hristiyan’ın katı inancı ve naifliğiyle değil, kendi ilgi alanındaki nesneyi inceleyen bir bilim adamı (örneğin ağacı inceleyen bir botanikçinin) ciddiyeti ve soğukkanlılığı ile ele alır:

(Hegel’e göre)“Tanrı ancak kendi kendisini tanıdığı ölçüde Tanrıdır. Oysa tanrının kendi kendisini tanıması, ayrıca insanda kendi bilincine varması demektir. Ve insanın tanrı üzerine edindiği bilgi, tanrıda kendi kendisi üzerine edindiği bilgi içinde devam eder.” (H. 564, B.781)

Gerçek diyalektiğin yaman, hatta korkunç yanı bu: Her şey *Fikir-Ruh-Tanrı*dır, derken: bütün bu şeylerin insan dışında var olamayacağı sonucunu çıkarır. Tanrı insandır = insan tanrıdır dengesi ortaya çıkmıştır.

Buradan maddeciliğe ansızın atlamaya ne kaldı? Hemen hemen hiçbir şey. Daha doğrusu diyalektiği gerçekten kavramak yeter ! O zaman en materyalist tarihçi düşüncenin determinizmi karşımıza çıkıverir.

Kıvılcımlı’nın bütün bu analizleri, “elleri üzerinde yürüme”nin mantığını net biçimde açıklamaktadır: Hegel’in kendi dehası ile geliştirdiği bu muazzam düşünce sistemi içindeki çelişkiler ve devrimci-materyalist bir dünya görüşüne açtığı kapılar, Marx ve

Engels tarafından cesaret ve basiretle sonuna kadar götürülmüş, Hegel'e ve düşüncesine ket vuran (ve aşağıda ele alınacak olan) sınıfsal, siyasal ve felsefi zincirler cesurca kırılarak yepyeni bir dünya görüşünün temellerine ulaşılmıştır. Bu noktada Kırılıcılımlı, Marx ve Engels'in Hegel'in eserine olan bağlılıklarının sebebini ortaya koyarak, onlarla birlikte bu büyük Alman filozofuna bir saygı duruşunda bulunur:

Hegel'in en güzel yanı, yani saf çocuk yanı: Böyle kendi kendisini çürütmesidir. Ve daha güzel yanı ise: kendi kendini çürütmekten hiçbir zaman geri alması, sonuna dek götürebilmekten yılmamasıdır. O zaman düşünce namusu olan bir insanla karşı karşıya gelmiş olmanın rahatlığıyla, Hegel'i hem ayağı ile izlememek, hem saygı değer bulmamak elden gemez. Marks ve Engels'in, bütün ömürlerince Hegel'e toz kondurmamakta ne denli haklı oldukları burada gizlidir.

Diyalektiğin Tarihsel Kökleri ve Hegel

Kırılıcılımlı bu çalışmasında Hegel'in tarihsel olarak alamet-i fari-ka"sı olan diyalektiğin izlerini geçmiş çağlara kadar sürer. Aristo başta olmak üzere geleneksel felsefede olumsuz bir düşünsel olgu, bir "yanlış" ve "tutarsızlık" olarak algılanan çelişkinin nasıl bir "gerçeği ortaya çıkarma ve algılama aracı"na dönüştüğünü tarih içinde takip eder. Bu çerçevede Heraklit, Giordano Bruno, Descartes, Spinoza'da hem "çelişki"nin pozitif bir düşünsel kategori olarak algılandığını tarif ederek, hem de Hegel üçlüsünün (tez-antitez-sentez) köklerini bularak diyalektiğin tarihsel serüvenini aktarır. Bu süreçte, Hegel'e zaman olarak en yakın olan Kant'ın tanımını, muhtemelen en güçlü olandır:

Kant: Hemen hemen Hegel'in başlıca terimlerini hazırladı. Yaptığı kritikte "zıtların *koinsidans*'ı (bir arada bulunması, bir araya gelmesi) hakikatin anası olur" kanısına vardı, Hegel bu kanıyı işledi.

Hegel çelişkiyi ve zıtların çatışması üzerinden değişimi ve gelişimi kurgulamaya başlar. Değişimin “uğrak”ları olan 3 moment, tez-antitez ve sentezi kavram olarak inşa eder. Daha sonra bunları temel alarak bir dizi (elbette gerçeklikle bağı olan) soyut kavram geliştirir: Nitelik-nicelik, kendinde, kendisi için ve kendinde-kendisi için, ..vs, ve Kıvılcımlı’nın da bizlere aktardığı “tablo”larda somutlaşan ayrıntılı bir düşünce sistemi kurar.

İlk bakışta bu “tablo”larda somutlaşan muazzam gelişkinlikte ve ayrıntıdaki düşünce sistemi, geleneksel idealist felsefenin bir ürettiği, sıkça rastlanan idealist filozof şablonlarına benzemektedir. Ancak Hegel, Kıvılcımlı’nı deyimiyle bir “uydurukçu” değildir ve onun “*Kavram ancak gerçeklikten geçerek Fikir haline gelir*” düsturu-nu hatırladığımızda fark ederiz ki bu fikirlerin hepsinin gerçeklikte bir karşılığı vardır. Dolayısıyla bu gelişkin düşünce sistemindeki her kategoriye, Hegel gibi içeriden, “mükemmel bir fikir sistemi” üzerinden değil, dışardan, yani maddi ve objektif gerçekliğin dünyasından bakıldığında, bu diyalektik kategorilerin her birinin maddi dünyada da anlam taşıdığı, bir karşılığı olduğu, buradaki süreçleri kavramada son derece etkili birer araç olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunu fark etmenin ve bu tespiti sonuna kadar götürmenin onuru Marx ve Engels’e aittir. “Elleri üzerinde yürüten diyalektiği ayakları üzerine oturtma” aslında Hegel tarafından devasa bir düşünsel üretimle geliştirilen, doğayı ve toplumu kavrama ve dönüştürmede muhteşem araçlar sunan diyalektiğin, bir idealist düşünce sistemi içinde hapsolması mantıksızlığına son vermek, onu son kalan “idealist” zincirlerinden kurtarıp taşıdığı büyük dönüştürücü enerjiyi açığa çıkarmaktır.

Diyalektiğin Hegel’ci diyalektikten Marksist diyalektiğe dönüşmesi de, kendi içinde “diyalektik”, yani zıtlıkları ve nitelik değişimini içeren bir süreçtir. Başka bir deyişle, kabaca Hegel’in sisteminde “Tin” kelimesinin yerine “Madde”yi koymak bize Marksist diyalektiği vermez. Marksist, maddeci diyalektiğin oluşması ve gelişmesi de, doğal olarak sosyalist mücadelenin teoride ve pratikteki evrimi ve güçlenmesiyle paralel olarak gelişecektir. Kimi Marksist düşünürler Hegel’deki kimi kategorilerin (örneğin

“olumsuzlamanın olumsuzlaması”nın) materyalist değil idealist bir öz taşıdığını ve maddeci diyalektiğe ait olmadığını savunmaktadır. Bizi konumuzdan uzaklaştıracak bu tartışmaları zikretmekle yetinelim. Ancak bir mantık ve metot olarak maddeci diyalektik, daha sonra da yeni araç ve yaklaşımlarla zenginleşmiş, örneğin 20.yüzyılda “eşitsiz gelişme” kategorisi, birbirini etkileyen , hatta belirleyen farklı maddi süreçlerin değişim temposundaki farklılıkların yol açtığı kriz ve deformasyonlara dikkat çeken yönüyle diyalektik metoda ciddi bir katkı sağlamıştır. Ömrünü sonuna doğru yazdığı kitapta Marksist filozof Althusser, doğayı ve toplumu dönüştürme mücadelesi, yani bilimler ve sınıf mücadelesi sürdükçe diyalektiğin yeni araç ve yaklaşımlarla, yeni “kurallarla” sonsuza dek zenginleşeceğini belirtmiştir.

Marksist Sosyal Düşüncenin Hegel Sistemindeki Tomurcukları

Kıvılcımlı, bu çalışmasında bizim de şu gerçeği net görmemizi sağlamaktadır: Marx ve Engels, Hegel'den sadece diyalektiği alıp, onu sosyal gelişmeye uygulamakla kalmadılar; bizzat Hegel'in tarih ve toplum hakkındaki tespitlerinden de direkt olarak etkileniler ve eserlerine yansıttılar. Bunları inceleyelim:

Tarihte Altyapı-Üstyapı ve Sosyal Determinizm:

Marx ve Engels'in sosyal düşüncesinde temel önem taşıyan altyapı-üstyapı kavramı, toplumsal gelişmeyi belirleyen ana ve temel unsurları, ve bunların belirlediği, yer yer bunların yansıması olan 2 seviyeyi, 2 farklı “toplumsal olgular kümesi”ni ayırt eder, ve tarihsel olayları açıklamada bu ayırım ve kategorizasyon onların düşüncesinde belirleyici bir öneme sahiptir. İlginç olan şudur ki, Hegel'de de bu tarzda bir “belirleyici toplumsal olgular” ve “belirlenen toplumsal olgular” ayırımı vardır:

Toplum içinde bulunan insanların sosyal ilişkileriyle bu sosyal ilişkilerin bir alt (temel), bir üst (üstyapı) diye iki tipe ayrıldıklarını Hegel görüyor: 1- Alt, te-

mel sosyal ilişkiler: (Hukuk + Görenekler + Ahlak)
dır; 2-Üstyapı sosyal ilişkiler: (Güzel sanat + Din +
felsefe)dir.

Gördüğümüz gibi, Hegel'de de ilkel ve basit bir “altyapı-üstyapı” anlayışı vardır; ancak burada tüm kategoriler (hem alttakiler, hem üsttekiler) düşünceye ve fıkre aittir, ve yaklaşım bütünüyle idealisttir. Şöyle diyor Kıvılcımlı:

Hegel en üst, en alt sosyal ilişkileri ve onlarla kişi bilincinin ve psikolojisinin diyalektik ilişkisini pek güzel seziyor. **Ama bütün o ilişkilerin topu birden toplumun üst yapısında olan bitenlerdir.** Oysa toplumun bir de üzerine yaslandığı büyük, derin, geniş, ekonomi temeli vardır. Her kişinin ve bütünüyle toplumun alın yazısını çizen, herkesi her an can evinden vuran ve belirlendiren ekonomi ilişkileri bilinmedikçe: Hiçbir üst yapı ilişkisi ve olayı yeterince anlaşılamaz.

Bu “fikir tomurcuğu”nun niçin gelişemeyip idealist bir çerçevede hapsoldüğünü da Kıvılcımlı tarihsel çerçeve (contexte) içerisinde şöyle açıklamaktadır:

Hegel, değil ekonomi temelini, onun doğrudan doğruya belirlendirdiği üst yapı ilişkilerinin en güçlüsünü, yani sosyal sınıf ilişkilerini bile göz önünde tutamamaktadır. Derebeyi artığı geri Almanya'da Hegel zamanı sosyal sınıf ilişkileri netleşmek, keskinleşmek şöyle dursun, henüz milletleşme prosesi bile gelişmemiştir. Ortada hayvan içgüdüleriyle zor kullanmaktan başka hiçbir şeye inanmayan bir sürü Alman derebeyi, Almanya'yı arttıranın üstünde bırakılmaya hazır bir dağınık topraklar mozaigine çevirmişlerdir. Hegel, bütün o acıklı durumu yorumlayacak ne ekonomik, ne sosyal sınıfcıl bir anahtarı elinde tutamamaktadır. Her şeyi kafasıyla çezecek-

tir. Onun için, kafa işleyişinden, düşünce kurallarından, diyalektik mantıktan başka hak edebileceği izah yoktur.

İşçi sınıfının çıkışıyla birlikte tüm Avrupa'yı saran ve Almanya'nın köhne yapısını da sarsmaktan geri kalmayan sınıf mücadelesi çağında, Marx ve Engels bu tümüyle idealist "altyapı-üst-yapı" ilişkisini maddi ve bilimsel bir çerçevede yeniden formüle etmek için gerekli tüm malzemeyi ve netliği bulacaklardır.

Buna karşılık, Hegel'in tarihsel ve toplumsal düşünceleri gerçeklikle bütünleştirme, açıklama, sebep sonuç ilişkisini bulma ısrarı, onda Marx ve Engels'e devredeceği değerli bir fikir mirası olan "sosyal determinizm" yaklaşımını geliştirdi:

(Hegel) Bütün sübjektif düşünceleri, ancak toplum tarihinin gerçekleri ile karşılaştırıp ayarlar; toplumdaki her kuralı ve her kurumu düşünce açısından tarihte sigaya çeker. Bu Hegel'in artı yanı olur.

Hegel keyfi gibi gelen ve artan sübjektif düşünceyi tarihci ve sosyal gerçekliğin objektifliği altına sokar. Düşünce gelişi güzel olmaktan çıkar. Yalnız kuru mantığın mekanizmasına uyacak yerde gerçekliğin disiplini altına girer. Bu düşünce gelişiminde, tersine de konulmuş bulunsa; ileriye doğru atılmış büyük bir adım olur.

Düşünce alanında sosyal determinizm bulunduğu Marksizm çürütülemez, geri alınamaz ve kaçınılmaz keskinlikte ispatladı. Ancak sosyal determinizmi hazırlamakta Hegel'in çabaları az olmadı. Hegel'in *Ruh* fenomenolojisinde Mutlak Ruh dediği şey, hukuk diyalektiğinde: Objektif Ruh dediği şey, yakından bakılacak olursa marksizmin sosyal determinizminden başka bir şey değildir. Yalnız Hegel'in sosyal determinizmi tersine (kafası üstünde: *Ruh*

temeline dayatılarak) durdurulmuştur. O bakımdan Hegel'ciliğe “tersine tarihçil maddecilik” adı da verilebilir, yahut “tersine sosyal determinizm” dahi denilebilir.

Bu noktada, Hegel'in Marx'a devrettiği değerleri tespit etme açısından bu çalışmada yer almayan bir olguyu zikrederek Kıvılcımlı'nın bu değerli çalışmasına, mütevazı bir katkı yapmaya çalışalım:

“Aklın Hilesi”:

Hegel, tekniği “doğaya karşı aklın hilesi” olarak tanımlar. Bu ilginç tanımın mantığı şudur: İnsan teknik bir araç kurarken, örneğin bir dere üzerinde su değirmeni inşa ederken, bir tür “doğaya hile yapmaktadır”. Su kendi halinde akarken, biz değirmen sayesinde (yani “aklın hilesiyle”) suyu kendi amaçlarımız için kullanıyoruz ve suyun doğal olarak bundan haberi yoktur. Su kendi halinde akarken aslında bize, bizim amaçlarımıza hizmet etmektedir.

Ancak doğaya hile yapan insan başka bir açıdan da tarihin “intikamı” ile karşı karşıyadır. Tarihin akli da, insana “hile yapmaktadır”. İnsanlar tarihte bir dizi düşünsel gerekçeyle sayısız eyleme girişirler: “Kilisenin zaferi için, İslam'ın egemenliği için, hain kiralı devirmek için, A toplumuna karşı B toplumunun gücünü göstermek için, Cumhuriyet için, dindeki sapkınları ezmek için, anarşiye son vermek için...vs” Hegel'e göre bütün bunlar da **tarihteki Aklın insana kurduğu hilelerdir**. “*İnsan eylemlerinin tarihsel içeriği, ne denli büyük olursa olsun, bunlara girişenlerin öznel motivasyonlarına indirgenemez*” (J.F.Kervégan, “**Hegel ve Hegelcilik**”, s.29) Aslında bu eylemleri yapan insanlar, bambaşka, (tıpkı akan su gibi) bilmedikleri, zerre kadar haberi olmadıkları temel bir güce ve onu hedeflerine hizmet etmektedir. Bu güç, Hegel' göre tarihin Akli, ya da Tin'dir.

“Tin” kavramının getirdiği idealist çerçeveyi bir tarafa bırakırsak, bu yaklaşımın çağına göre taşıdığı muazzam devrimci bakışı

ve düşünsel sıçramayı net görürüz: İnsanları toplumda harekete geçiren belirleyici öğeler, onların kendi eylemleri hakkında söyledikleri gerekçelerden ve motiflerden tümüyle farklıdır ve bu eylemlerin temelleri başka bir yerde aranmalıdır. Marx ve Engels'in toplumu ve tarihi yorumlarında en temel öğe budur ve bu yaklaşımı geliştirmenin onuru, vardığı idealist sonuca rağmen Hegel'e aittir. Hegel tarihteki "Akıl"ı, tüm tarihi teleolojik bir son (bir "telos") olan ve Prusya devletinde somutlaşan "Modern Devlet"e yönelten bir unsur olarak yorumlar. Ancak "tarihin hilesi"ni keşfetme, yani insanları yönlendiren (ve farkında olmadıkları) belirleyici unsurları tespit etme arayışı ve ısrarı, Marx ve Engels'i toplumun maddi temeline, yani üretim ilişkileri ve sınıf mücadelesi olgusuna ulaştırdığında, tüm tarihsel olaylar yepyeni bir anlam kazanacaktır. Böylece Fransız devrimi, Avrupa din savaşları, iç savaşlar, istilalar insanların söyledikleri motiflerin ötesinde yeni bir anlam kazanacak ve bunların ardındaki "Akıl", yani üretim ilişkileri ve sınıf mücadelelerinin iç mekanizması birçok olayı anlaşılabilir kılacaktır.

Bu noktada son söyleyeceğimiz şey, bu "tarihin hilesi" olgusunu çağdaş toplumsal mücadeleler açısından da göz önüne almaktır. Sosyalistler, Marksizm'in tarih için getirdiği yaklaşım ve çözümleri kapitalist toplumda durdurup kendi pratiklerini bu analizlerin dışında tutma ve kendilerini de bu yaklaşımların ışığında inceleme görevinden kaçma lüksüne sahip değildir. Şunu söylemek istiyoruz: Sosyalizmin fikrinin ortaya çıktığı 19 yy. ortasından bu günlere kadar, dünyanın dört bir yanında "sosyalizm" adına yüzlerce siyasi hareket ve örgütlenme oluştu ve gelişti. Bunların bir kısmı iktidara dahi gelemeyen burjuvazinin elinde birer enstrüman haline geldi; bir kısmı iktidara geçer geçmez kimlik değiştirdi, bir diğer kısmı uzun süre sosyalizm fikrinde ısrar ettikten sonra çözülerek modern burjuva ulus-devletlere dönüştüler, diğerleri ise ısrarla ve zor koşullarda bu soylu ideali kurmak ve sürdürmek için çabalarına devam ediyorlar. Dünya Sosyalist Hareketinin teorik ve politik sorunlarını tartışmak bu yazının kapsamı dışındadır. Ancak Hegel'in Marks'a devrettiği bu "tari-

hin hilesi” olgusu, en azından bu konudaki çabaya farklı bir ışık tutacak ve bir anlamda onun gündemini “hafifletecek” bir olanak sunabilir. Soru şudur: “Sosyalizm” adına yola çıktığı iddia eden bu yüzlerce hareketten hangileri gerçekten sosyalizm, yani Marx’ın deyişiyle “özgür üreticilerin el ele vererek üretimi ve toplumsal yaşamı birlikte organize ettikleri bir toplum” için mücadele etti ve ediyor, öte yandan hangileri “sosyalizm” adına mücadele etme iddiasındayken aslında temelde bambaşka hedeflerin ve saiklerin (bağımsız bir ulus-devlet?, yaşam koşullarının iyileşmesi?, gelişmiş kapitalist toplumlardaki moderniteyi yakalama?..) hedefine hizmet ettiler ve ediyorlar? Başka bir deyişle “Tarihin Hilesi”nin 150 yıllık sosyalist harekette izdüşümleri var mıdır ve bunlar nelerdir? Bu sorular kışkırtıcı sorulardır ve bir yandan sosyalist hareketi değersizleştirme tehlikesini içinde barındırmaktadır. Ancak Marksist düşüncenin Hegel’deki köklerini araştırmak, bu olguyu kaçınılmaz biçimde gündemimize getirmekte, ve inkarcı savrulmalara düşmeden bu soru üzerine düşünmek gerekli hale gelmektedir.

Devlet:

Kıvılcımlı, Hegel’in devlet konusundaki yaklaşımını analiz etmeden önce onun “Sivil Toplum” konusuna getirdiği açılımı inceler. Hegel’de “sivil toplum”, bugünkü çağdaş içeriğinden daha farklı ve sınırlı bir içeriğe sahiptir. Bu deyim Almanca karşılığı olan “Bürgerliche Gesellschaft” köyü dışlayan ve şehirli yaşamı temel alan bir deyimdir ve proletaryanın bağımsız bir olgu olarak ortaya çıkmadığı tarihsel koşullarda bu sivil toplum, aslında “şehirli burjuva toplumu” ifade etmektedir. Hegel bu “sivil toplum” a karşı eleştirel ve mesafelidir, zira kapitalizmin yol açtığı toplumsal karışa ve çöküntüyü kesinlikle reddetmektedir:

Modern bir düşünür iken, burjuva toplumunun bütün rezilliklerini açıkça görüp tedirgin olmasından kaynak almış görülür. 1806-7 yılı İena üniversitesine verdiği dersler: Serbest rekabetçi kapitalist düzeninin toplumu kör kanunlarla mahşere çevirdiğini be-

lirtir. Ona göre modern toplumun en büyük faciası: “Bırak geçsin, bırak yapsın!” parolasıdır. Koca bir toplumu alın yazısı özel teşebbüs diye süslenen tek kişinin çıkarıcılığına teslim etmek, dünyayı iç yırtınmalarla çürütmek olur. Kişi böyle bir toplumda fırtınaya tutulmuş dümensiz kayığa döner....

Kapitalizm demek olan bu toplumda burjuva ekonomisinin kör pazar kanunları işledikçe: Kimileri ister istemez her gün daha daha çok zenginlikleri elinde toplar. Kimileri “bütün bir sınıf fukaralık” içine gömülmeye mahkûm olur.

“Kimin elinde daha önceden varlık varsa, işte ona verilir... Böyle zenginlikle fukaralığın eşitsizliği sosyal iradenin en büyük bir yırtılışı olur, içerde ayaklanma ve kin olur” (kz. S.233)

Kuvilcımrl, Hegel'deki bu kapitalizm tiksintisinin öğrencileri olan Marks ve Engels'i de kaçınılmaz olarak etkilediğini not eder. Sivil toplumda doğması kaçınılmaz olan bu kargaşa ve istikrarsızlığa Hegel'in bulduğu çözüm “Devlet”tir.

“Burjuva toplumu”na karşı filozofça da olsa ilk büyük ve köklü ağır eleştiriyi Hegel yapmıştır. İşte Hegel böyle bir burjuva toplum düzenine karşı; daha insancıl bir yol aramaktadır. O yolu Marks ve Engels gibi işçi toplantılarına katılıp aşağıdan bulmaya imkan yoktur. Aşağıda bulamadığını, yukarıdan sağlamayı düşünmektedir. Yukarıda ne olabilir? *Devlet...* O yüzden Hegel'in devlete o denli büyük önem vermesi, insanı “burjuva toplumu”nun haydutluğundan kurtarmak içindir.

Hegel, devletin sivil toplumun dışında ve üstünde olması konusunda ısrarcıdır:

Onun için sakın “burjuva toplumu”nu *Devlet* ile karıştırmamalıdır.

“Eğer devlet burjuva toplumu ile karıştırılırsa ve eğer devlet şahıs mülkiyetinin ve hürriyetinin korunması ve emniyeti uğruna adanır, kişilerin çıkarı, kişi çıkarı olarak en yüce gaye olursa, bu gaye uğruna kişiler toplaşır, ve bundan bir *Devletin* üyesi olmak herkesin keyfine kalmış (fakültatif, takdirine kalmış) olması neticesi çıkarılır.

Burada gene Marksist devlet anlayışına açılan bir diğer “kapı” ile karşı karşıyayız. Hegel’deki bu “kapıyı” Kıvılcımlı şöyle teşhis eder:

Burada da, gene tarihçil maddeciliğin devlette belirteceği iki başlıca karakteri buluyoruz:

1 – *Devlet*: Toplum içindeki tuzbuz edici ihtilafları baskı altında tutup dindirme aygıtıdır.

2 – *Devlet*: Tabii bir ilişki değil, “objektif sosyal yaratık” olarak doğar doğmaz topluma üste çıkan sorumsuz, sınırsız ve bağımsız bir zor örgütüdür.

Hegel’deki bu yaklaşımı sonuna kadar götürerek sağlıklı, bilimsel bir çözüme varmak gene Marx ve Engels ile mümkün oldu. Öncelikle Hegel’in “sivil toplumdaki kargaşa” ve “toplumu tuz-buz edici ihtilaflar”, kısaca bir “arıza” olarak algıladığı şeyin doğru adı konu: Sınıf Mücadelesi! Buradan Engels’in “Ailenin, Devletin, Özel Mülkiyetin Kökeni” kitabındaki o tarihsel tanıma varıldı:

““Hasımların, karşıt iktisadi çıkarları olan sınıfların, kendilerini ve toplumu kısır bir savaşta tüketmemesi için, görünürde toplumun üzerinde konumlanan, çatışmayı hafifletmesi, düzenin sınırları içinde tutması gereken bir iktidar gerekliliği kendini gösterir;

toplumdan doğan, fakat onu üzerinde konumlanıp gitgide ona yabancılaşan bu iktidar devlettir.” **“Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni”**, F.Engels, Sol Yayınları, 1976, s.217

Marksist öğretilerde “devlet” adına yapılan ilk anlamlı analizin Hegel'deki köklerini böylece kavramış oluyoruz. Ancak bu köklerin tespiti, Marksist düşünce adına yeni soruları ve olanakları karşımıza çıkarıyor. Marksist öğretilerde Engels'in bu ilk formülasyonundan sonra devlet konusunda yapılan katkı ve açılımlar devlet teorisini zenginleştirmiş midir, yoksa daraltmış ve fakirleştirmiş midir?

Lenin **“Devlet ve İhtilal”** adlı vizyoner ve zihin açıcı çalışmasında, devletin sınıfsal yönünü vurguladı, sınıfsız topluma gidişte devletin sönmelenmesi olgusunu ele aldı ve sönmenecek bir devletin, bir sosyalist iktidarın nasıl olması gerektiği hakkında son derece anlamlı tespitler geliştirdi. Ancak bu eserde devlet *“egemen sınıfın iktidarını sürdürmek için kullandığı bir baskı ve tahakküm aracı”* olarak tanımlandı. Bu vurgu, özellikle 2.Enternasyonal içinde *“devletin tarafsızlığı, devleti içerden dönüştürme”* yönündeki reformist yaklaşımların yol açtığı siyasi çarpıklıklara ve ihanetlere karşı, devrimci saflığın bir garantisi olarak algılandı ve bu sebeple teorik bir ısrar konusu oldu. Devletin bir “araç” (enstrüman) olarak tanımlanması Engels'in eserinde de *“Devlet ilerde kara saban ve çırıklarla birlikte zamana geçmiş aletler müzesine atılacaktır”* görüşü mevcuttur. Ancak devletin bu “araçsal” (enstrümantal) tanımı oldukça arızalıdır, ciddi boşlukları barındırmaktadır ve Engels'in Hegel'den esinlenen ilk tanımına nazaran daha dar ve sığ bir kapsayıcılığa sahiptir.

Öncelikle devlet “akıllı bir öznenin kullandığı pasif bir araç” mıdır? Örneğin kalem bir araçtır, kendi aklı yoktur, kendisi hiçbir şey “yazmaz”, onu kullanan el ne isterse onu yazar. Araba bir araçtır, kendisi hiçbir yere “gitmez”, sürücü nereye isterse oraya gider. Devlet öncelikle böyle bir araç değildir. Devletin “Sanayi Odası” ya da “İşverenler Derneği” tarafından verilen emirlerle

yönetildiği imajı, sadece ajitatif olarak anlam taşıyan, ancak sınıf mücadeleleri pratiği incelendiğinde gerçeklerle asla bütünüyle örtüşmeyen kaba bir önermedir. Burjuva devlet ayaklanan işçi sınıfını ezer, ancak kritik noktalarda düzenin sürebilmesi için bizzat burjuvalara da “ayar verir”, onları taviz vermeye zorlar, “kellerinin uçmasını istemiyorlarsa daha akıllı davranmaya” davet eder, bazen de onların kısa vadeli çıkarlarına gene onların hilafına zarar verir. Marx ve Engels, gerek Kapital’de, gerekse yazışmalarında İngiliz burjuva devletinin işverenleri (işçi sınıfında “bardağın taşmaması” için) belirli düzenlemelere ve iyileştirmelere burjuvaların homurdanmasına rağmen zorlamasının sayısız örneklerini verir (iş güvenliği, çalışma saatleri, iş sağlığı vs konusunda) Bu olgular devletin “sınıflar üstü” olmasını değil, tek tek burjuvalardaki “ekonomik akıl”ın ötesinde burjuva devletteki “siyasi akıl”ın göstergesi ve doğal sonuçlarıdır. Aynı şekilde 1929 krizinde Roosevelt’in Amerikan işverenlerini, toplumu çökme noktasına getiren işsizliğe çare bulmak için “üretken olmayan işler için ücret ödeme” (“duvar yaptır, duvar yıktır”) konusunda zorladığı, işverenlerin gönlünde yatan aslanın Mc Arthur gibi bir askeri diktatörlük olmasına rağmen bunu başarak kapitalizmi kurtardığı bilinir. Burjuva devlet, tek tek işverenlerdeki kısa vadeli “ekonomik akıl”ın ötesinde bir bütün olarak kapitalist düzeni ayakta tutmayı hedefleyen (Hegel ve Engels’in deyimiyle “toplumun sınıf mücadeleleri içinde dağılıp çökmesini engellemek için” gerekli) “siyasi akıl”ın sahibi, üreticisi ve taşıyıcısıdır.

Araçsal yaklaşımla çelişen bu olgular karşısında geleneksel sosyalistler olarak sık sık verdiğimiz cevap “*evet araçtır, ama göreceli bağımsızlığa sahiptir*” oldu. Bu “göreceli bağımsızlık” argümanı “ne kadar bağımsız?, niçin bağımsız?, “hangi konularda ve hangi koşullarda bağımsız?” sorularının tümünü cevapsız bırakmaktadır. “Göreceli bağımsızlık” argümanı, bizim formülasyonlarımızın hayatla çeliştiği noktalarda imdadımıza yetişen bir yara bandı, ya da bir ağrı kesici olarak kullanılmamalıdır. Cesurca görülmesi gerek odur ki “göreceli bağımsızlık” sözünü telaffuz ettiğimiz her moment, aslında bizim henüz göremediğimiz ve tespit edeme-

diğimiz bağımlılıkların varlığına işaret etmektedir; üzerinde yoğunlaşılması gereken de budur.

Bugün Marksist camiada devleti (gene ve elbette egemen sınıfa hizmet eden) ama bir “araç” değil, kendi aklı, gelenekleri ve refleksleri olan bir “özne”, sınıf mücadelesinin bir öznesi olarak tanımlayan yeni yaklaşımlar gelişmektedir (bkz. Paul Thomas “**Yabancı Politik**”). Bu yaklaşımlar devleti:

1. Sınıf mücadelesinin ürünü
2. Sınıf mücadelesinin bir öznesi
3. Sınıf mücadelesinin bir alanı

Olarak ele almaktadır. Engels'in Hegel'den devraldığı geniş ve zengin tanımla daha uyumlu olan bu yaklaşımların geliştirilmesi ve bunların derinleştirilmesi, güncel sosyalist mücadelenin önünün açılması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Hukuk:

Hegel akademik dünyada sadece Marksizm'in doğuşuna yaptığı katkı ile değil, esas olarak çağdaş toplum düzeninde hukukun yeri ve mahiyeti konusunda yaptığı çalışmalarla da büyük bir önem ve ağırlığa sahiptir (Marx'ın doktora tezinin Hegel'in hukuk sistemi” üzerine olması bu açıdan bir tesadüf değildir) Kıvılcımlı bu değerli çalışmasında gene hukuk kavramını analiz etmekte ve bunun Marksist dünya görüşüne ve Marksizm'in hukuk anlayışına yol açan öğelerini tespit etmektedir. Bu tespitleri izlemek, gene yukardaki başlıklarda olduğu gibi Marksist teorinin günümüzde gündeminde olan yeni açılımlar hakkında da bize ip uçları sunmaktadır.

Hegel hukuk yaklaşımını geliştirirken 3 aşamalı bir moment dizisini ele alır: 1) Soyut hukuk “özneden, kişiden bağımsız haklar (mülkiyet hakkı gibi) Burada “özne” yoktur. 2) sübjektif moralite (kişinin öznel ahlaklılığı) burada da hukuk (zorlayıcı normatif kurallar) yoktur ve kişinin ahlaklılığı bir hukuk sistemi için güvenilir bir temel olamaz. 3) diyalektik bir tez-antitez-sentez mantı-

ğının son momentini olarak objektif moralite, ilk iki momentini içerir, onları aşar, ve hukukun temeli haline gelir.

Kıvılcımlı, Hegel'in hukuk teorisinde bir köşe taşı olan "Objektif Moralite" kavramını ele alır. Yıllar sonra Bolşevik hukuk teorisini Paşukanis'in ("sol" yanılğılar içeren, ama kapitalist hukuk hakkında değerli tespitlere ulaşan) "Marksizm ve Genel Hukuk Teorisi" adlı eserinde belirttiği üzere, burjuva hukukun temel fiili olan mukavele (anlaşma-kontrat) işlemini inceler:

Gerek soyut hukuk, gerek kimesnecil moralite uyarak mukavele yapan kişileri göz önüne getirelim. Bunların içyüzünde neyi seçeriz?

a) Soyut hukuk (mülkiyet hakkı) bakımından "başkalarınca tanınmayan tasarruf hiçtir." Demek burada: "insancıl şahsın sosyal vokasyonu (çağırısı) vardır" (*H. Hukuk Fels. s.115*) Başkaları tanımadıkça benim mülkiyet hakkım yok, demek mülkiyet hakkı, soyut hukuk: aslında kişi ötesinde başkalarının, toplumun yakıştırdığı bir olaydır. Kimesneler, aynı toplumun kişileri olmasalar, birbirlerine karşı "mülkiyet" ve "hukuk" iddiaları da olamaz. Kapitalizmin en kanuncu çağında: aynı toplum düzenini yaşayan iki millet bile savaşa girdiler mi, birbirlerinin ne toprak mülkiyetine, ve ne de "hukuk" kişiliğine metelik vermezler. Ancak iki millet, aynı devletin bayrağı altına girdi mi, oradaki kişilerin karşılıklı "soyut hukuk"ları tanınmaya başlar.

Tek sözle, toplumun bütünüyle kurulu ilişkileri dışında kimesne hukuku, kişi mülkiyeti bulunamaz.

b) Mukavele de yalnız fert iradelerinin aracı değildir: “Daha yüksek, daha somut bir bilincin ön duygusu (presantimanı) dır. Bir başka iradenin aracılığıyla, mülkiyeti kuran ve dolayısıyla ortak bir irade içinde mülkiyete sahip kılan bu dolaylılık (mediyasyon): mukavele ortamını (sferini: küresini) teşkil eder.” (*H.Hukuk Fels. 115*)

İster *Rousseau*’nun “kontrat”ından, ister *Kant*’ın “ai-le”sinden yola çıkalım, varılan köy: Tek kimesnenin, kişinin (*endividü*’nün), *Ben*’in ötesinde var olan bir gerçekliktir: “Bir Biz olan bir Ben, ve bir Ben olan bir Biz vardır” (*H.Phénomenologie, I, 154*) *Ben* ile *Biz*’in diyalektik sentezi, objektif moralite olur.

Başka bir deyişle hukuksal ilişki, Hegel öncesinde varsayıldığı gibi bağımsız tekil bireyler arası bir ilişki üzerine değil, bilinci “Biz” ile, toplum ile bütünleşmiş bireylerin onlardan bağımsızlaşmış ve “objektif” hale gelmiş moralitesi, yani toplumsal kural ve ilkeleri üzerine yükselir. Bir “mukaveleyi mümkün kılan mülkiyet hakkının tanınması” da toplumsal ilişkilerin ürünü olan bu objektif moralite’nin parçasıdır.

Marx’ın bu noktada yaptığı Hegel’in akıl yürütme zincirini tersine çevirmek, objektif moralite’yi bir varış noktası değil, bir başlangıç noktası olarak ele almak olmuştur. Başka bir deyişle hukukun gerçek çıkış noktası, Hegel’in “objektif moralite” adını verdiği toplumsal ilişki ve kurallardır. Böylece Marx, Hegel’in “obhektif moralite” adı altında geliştirdiği ve olgunlaştırdığı kavramın içeriğini aynen kullanarak hukuku ve beraberinde bir dizi üstyapısal olguyu (ahlak, siyaset..vs) mevcut toplumsal ilişkiler üzerinden açıklama ve yorumlama yönündeki tarihsel çıkışını gerçekleştirmiştir.

Marksizmin hukuku mevcut toplumsal ilişkilerin, yani üretim ilişkileri ve sınıf mücadelesinin bir ürünü ve bir yansıması olarak oraya koyan yaklaşımı, hukuk kavramı etrafındaki tüm mistifikasyonları, “hukukun üstünlüğü, insan hakları, xxxx hakkı” gibi

kavramların büyüsunü bozmuş, onları soyut bir amaç ve hareket noktası olarak alan sübjektif yaklaşımları altüst ederek bunların ardındaki temel sosyal gerçekliği açığa çıkarmıştır.

Bu parlak çıkışa rağmen, 150 yıllık sosyalist mücadele tarihinde Marksizm'in hukukla ilişkisi teorik planda belirsizlik ve bulanıklığa, pratikte ise ciddi çarpıklıklara sahne olmuştur. Öncelikle yükselen işçi sınıfına karşı burjuvazinin bir yandan gitgide artan vahşilikte politikalar uygulaması, öte yandan da "hukuku", bireyin özgürlüğü"nü, "kanun düzeni"ni vurgulaması sosyalist harekette hukukun bir maske ve aldatmaca olduğu algısını pekiştirmiş, hukukun sadece bir yansıma, gerçek güçler dengesinin bir özeti olduğu görüşüyle birlikte hukuk "her sınıfın kendi çıkarı için dilediği (ve gücü yettiği!) kadar kullandığı bir araç" olarak telakki edilmiş, sertleşen sınıf mücadeleleri de bu görüşü gitgide güçlendirmiştir.

Bu yaklaşımın özellikle iktidara geçen sosyalist hareketlerin pratiğine yaptığı etki ise tam anlamıyla trajik olmuştur. 1936'da, insanlık tarihinin gördüğü en insancıl, en emekten yana, en demokratik Anayasasının SSCB'de referandumla kabul edilmesinden topu topu 1 yıl sonra, ülke şiddetli bir siyasal kapışmanın ve tasfiye zincirinin girdabına girmiş, dünya kamuoyuna açık Moskova Mahkemeleri ile belli bir yasallık korunmaya çalışılmışsa da bunların arka planında binlerce keyfi tutuklama, hukuk dışı, ve yer yer yargısız infaz, toplu idam, "kaybolma", hatta "faili meçhul" ile, aslında hiç de masum olmayan yıkıcı ve komplocu unsurların yanı sıra çok sayıda dürüst komünist ve masum vatandaş da hayatını kaybetmiştir. Gerek SSCB, gerekse sonradan kurulan doğu Avrupa Halk Demokrasileri, yıkıldıkları 1992'ye kadar, hayata geçirdikleri tüm pozitif değerlere rağmen asla gerçek anlamda hukukun, sosyalist bir hukukun tam anlamıyla egemen olduğu, bir Parti yöneticisi ile sıradan bir emekçinin eşit olarak yargılanabildikleri bir ülke olamamış, bu ülkelerin yazılı yasalarındaki tüm demokratik vurgulara rağmen, pratikte her zaman "hukukun üstünde" güçler, (üstelik bizim Marksist teorimizden

alınan teorik gerekçelerle ("Partinin önder rolü" gibi) varlığını sürdürmüştür.

Konumuza dönmek gerekirse, Kıvılcımlı'nı tespit ettiği ve Marks'ın hukuk teorisini geliştirirken Hegel'den devraldığı önermeler, bize bugün için ne gibi bir olanak ve açılım sunmaktadır? 20. yüzyılda ve günümüzde, çağdaş bir Marksist hukuk teorisi geliştirmeye çalışan tüm araştırmacılar (Paşukanis, Althusser, Hugh Collins, Weyl) farklı açılardan dahi olsa, Hegel'in "objektif moralite"sini yeniden keşfetmekte, onu farklı biçimde ifade ederek çalışmalarının içine yerleştirmektedir. Paşukanis, kanunların (özellikle burjuva hukukunun) sadece bir otoritenin dışardan empoze ettiği kurallar olmadığını, bu kanunların burjuvalar tarafından da (kendi subjektif özlemlerinin ötesinde) "içselleştğini" özellikle not ederken, bahsettiği bu "içselleşme" Kıvılcımlı'nın "Ben ile Biz'in sentezi" diye açıkladığı, Hegel'in (subjektif moraliteyi aşan) "objektif moralite"sinden başka bir şey değildir. Gene bu "objektif moralite", yani bireyin subjektif değerlerin aşan, onun toplumla bütünleşmesi sonucu ondan bağımsızlaşan ve onu etkileyen moral çizgiler, Althusser'de "ideolojik hegemonya ve ideolojik aygıtlar" olarak ifadesini bulmakta, onun meşhur "**İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**" eserinde hukuk, düzeni ayakta tutan en etkili ideolojik aygıtlardan biri olarak tanımlanmaktadır.

Son olarak hukuk, Hegel'in yukarda değindiğimiz idealist "altyapı-üstyapı" şemasında bir "altyapı" unsuru olarak tanımlanırken, geleneksel Marksizm'de hukuk bir üstyapı kurumu olarak tanımlanagelmıştır. Ancak Marksist düşüncede son yapılan çalışmalarda ibre Hegel'e doğru kaymış, hukukun salt bir "yansıma" olmayıp bizzat somut, fiziksel bir güce sahip olduğu, öte yandan sıradan bir üstyapı kurumu dahi olmadığı, altyapı için bir "çimento" vazifesi gördüğü, bu yönüyle **hukukun hem üstyapıya, hem de altyapıya ait özel bir olgu** olduğu artan bir netlikle vurgulanmaktadır (bkz. Hugh Collins, "**Marxism and Law**") . Hegel, 200 yıl öncesinden düşüncesinin gücünü bize hissettirmeye devam etmektedir.

Bilinç ve İrade

Kıvılcımlı “Hegel ve İrade” başlığı altında geleneksel felsefenin hürriyet, özgür seçim (libre arbitre), irade, düşünce gibi kategorilerini Hegel’in karmaşık, ama bir o kadar da zengin mantık zinciri içinde takip etmiş ve onu “felsefi laf kalabalığının” ardındaki temel düşünceleri gene o dönemin tarihsel bağlamı içerisinde özetlemiş ve analiz etmiştir. Biz burada Kıvılcımlı’nın Hegel ile birlikte daldığı bu derinlikten kendimizi bu sefer sıyrıp, daha yüzeysel ve güncel bir meseleye, Kıvılcımlı’nın yaptığı bir formülasyondan hareketle odaklanmak istiyoruz: Bilinç sorunu.

Hegel’den hareketle şöyle bir formülasyon yapıyor Kıvılcımlı: **Bilinç, düşünce ve iradenin sentezidir.** Burada Hegel (ve Kıvılcımlı) “irade”yi çok soyut ve felsefi bağlamda, tekil insanın bir şey yapma ve tabiata müdahale etme isteği çerçevesinde ele almaktalar. Ancak bu önemli formülasyon bugünün daha somut ve pratik dünyasında, özellikle siyasi dünyasında ele alındığında gene bize ciddi bir açılım sunmaktadır.

Emekçi yığınları düzene karşı harekete geçirmek için onları “bilinçlendirmek”, sosyalist pratiğin temel bir unsuru, sosyalist örgütlenmelerin ana faaliyet alanıdır, hatta varoluş sebeplerinden biridir. Ancak Kıvılcımlı’nın Hegel’den hareketle yaptığı bu formülasyon, güncel sosyalist pratikte sık sık gözden kaçırılan bir olguya, bir illüzyona işaret etmekte, ve bizleri uyarmaktadır. O da şudur: “Bilinçlendirme”yi “düşünceleri yayma”ya, pratikte de ajitasyon-propaganda-eğitim üçlüsüne indirgemek!

“İşçi sınıfına dışardan bilinç verme” (oldukça arızalı bir ifade olmakla birlikte kastedilen işçilere Marksist teoriyi aktarma), “halka bilinç vermek için gerçekleri açıklama kampanyası yapma” gibi pratikler, yararlı, gerekli ve zorunlu olmakla birlikte, tek başına bunların istenilen “bilinçlendirme”yi yaratmadığı sık sık, biraz da hayal kırıklığı içerisinde gözlenmekte, tespit edilmektedir. “*Ayan beyan gerçekler ortada, gerçekleri anlatıyoruz, millet hala kıvıldanmıyor*” isyanı sosyalistlere tüm dünyada (hele hele son yılların Türkiye’inde) hiç de yabancı olmayan bir sorunu, bir derdidir. Bu

etkisizliğe bulunan gerekçeler ise (din çok güçlü, emperyalizm her şeye egemen, SSCB'nin çökmesi büyük gerileme yarattı... vs) ne yazık ki moral yükseltmeye yarayan mazeretler olmaktan öteye gitmez. Gerçek çözüm, yukardaki formülde yatmaktadır: Bir siyasal irade oluşturmadan, aktarılan düşüncelerin bilinç yaratma açısında hiçbir sonuç alıcı etkisi yoktur.

Sosyalist bir örgütlenmenin kitlelere karşı temel görevi sadece “düzene karşı mücadelenin gerekli olduğunu” anlatmak değil, “düzene karşı mücadelenin mümkün olduğunu” göstermek, bu mücadelenin etkin ve anlamlı araçlarını geliştirmek, bu araçları önce bizzat kendisi kullanarak yol göstermek ve bu araçları kitlelere sunmaktır. “Siyasal iradeyi inşa etmek” budur. Bu “iradeyi inşa etme” pozitif bir boyut içerebileceği gibi (bu düzen içinde olumlu, insanların yaşamını kolaylaştıran ve iyileştiren adımları örgütlemek gibi), negatif bir boyutta (direniş hareketlerinde olduğu gibi zorbalık yapan iktidara darbe vurmak, ona zarar verilebileceğini göstermek yönünde) de, veya birlikte gelişebilir. Açık olan şudur ki, “bilinçlendirme” “fikirleri yayma” türünde bir **söylem** meselesi değil, hayata somut müdahaleleri örgütlemek anlamında bir **eylem** meselesidir de aynı zamanda. Sosyalist siyasi öznenin bütün mahareti, bu “irade”yi duygusallıktan uzak gerçekçi ve akılcı tespitlerle, ne yıkıma, ne de pasifleşmeye yol açmadan, kitlesellik ve radikallik boyutlarında helezoni bir gelişmeyi mümkün kılacak şekilde örgütleyebilmektir

Hegel'deki Tutucu Yönün Tarihsel Kökleri ve Almanya Gerçeği

Kuvilcımılı'nın çok sayıda örnekle de gösterdiği gibi, Hegel, felsefindeki tüm bu devrimci potansiyele ve çıkışlara rağmen, sonuçta Prusya monarşisini olumlayan, onu (kafasındaki yakıştırmalarla birlikte) ideal devlet ve aklın gelişmesinin nihai uğrağı olarak gösteren tutucu bir yöne sahiptir. Öyle ki, 1950'lerde Bolşevik Parti yöneticisi ve ideoloğu A.Jdanov, Hegel'deki devrimci yönü öven Sovyet yazarlarına karşı hücumla geçmiş, onu “Slav düşmanı” ve Prusya gericiliğinin sözcüsü” olarak tanımlayan yazılar yazmıştır.

Bu hasmane tavır, elbette ki 2.Dünya Savaşından sonra SSCB’de gelişen Rus milliyetçiliği ve “ideolojik saflık” adına kültürel yaşama empoze edilmeye çalışılan Jdanov dogmatizmi ile yakından bağlantılıdır. Ancak gene de inkar edilemeyecek olgu, Hegel’deki bu tutucu, düzene biat eden yöndür.

Kıvılcımlı, Hegel’deki bu tutucu yönün köklerini iki boyutta ele alır. Birincisi geçmişten devraldığı idealist felsefe geleneği, ikincisi ise içinde geliştiği tarihsel bağlam olan Almanya gerçeğidir.

Kıvılcımlı, eserinin “Hegel’in Çıkmazları” başlıklı bölümünde önce idealizmin tarihsel köklerini Grek medeniyetinden, Avrupa ortaçağından geçerek inceler. Ona göre medeniyetlerin gerileme ve çöküş çağında, geçmişten devralınan muazzam bilgi ve fikir birikimi, o zenginliğe denk düşmeyen duraklamış ve gerileyen bir maddi temel üzerinde gündeme geldiği zaman “Fikir”in öne çıkması, tüm olaylara (maddi karşılığı olmayan) bu “Fikir”ler üzerinden bakılması, fikirlerin maddi temelden bağımsız ve belirleyici bir olgu olarak ele alınması, idealizmin sosyo-ekonomik temeli olmuştur. 19.yüzyıla gelindiğinde ise Almanya’nın diğer Avrupa ülkelerine göre çok daha geri olan toplumsal yapısı, Hegel’in de parçası olduğu Alman idealizmini yaratmıştır. Şöyle açıklar Kıvılcımlı:

Kapitalizm, Batı Avrupa’nın Büyük Britanya adalarında iyice gelişmiş, kara Avrupa’sına da kollarını atmıştı. Fransa’da bir “Büyük İhtilal” yapan kapitalist sınıfı iktidara gelmişti. Bu bakımdan kapitalizm, gelmiş geçmiş bütün medeniyetlerden daha yaman bir geniş yeniden üretim yordamı kurmuştu. Bu geniş ekonomik madde temeli üzerinde, o temelle orantılı ölçülerde geniş bir düşünce zenginliği yaratmıştı. Teorik zenginlik, pratik (ekonomik) zenginliklerle at başı birlikte ilerleyerek, felsefenin çözülmedik problemini bırakmıyordu.

Ne var ki Almanya “Köylüler Savaşı”ndan beri, kapitalizmde ilerleyeceğine, o zamana dek yarı güçlü olan büyük derebeylerin, kilise mülklerini talan ederek tüm güçlü duruma girmelerine uğramıştı. Yani bütün Batı dünyası dörtmala kapitalizm momentine giderken, Almanya, derebeyliğin tersine gitmişti. Bu tarihçil şartlar ortasında klasik Alman felsefesi için: modern kapitalist kültürü önündeki durum, Ortaçağ barbarının kadim Akdeniz medeniyetleri kültürü önündeki durumuna benzemişti. Alman düşüncesinin önüne dağlar gibi yeni kapitalizm fikirleri yığılmıştı. Ama, Alman toplumunun temelinde o *Fikir*lere dayanak olacak ölçüde gelişkin bir ekonomi maddesi gelişmemişti.

Bu isabetli analizini Kırılıcılımlı şöyle tamamlar:

Almanya’da kapitalist ekonomi gerinin gerisi idi; dünyada kapitalizmin yarattığı ilerinin ilerisi fikirler akını furya etmişti. Klasik Alman düşünürüne, oturup felsefe yapmaktan başka iş kalmıyordu. Bu felsefe, ister istemez, madde temeli, ekonomi tabanı ile kıyaslanamayacak kadar bol ve zengin fikirlerle karşılaşmıştı. Kendi toprağında gerçekliği bulunmayan fikirler, Alman filozofuna, maddenin yaratıcısı, fizik ötesi, varlığa egemen bir güç gibi görünenekti. Hegel için her şey *Fikirden* çıkacaktı. Hegel’de varlık dışı ve üstü mutlak *Fikir* düşüncesinin şartları böyle gelişmiş olabilirdi.

Bu noktada, Kırılıcılımlı idealizmin köklerini Marksist bir yaklaşımla son derece net ortaya koyduktan sonra Hegel’deki siyasi tutuculuğu inceler:

Hegel felsefesi bu denli çim çiy, dipdiri, olaycı ve gerçekçidir. Bu gerçek anlayışı izlenirken insan kendi kendine sormaktan kendini alamaz: Acep Hegel neden hala kendisini idealist sanıyor?

Geri Alman toplumunun derebeyi artığı *Yunker* eğilimini bir türlü içinden söküp atamadığı için...

Bu “yunker eğiliminin maddi temeli olan Alman derebeylik sistemi için Kıvılcımlı, hemen hemen kitabının her yerinde çok sert, neredeyse galiz ifadeler kullanır:

Derebeyi artıklarıyla yüklü ve paramparça duran Hegel çağı Almanya'sı.... Hegel Almanya'sı öyle bir geri ülke idi ve her derebeyi artığı geri ülke kültürüleri gibi...Derebeyi artığı miras yedilik, vurguncu bezirgân külah kapıcılığı, babasını taşlamaya hazır küçük burjuva kapı kulluğu (Alman aydınlarına egemen oldu – HT)).... Orta-da hayvan içgüdüsüyle zor kullanmaktan başka hiçbir şeye inanmayan bir sürü Alman derebeyi, Almanya'yı arttıranın üstünde bırakılmaya hazır bir dağınık topraklar mozaigine çevirmişlerdir....(burjuvaların – HT)) kapısında reformcuklar dilendikleri ciğeri beş para etmez derebeyleri halk düşmanlıklarında son kerteye dek şımartıp azdırdıkları ülkeler... Filozof “aklı”nın en yüce gelişimi, yeryüzüne inmiş tanrısal gerçekleşmesi 19. yüzyıl başında leş gibi lapçin kokan bu derebeyi artığının tabanının altı idi.

Fransa ve İngiltere'nin aksine hiçbir devrimciliği olmayan Alman burjuvazisinin korkaklığı ve feodaliteye yaltaklanmasına ise şöyle değinir:

Protestanlık, pısırick burjuva sınıfının sosyal devrim yapamayınca başvurduğu sosyal reformculuk oldu.

Bunların üstüne, o dönemde her Alman aydınının emeli ve rüyası olan “Alman Birliği” çerçevesinde bu feodal yapının, ve onun en etkili ve gerici bileşeni olan Prusya monarşisinin yerini Kıvılcımlı şöyle tanımlar:

Hegel'den daha fazlasını bekleyemezdik. Alman burjuvazisi Bizim Osmanlı derebeyliği kadar katılaşmış Prusya Yunker'liğini tanırlaştırmak zorundadır. Yoksa değil Alman kapitalizmi, Alman varlığı bile çözümlenip eriyebilir. Alman birliğini **yalnız çizmeleri yalatırsa sadaka veren Prusya kralları** kurabilir.

Sonuçta bir yandan devraldığı (ve maddi temelleri yukarıda açıklanan) idealist felsefe mirası, öte yandan hiçbir devrimci enerjisi olmayan Alman burjuvazisinin pasifliği karşısında geri ve vahşi Alman derebeyliğinin egemen kültürü, ve bütün bunların üzerinde en etkin, öte yandan da en gerici unsur olan Prusya monarşisinin gücü, Hegel'deki idealizmin ve siyasal tutuculuğun köklerini oluşturmaktadır.

Bu noktada, Kıvılcımlı'nın yaptığı bu tespitlerde bir adım daha ileri giderek Almanya gerçeği'nde derinleşmeye çalışalım. Hegel gibi bir dehayı bu denli tutucu noktalara çekebilen olguların, Hegel sonrasında da 19 ve 20.yüzyıllar boyunca da etkisini sürdürdüğünü fark ettiğimizde Kıvılcımlı'nın yukarıda kullandığı ifadelerdeki sertliğin ne denli yerinde olduğunu anlayacağız. Açalım:

Bugün “gelişkin kapitalist Avrupa ülkeleri” denildiğinde Almanya, aynen İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda ile birlikte ve aynı kümenin diğerlerine benzer bir üyesi olarak algılanmaktadır. Sonuçta gelişkin bir sanayi, güçlü bir teknik altyapı, net ve ayrıntılarıyla planlanmış modern bir toplumsal işleyiş hepsinin ortak yönüdür. Ancak Almanya'yı bütün bu ülkelerden ayırt eden çok temel bir fark vardır: Almanya tarihinde özgürlükçü bir isyan ruhu hemen hemen hiç yaygınlaşmamış, gerçek ve halk katılımı bir burjuva devrimini yaşamamış, kapitalistleşme vahşi ve gerici Prusya aristokrasisinin siyasal ve ideolojik belirleyiciliği altında gerçekleşmiş, sonuçta ülke sanayi ve teknikte büyük aşamalar kaydetmesine rağmen Kıvılcımlı'nın yukarıda ağır ifadelerle tanımladığı çürümüş feodal kültür bu ülkenin yaşamına damgasını vurmuştur. Alman tarihçi Emil Ludwig, 1940'da yazdığı “**Les Allemands: Double Histoire d'une Nation**” (*Almanlar: Bir Ulu-*

sun Çifte Tarihi” adlı eserinde Almanya’nın bu karanlık yüzünü tarihsel süreçte incelemiş ve Kıvılcımlı ile örtüşen ilginç sonuçlara varmıştır. Tarihsel açıdan bakıldığında bu ülke “devrim” denilebilecek 3 olay yaşamıştır: Birincisi olan Din Savaşları sonucunda Protestanlık ileri bir adım olmakla birlikte bu savaştan (burjuvaları kendi hizmetçileri yapan) derebeyleri çok daha palazlanarak galip çıkmıştır. İkincisi olan 1848 devrimi ise, “bizim komutan” Engels’in “barikatlarda saçlarını tarayan kurşunlar” bir tarafa bırakılırsa Fransa, Viyana ve Budapeşte’ye göre çok daha sönük geçmiş, birkaç mevzi çatışma hariç monarşinin burjuvaziye ayar vermesi ve burjuvazinin kuyruğunu kıstırmasıyla sona ermiştir. 1918’de Cumhuriyet’in kurulması ise cephedeki çöküşün kaçınılmaz sonucu olmakla beraber, sol güçler hariç asla halkın çoğunluğunun içine sindirdiği bir gelişme olmamış, geniş kesimler bu olayı “yüce devletimizin arkadan hançerlenmesi” olarak yorumlayarak krallık nostaljisini Weimar Cumhuriyetinde de uzun süre canlı tutmuştur. Emil Ludwig, şiddete düşkünlük, otoriteye tapma, kurallara kesin uyma, belirsizlikten korkma, değişim istense bile bunu mutlaka kurallara uyarak yapma refleksinin bu ülkenin “havasına ve suyuna” sindiğini belirtmektedir. Bu ülkenin insanlığa kazandırdığı (ve bu tespitimizle çelişir görünen) büyük özgürlükçü beyinler (Beethoven, Schiller, Goethe, Kant, Hegel, Heine, Marx-Engels....) için şu çarpıcı gözlem yapılmıştır: Bunların HİÇBİRİ Prusyalı değildir (Fransa ile etkileşim içinde olan Ren bölgesi, veya Westfalya, Würtenberg, Schwab bölgesi, hatta Avusturya gibi farklı bölge ve eyaletlerdendir) ve Alman Aydınlanmasını oluşturan figürler arasında Prusya kökenli olanların sayısı son derece düşüktür. Buna karşılık, tarihsel feodal gericiliğin saf sembolü olan Prusya, 1871’de Alman birliğini kendi otoritesi altında kurarak kendi karanlığını bu ülkenin kalan bölgelerine egemen kılmıştır. Almanya bu noktadan sonra gerçekleştirdiği tüm endüstriyel ve teknik atılıma rağmen Prusya gericiliğinin bu karanlığını taşımaya devam etmiş, 19. Yüzyılın sonuna doğru oluşan tüm gerici akımların izini sürdüğümüzde karşımıza Almanya çıkmıştır: Irkçılık, anti-semitizm, emperyalist

ideolojinin eurocentrist önermelerinin payandası olan Grekofili, ve faşist ideolojinin döl yatağı olan Alman romantizminin üretim ve yayılma noktası Almanya olmuştur. 1930'larda tüm insanlığın yaşadığı büyük hayal kırıklığı, “*Beethoven, Schiller ve Marx'ın ülkesi nasıl Hitler gibi bir sokak serserisine teslim oldu?*” sorusu, aslında Almanya'nın bu karanlık, yani feodal geçmişten zedelenmeden devralınan otoriteye tapma ve bastırılmış şiddet düşkünlüğünü görememenin yarattığı naif bir soru olarak kalmıştır.

Bugün Almanya, Avrupa'nın en tutucu siyasetine, ve dünyanın en gerici, en uzlaşmacı, en kapitalizm yanlısı, en anti-komünist Sosyal Demokrat Partisine sahip ülkedir ve Demokratik Almanya'dan devralınan ilerici potansiyel dahi ne yazık ki bu resmi fazla değiştirememiştir. Bu gerçeği tarihsel kökleri üzerinden tüm netliği ile gördüğümüz zaman, Kıvılcımlı'nın yukarda sarf ettiği sert ifadelerin ne denli yerinde, hatta hafif kaldığını görmek mümkündür.

Kıvılcımlı'dan Akıl ve Derinlik “Kıvılcımları”

Kıvılcımlı bu çalışmasında Hegel'i en anlaşılabilir şekilde aktarmakla kalmamakta, onun karmaşık felsefi deyimlerle okuyucuyu anlaşılmazlığın labirentine soktuğu noktalarda ise mizahı kullanarak, bundaki bilinçli “laf kalabalığını” teşhir ederek aslında ne söylemek istediğini de zekice analiz etmiştir. Ancak Kıvılcımlı, Hegel yorumlarının yanı sıra bir dizi diğer konuda son derece yerinde, derinlikli ve kendi çağını zorlayan (özellikle 1960'lar Türkiye'sini oldukça aşan) parlak tespitler yapmaktan geri kalmamıştır. Bunların birkaçını burada aktaralım:

Grekofili:

Bu deyim, Antik Yunan medeniyetine duyulan (ve duyulması gereken) saygının çok ötesinde, bu medeniyeti neredeyse insanlığın başlangıç noktası olarak alan, onun oluşumunda diğer ve daha eski medeniyetlerin (Mısır, Fenike, Girit, ve diğer Orta Doğu medeniyetleri) rolünü göz ardı eden, Grek öncesi muazzam medeniyet birikimini yok sayan, insanlığın tüm gelişimini Grek'ler

üzerinden Avrupa'ya mal etmeye çalışarak Avrupa sömürgeciliğine meşruiyet kazandırmayı amaçlayan Avrupamerkezci (Eurocentrist) ideolojinin payandasını tanımlamaktadır. Sadece eski Alman düşünürlerini ve Hegel'i değil, Marx ve Engels'i de belli ölçülerde etkileyen bu yaklaşım, yıllar sonra değerli İngiliz araştırmacı Martin Bernal tarafından 1987 yılında yayınlanan **“Kara Athena: Grek Medeniyeti Uydurmacası Nasıl İmal Edildi?”** adlı eserde oldukça ayrıntılı biçimde analiz edilmiş, özellikle Mısır ve Fenike medeniyetinin Grek medeniyetindeki somut izleri ortaya konulmuş, bu yaklaşımın sömürgeciliğe hizmet eden ideolojik özü, doğum yeri olan Almanya ile birlikte teşhir edilmiştir. Ancak Bernal'den 20 yıl önce Kıvılcımlı, Hegel'de somut biçimde karşılaştığı bu Grekofili konusunda “geçerken” şu basiret dolu tespiti yapmıştır:

Marks – Engels “harika”sı, tıpkı, medeniyet tarihinde görülen Grek-Roma “harika”sına benzer. Grek medeniyetinden önceki beş bin yıllık medeniyetler evreninin gerçekliği bilinmezse, Grek medeniyeti ansızın patlak verince ortaya fışkıran madde ve anlam gerçekleştirmeleri bir mucize sayılabilir. **Batılı burjuva aydınlarında hala bir aşağılık kompleks gibi yaşayan Grek hayranlığı** bu olaydan kaynak alır. Ama, gene Batı medeniyetinin objektif araştırmalarıyla bulduğu **Greklerden önceki Adalar denizi, Girit, Anadolu, Mısır, Finike, Mezopotamya medeniyetleri** bir zincirin halkaları gibi yan yana konulunca, Grek medeniyetinin kendinden önce beş bin yıllık birikimin kaçınılmaz bir atlayışı olduğu anlaşılır.

Kıvılcımlı'nı bu satırları, Bernal'in övgüye değer ve yayınlandığı zaman çığır açan kapsamlı eserindeki ana fıkırın, 20 yıl önce yapılmış çok kısa, ama net bir formülasyonudur.

Batı Medeniyeti

Kökü 19.yüzyıla uzanan, ancak son 20 yılda emperyalist ideologlar (bkz. Huntington: “Medeniyetler Çatışması”) ile canlandırılan “Batı Medeniyeti” ve “diğer medeniyetler” ikilemi ya da zıtlığı, günlük kültürel yaşama bir şablon olarak yukardan dayatılmakta, ABD-Avrupa (kısaca “Batı”) emperyalizminin küstahlığı karşısında kimliğini ve değerlerin korumaya çalışan üçüncü dünya aydınları da kendi medeniyetlerini ön plana çıkararak bu sözde “karşıtlığın” kafalarda gücünü korumasına hizmet etmektedir. Sınıfsal bakış açısı kaybolduğunda, son 200 yıl boyunca Avrupa ve ABD’de oluşan muazzam bilimsel-teknik-siyasal şahlanış kendi içinde ve kapalı bir alanda anlaşılmaya çalışılmakta, ya bu “medeniyetin tek sahibi” olan Batı’ya karşı kompleks duyulmakta, ya da buradaki olumlu öğeler görmezden gelinip salt olumsuz unsurlara vurgu yapılarak “bizim” medeniyete fundamentalizme varan övgüler yapılmaktadır. Bizzat Avrupa emperyalizminin ideologları tarafından üretilen ve hala bu güce hizmet eden bu sahte ikilemi, Kuvilcımılı sağlıklı bir yaklaşımla şu şekilde aşmaktadır:

..... yer yüzünün Batı Avrupa medeniyeti de, Batı Avrupalı toprağın veya Avrupa insanının kendi başına bir yaratığı değildir. **Bütünüyle insanlığın yeryüzünde gördüğü bin bir değişikliklerden geçerek ulaştığı bir basamaktır.**

İngiliz araştırmacı John M. Hobson’un “**Batı Medeniyetinin Doğulu Kökleri**” adlı kapsamlı çalışması, Avrupa’da ortaya çıkan (ve salt buraya mal edilen) bir dizi teknik-bilimsel-tarımsal-toplumsal atılımın diğer medeniyetlerdeki (İslam, Hint, Çin..) köklerini somut delillerle göstererek Kuvilcımılı’nın bu tespitin tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ispat etti. Bugün sadece siyasi İslam’ın değil, “anti-emperyalizm” adına yerel aydınların da sık sık kapıldıkları, (ve değerli düşünür Edward Said’in önemli doğrular içermekle birlikte “Oryantalizm” eseriyle açık kapı bıraktığı) “Batı düşmanlığı”, bir ilerinin ya da sosyalistin tavrı değildir, olamaz. Nasıl bir zamanlar dünyadaki en ileri bilimsel-fikirsal ge-

lişme noktasını teşkil eden 9-12. Yüzyıllar arası Ortadoğu İslam medeniyeti Eski Yunan'a ve Hint medeniyetine çok şey borçluy-
sa, bugünün gelişkin Batı Medeniyeti de insanlığın ortak çaba-
larının ürünü ve ulaştığı üst nokta olarak görülmelidir. Evrensel
planda gerekli, doğru bir tavır olan anti-emperyalizm ve anti-ka-
pitalizmin suni ve temelsiz bir "Batı-Doğu" çatışması içinde bu-
landırılmasına izin verilmemelidir.

Hristiyanlığın Ayırt Edici Yönü

Bugün siyasal İslam olgusu dolayısıyla din olgusu gene düşünsel yaşamın en önemli ilgi alanlarından biri haline gelmiştir. Hemen hepsi ortak yönleriyle (boş inançlar, taassup, ruhban sınıfı, siya-
set tarafından kullanılması..vs) kavranmaya çalışılan dinlerdeki
önemli yapısal farklılıklar üzerine pek fazla düşünceye rastlanma-
maktadır. Kıvılcımlı bu çalışmasında Hegel'den hareketle Hris-
tiyanlığın diğer iki tektanrıci dinden, Musevilik ve İslamiyet'ten
temel farkını doğru bir biçimde yakalamıştır: Teslis (trinité) inan-
cında somutlaşan İnsan-Tanrı kavramı! İsa sadece bir "insan" de-
ğil, "Kutsal Ruh" üzerinden tanrısal özelliğe sahip olan, Tanrı le
bütünleşen bir varlıktır. Şöyle der Kıvılcımlı:

Çünkü yalnız Hristiyanlıkta iki şey vardır:

1 – *Verke* (eylem) cisimleşir. "**İnsan-Tanrı**" yahut
"**Tanrı – İnsan**"da insanın kişi bilinciyle evrensel
bilinç arasındaki ayrılık ortadan kalkar.

2 –.....

Richard E. Rubinstein 2000'lerin başında yayınlanan "**İsa Nasıl Tanrı Oldu**" adlı eserinde, İsa'nın bu tanrılaştırılma sürecini ta-
rihsel bağlamda inceler. Hristiyanlığın ilk yıllarında İsa'yi (tıpkı
geçmişteki Musa ve ilerdeki Muhammed gibi) sadece bir insan,
Tanrının elçisi, bir peygamber olarak gören görüşün "Arius'cu-
luk" (Arianism) olarak ne denli yaygın olduğunu, buna karşılık
İsa'yı bir Tanrı yapmaya çalışan Kilise ve Roma Devleti'nin bu
yaklaşımlarının ardındaki siyasi güdüleri anlatır. Özellikle, Avru-

pa'da kilisenin ve egemenlerin İsa'yı "Tanrı yapma" konusundaki temel güdüyü, Kırılçılımlı şöyle yakalamıştır:

Babahana tapan galip barbar yığınlarına: ancak, **in-sanla tanrıyı aynılaştırın İsa tipinde bir tanrı** uygun düşebilirdi.

Gerçekten de, kilisenin Avrupa'daki yeni (ve belki de yegâne) "müşteri kitlesi" olan, ve geleneksel olarak Thor, Odin, Freya gibi "İnsan-tanrı"lara tapan barbar Germen yığınlarına uygun düşen tek yaklaşım buydu ve bu çerçevede İsa "ortak cevherli" (con-substantiel), yani hem insani, hem de Tanrısal öze sahip bir varlık olarak betimlendi; onu sadece "insan" olarak gören Arianizm bir sapkınlık sayıldı ve bastırılarak süreç içinde yok edildi.

Çağdaş Fizikte Derinleşme

Gerek Hegel'le ilgili yorumlarında, gerekse kitabın son bölümlerindeki analizlerinde Kırılçılımlı'nın fizikteki Einstein devrimiyle yakından ilgilendiğini ve bu konuda ciddi bilgi sahibi olduğunu görüyoruz. Bu konuların Türkiye'de sol içinde popülerleşmesini sağlayan eserler (Einstein ve Leopold Infeld'in "**Fiziğin Evrimi**" ve Bertrand Russel'in "**Rölativitenin Alfabetesi**") 70'den sonra basılmasına rağmen, Kırılçılımlı daha o zamanda Einstein, Poincaré, Minkowski, Nordmann gibi bilginlerden alıntı yapmakta, bu devrimin matematikte ve fizikte getirdiği yeniliklere oldukça aşina olduğunu göstermektedir. Gauss'un dışbükey yüzeylerde üçgenin iç açılarının toplamının 180'i aştığını göstermesi, Öklid geometrisinin aşılması, son bölümlerde bahsedilen Lorentz-Fitzgerald dönüşümü (yüksek hızlarda cismin kütlesi ve boyutlarında oluşan değişimi belirten katsayı), zamanın dördüncü boyut olarak kavranması, Einstein'ın getirdiği uzayın "eğriliği" (geodesique çizgiler) yaklaşımı.. Kırılçılımlı Marksist bir düşünür olarak bütün bunlarla ilgilenmekle kalmamakta, bunların maddeci diyalektik açısından taşıdığı anlamı ve getirdiği yeni soluğu tanımlamaya çalışmaktadır. Aktif bir siyasi militan olarak çağının en ileri bilimsel ve felsefi birikimiyle yüzleşme ve onu kavramayı bir devrimci

sorumluluk olarak gören bu hassasiyetiyle Kıvılcımlı, sadece bu kitabı yazdığı 60'larda değil, belki de hala sol hareketimizde aşılamamış bir figür olmaya devam etmektedir.

Sonuç

Kitabın sunuş yazısında belirttiğimiz gibi, Kıvılcımlı bu çalışmasıyla ilk defa Hegel'i, en azından Türkiye'nin ilerici ve sola aşına okur kitlesi için anlaşılabilir ve kavranabilir kılmış, Hegel'in hem sahip olduğu muazzam devrimci özü, hem de onun tutucu yönünü tarihsel bağlam içinde analiz etmiş, Marx'a devrettiği mirası tüm zenginliği ile ortaya koymuştur. Bu mirası yeniden düşünmenin Marksist düşüncenin çağdaş sorunları konusunda yeni olanaklar sunabileceğini yazımızda göstermeye çalıştık. Öte yandan Kıvılcımlı'nın, esas konusu olmamasına rağmen "geçerken" yaptığı bir dizi zekice tespit, çağdaş düşünce dünyasındaki önemli çalışma ve yaklaşımların ip uçlarını içermektedir. Dileğimiz bu eserin ülkemizin okur kitlesi tarafından hakkı verilerek okunması ve bizim bu yazımızda aktarmadığımız, (belki farkına dahi varamadığımız) çok sayıda önemli aydınlatıcı düşüncenin bilince çıkarılmasıdır.

Marksist Sözlük - IV

Emperyalizm ve Sömürgecilik

Emperyalizm Nedir?

Marx'ın yapıtlarında kapitalizmin yapısı ve işleyişine dair çok önemli tahliller yer alsa da, bütünsel bir “emperyalizm teorisi”nin ortaya konduğundan söz etmek zordur. Bu zorluğu anlaşılar kılan neden ise, emperyalizmin, ancak 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında gözlenen bir olgu olmasıdır. Dolayısıyla, Marx'ın ölümünden sonra araştırmacıların gündemine girmiş olan emperyalizm olgusunun Marksist tahlili, Lenin'in bu alandaki çalışmalarına dayanmaktadır.

Marx, kapitalizmin doğasını incelerken, onun neden yayılmak zorunda olduğunu da açıklayan noktalara işaret etmiş; bu anlamda kapitalizmin maddi temellerini ortaya koyarken dolaylı olarak emperyalizmi koşullayan nedenlere de değinmiştir aslında. Bu nedenlerden biri, kapitalist üretimin zorunlu kıldığı sürekli pazar arayışıdır. Kar oranlarının düşme eğilimi kapitalist sınıfı karlılığı artırmaya zorlamaktadır. Öte yandan, sermayenin aynı ellerde toplanması, yani tekelleşme eğilimi de emperyalizmin dinamiklelerinden biri olacaktır. Bu anlamda, Marx'ın kapitalizm tahlili, kapitalizmin emperyalizm aşamasının teorik öncüllerini de sunmuştur.

Tarihsel olarak bakıldığında ise, kapitalizmin ortaya çıkışından itibaren meydana gelen bir dizi gelişme, 19. yüzyılın sonundan itibaren kapitalizmin nitelik değiştirmesinin ve emperyalizm aşamasına geçilmesinin yolunu açtı. 15-16. yüzyıldan başlayarak deniz aşırı keşiflerle bakir dünya coğrafyalarına ulaşan Avrupalı imparatorluklar, ulaştıkları yerlerde sömürge bölgeleri oluşturdu ve dünya ticaretinde önemli avantajlar sağladı. Özellikle İngiliz kapitalizmi yeni hammadde ve pazar olanaklarına kavuşarak gerçek bir ticaret imparatorluğuna dönüştü. Kapitalist yayılcılığın bu ilk aşamasında İngiltere'nin mutlak üstünlüğü ile birlikte egemen olan serbest rekabetçi dönem, Avrupa'da kapitalizmin İngiltere dışındaki merkezlerinin de yükselmeye başlamasıyla yerini sert bir mücadeleye bıraktı. Öncelikle Fransa ve Prusya arasında, toprak anlaşmazlıklarıyla kızışan kavgı, 19. yüzyılın sonundan itibaren kapitalizmin maddi altyapısını oluşturduğu güçlü ulus devletlerin kurulmasıyla birçok cephede birden şiddetlendi. Alman devletinin Alman kapitalizminin gelişimine yol açmak üzere koruyucu tedbirler almayı da içeren öncü rol oynaması, bu ülkeyi İngiltere ile karşı karşıya getirdi. Aynı dönemde, Almanya'nın yanı sıra İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri ekonomilerini serbest rekabetin yıkıcılığına kapatarak hızla geliştirdiler. Üstelik kapitalist yayılcılığın kurduğu düzen bu yıllardan itibaren anti-sömürgeci mücadelelerle de sarsılmaya başlandı. Sömürge yönetimlerini ayakta tutmanın zorluğu anlaşılmaya başlandı. Bu yöndeki önemli örneklerden biri, Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan kolonilerin, İngiliz yönetimine karşı isyan bayrağını açmasıydı.

Öte yandan, 1873-1896 arasında süren kriz, Avrupa'da devletleri, kendi ekonomilerini sarsıntılardan korumak ve süreçten güçlü çıkarmak için daha sıkı korumacı tedbirler almaya itti. Ulus-devletler öncülüğünde kapitalist ülkelerin birbirlerine karşı giriştikleri mücadele, çok geçmeden dünya çapında bir mücadeleye dönüştü. Kapitalizmin özellikle sömürgecilik döneminde dünyanın geri kalanlarını da merkez kapitalist ülkelere bağlamış olması, bu ülkelerin sömürgelerini de çatışmanın içine çekti. Başta Almanya olmak üzere, dünyanın sömürge imparatorlukları tarafından

paylaşılmasından sonra ortaya çıkan bu güçlü devletler, kendilerine alan açmak üzere eski sömürgeci güçlerle kıyasıya bir mücadeleye girdiler. Bilindiği gibi bu mücadele, dünyayı, tarihin gördüğü en kanlı savaşlardan birine; 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'na sürükledi.

Marksizmin emperyalizm tahlilini borçlu olduğu Lenin, Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması eserini bu tarihsel koşulları gözlemleyerek yazdı. Lenin'in amacı hem kapitalizmin öngörülen sonunun neden gecikmiş olduğunu açıklamak hem de özellikle Alman sosyal demokrat hareketi içerisinde gelişen "kendi burjuva sınıfını" destekleme eğilimine darbe indirmekti.

Aslında Lenin'den önce bu konuda yazan Rosa Luxemburg, 1913 yılında yayınlanan Sermaye Birikimi başlıklı kitabında, kapitalizmin dünya çapındaki yayılmacılığına ve bunun yıkıcılığına işaret eden teorik bir katkıda bulunmaya çalıştı. Ancak Luxemburg'un iç tüketimin yetersizliği savına dayanan tezi, oldukça kabalaştırılmış bir emperyalizm açıklaması getiriyordu. Luxemburg'a göre kapitalist ülkelerdeki işçilerin alım gücü ücretleriyle sınırlı olduğu ve malların artık değeri içeren kısmını satın almaları mümkün olmadığı için, artık değerın gerçekleşmesi, kapitalist olmayan pazarlara ulaşılmasını zorunlu kılıyordu. Luxemburg'a göre artık değerin esas gerçekleştiği yerler, kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin ege-men olduğu coğrafyalardı. Luxemburg emperyalizmin teorik dayanaklarını açıklamakta gösterdiği zayıflığa karşın, yine de gerek kapitalizmin dünya çapında yayılma güdüsüne gerekse militarizm tehlikesine işaret etmiş ve böylece Alman sosyal demokrasisi içerisindeki şoven dalgaya da karşı koymuştur.

Marksist emperyalizm teorisinin gelişimi açısından Lenin'in 1916 yılındaki katkısı büyük öneme sahiptir. Lenin'in tanımladığı şekliyle, emperyalizm, kapitalizme içkin olan yayılma eğiliminin 19. yüzyılın sonundan itibaren doğurduğu yeni bir kapitalist aşamayı tarif etmektedir. Lenin'in sözleriyle, bu, "kapitalizmin tekeli aşaması" ya da "kapitalizmin en yüksek aşaması"dır. Bu nedenle kapitalizmin daha önceki yayılma biçimlerini içeren, ancak onları niteliksel olarak aşan bir gelişmeden söz edilmelidir.

Marksizm dışı emperyalizm kullanımlarında, kavram tarihsel olarak daha geniş bir dönemi tanımlamakta, kapitalizmin sömürgeci yayılmacılığı da dahil olmak üzere güçlü devletlerin kapitalizmle ilişkili ya da ilişkili olmayan yayılmacılığını açıklamak için kullanılmaktadır. Bu kullanımlarda, Marksizmden farklı olarak ekonomik dinamikler değil, çoğunlukla siyasi dinamikler ön plana çıkmaktadır.

Lenin ise yaptığı analizi, 19. yüzyıl sonundan itibaren Almanya başta olmak üzere kapitalist ülkelerde ortaya çıkan iktisadi verilere dayandırmaktadır. Bu bağlamda, kendisinden önce bu aşamanın çeşitli yönlerini tanımlayan Hilferding ve Hobson'un çalışmalarından büyük ölçüde yararlanmıştı. Bunlardan Avusturyalı Rudolf Hilferding, Finans Kapital başlıklı kitabında, sermayenin tekeli aşamasının kendi ulusal pazarlarını koruyan merkezi ulus devletlerin doğrudan müdahalesiyle mümkün olduğunu belirtmiştir. Hilferding, ulus devletler ve tekeller arasındaki mücadelenin eninde sonunda çatışmaya yol açacağını öngörmüş ve bu nedenle bu aşamayı "kapitalizmin son aşaması" olarak tarif etmiştir. Jon Atkinson Hobson ise, emperyalizmi tanımlarken Lenin'in de sürekli vurguladığı gibi, "çürümüşlüğe" vurgu yapmıştır. Hobson'un daha önemli katkısı ise, kapitalizmin serbest rekabet dönemindeki mal ihracının ötesinde, emperyalizm aşamasında sermaye ihracının önemini belirtmiş olmasıdır. Dünyanın iktisadi olarak geri ülkelerinde toprak ile hammaddenin ucuz olması ve ücretlerin düşük olması buralardaki sermaye yatırımlarının karlılığının da yüksek olmasına yol açmaktadır.

Lenin'in emperyalizm tanımında ise serbest rekabete rahmet okutan tekeli kapitalizm, kapitalizmin yapısal özelliklerinin bir sonucudur; liberal kapitalizmin yoldan çıkmış hali değildir. Lenin, bu noktadan yola çıkarak emperyalizmin temel özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır:

1. Üretim ve sermayenin yoğunlaşmasının, ekonomik yaşamda belirleyici rolü oynayan tekelleri yaratacak kadar yüksek bir gelişme aşamasına ulaşmış olması;

2. Banka sermayesiyle sanayi sermayesinin iç içe geçip kaynaşması ve bu “mali sermaye” temelinde bir mali oligarşinin oluşması;
3. Meta ihracından farklı olarak sermaye ihracının özellikle büyük bir anlam kazanması;
4. Dünyayı kendi aralarında paylaşan uluslararası tekelci kapitalist birliklerin oluşması;
5. Yeryüzü topraklarının kapitalist büyük güçler arasında paylaşılmasının tamamlanması.

Lenin bundan başka emperyalizme özgü olduğunu belirttiği “asalaklığa” da dikkat çekmiştir. Kapitalizmin çelişkilerinden doğan tekellerin, yarattıkları tekel fiyatları ile teknik ve diğer türlü ilerlemenin itici gücünü yok ettiğini belirtir.

Lenin, bir avuç zengin ülkenin tekel karları sayesinde sınıf ilişkilerini de yeniden düzenleme avantajı kazandıklarını, böylece emperyalizmin “proletaryanın üst tabakalarının rüşvetle satın alınmasının ekonomik olanağını yaratarak oportünizmi beslediğini” vurgulamaktadır. Lenin, bu vurguyu, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfı ve sosyalist hareketin karşı karşıya bulunduğu tehlikeye işaret etmek amacıyla yapmıştır. Özellikle “emperyalist ideoloji işçi sınıfına sızmaktadır” derken, Alman sosyal demokrasinin reformizmini hedef almıştır.

Emperyalizmin, ulusal baskı ve ilhak, yani ulusal bağımsızlığı ihlal etme tutkusunu hatırlatan Lenin’in, emperyalist tahakküme karşı mücadele eden ulusların mücadelesine dikkat çekmesi, Marksistlerin anti-sömürgeci mücadeleye yaklaşımı açısından da önem taşımıştır.

Lenin’den sonra da Marksistler, kapitalizmin bu aşamasını dönemsel ve coğrafi değişkenleriyle birlikte ele almayı sürdürmüşlerdir. Emperyalizmin hiyerarşik yapısına ve kültür emperyalizmi gibi Lenin’in açıklamadığı katmanlara daha fazla dikkat çekilmiştir. Ancak bu açıklamalar, öncelikle, Lenin’in emperyalizm tanımında ortaya koyduğu ilkelerden yola çıkılarak yapılmıştır.

Sömürgecilik Nedir?

Sömürgecilik, bir ülkenin başka bir ülke ya da halkın topraklarında, öncelikle ekonomik faaliyetler yürüttüğü siyasi karakterde bir egemenlik kurmasıdır. Sömürgecilerle, toprakları istila edilen halklar arasında eşitsiz bir ilişki kurulur. Topraklar ve üzerinde yaşayan halklar sömürgecilerin çıkarları lehine uygulanan üretim biçim ve ilişkileri doğrultusunda sosyal ve politik baskı altına alınırlar.

Klasik sömürgeciliğin, Avrupalılar tarafından başlatılan ilk keşiflerden 19. yüzyıl ortalarına kadar geçen sürede, Yeni Dünya'nın işgalinin arkasında yatan toplumsal meşruiyet zeminini Avrupalılarla diğer kıtaların yerli halkları arasında hiyerarşik bir ilişki kurulması ve yerli halkların Avrupa uygarlığıyla kıyaslandığında barbar olarak nitelenmesi oluşturur. "İnsanaltı" olarak değerlendirilen yerli halklara uygarlık götürülmesi retoriği bu durumun yaygın ifade biçimidir.

Klasik sömürgecilik dönemi, Avrupa'da feodalizmden yeni bir sosyo-ekonomik formasyona geçiş döneminin sancılarının izlerini taşır. Bu açıdan, Haçlı Seferleri, Reform, Rönesans ve feodal dönemin güçsüz krallarının zenginleşme ve güçlenme hırslarının her biri sömürgeciliğin ideolojisini yaratmada Avrupa egemen sınıflarının elini kolaylaştırmıştır. Ancak, bütün bu farklı tarihsel olguları tek bir bütünde birleştiren unsurun kapitalist üretim biçiminin Avrupa'da yerleşmeye başlaması olduğu söylenmelidir. Nitekim, Avrupa kapitalizmi olgunlaşmak ve evrenselleşmek için sömürgeciliğe ihtiyaç duymuştur. Bu açıdan, klasik sömürgecilik Avrupa kapitalizminin serpildiği bir yatak işlevi görmüştür.

17. yüzyıla beraber Avrupa'da yaşanan kimi ekonomik krizler, sömürgecilik biçiminde de kimi değişikliklere yol açtı. Değerli madenlerin Avrupa'ya akması, genellikle lüks madde ithalatına harcanmalarıyla Avrupa'da yüksek bir enflasyon yaşanmasına sebep oldu. Yükselen enflasyon kira ve kredilerle geçinen toprak sahibi lordların ekonomik anlamda çökmesine, Kuzey Avrupalı tüccarlarınsa yeni yeni oluşmaya başlayan piyasadaki çıkarlarının

artmasına yol açtı. Böylece, ileride emperyalizm için çok faydalı işler yapacak olan Hollanda ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketleri için parlak günler başlamış oldu.

17. yüzyılın Avrupa'da uzun süreli bir ekonomik kriz çağı olması iktisadi alanda yeni bir ideolojinin gelişmesine neden oldu: Merkantalizm. Merkantalizm sömürgecilik açısından bir sıçramaya denk düşüyordu. Devletler iktisadi olarak güçlenmek ve kendilerini korumak amacıyla daha fazla hammadde arayışına yöneldiler ve olan Güney Amerika kolonilerine gözlerini diktiler. Bu dönemin dönüm noktalarından birini şeker kamışı üretiminin Avrupa pazarında fazlasıyla karşılık bulması sonucu yayılması ve Afrika'nın köle ticareti yoluyla sömürge sistemine katılması oluşturur.

Yüzyıllarca süren ve sömürgeciliğin bel kemiğini oluşturan köle ticaretinin 19. yüzyılın ortalarında sona ermesi bir anlamda sömürgeciliğin de tarihinde yeni bir döneme girdiğinin bir göstergesidir. Köle ticaretinin sona ermesinde aydınlanma ile eşitlik fikrinin gelişmesi ve yayılması kadar, Adam Smith gibi yaratıcı yazarların bu uygulamanın serbest pazar ilkesine uymaması ve bu açıdan ücretli emek gücü mevhumuyla kan uyuşmazlığının olmasıdır. Ancak, köleliğin kaldırılmasında Fransız Devrimi'nin etkisi daha önemlidir. Ancak sömürgeciliğin miadını doldurmuş olması, onun tamamen yok olması anlamına gelmiyordu. Kapitalist birikim dürtüsü ve rekabet kuralları, sömürgeciliğin yeni bir kılıktan yeniden doğmasına neden oldu. Buna Yeni Sömürgecilik dendi.

Yeni Sömürgecilik, Avrupa'daki reel politikanın denizaşırı yerlerde yansımalarını bulması anlamında ulusal hükümetler için önemli bir mücadele alanı olmuştur. Ancak, en az bu siyasi mücadele kadar önemlisi klasik sömürgecilik döneminin hammadde ve artık nüfus tahliyesi gibi özelliklerinden ziyade, yeni pazar arayışındır. Bu açıdan, klasik sömürgecilik döneminde, feodal bir üretim tarzının egemen kılındığı sömürgelerin yerini yeni sömürgecilik döneminde piyasa ekonomisinin kurallarına göre şekillendirilen görece bakir topraklar almıştır: Afrika ve Asya. Değerli maden-

lerin ve toprakların mülkiyet hakkının yalnızca İngiliz vatandaşlarına verilmesi için özel bir idari sistem kurulan Afrika'da, emek süreçleri konusunda da sömürgeci güçler son derece yaratıcıydılar. Kurdukları sisteme göre, madenlerde çalışan siyah işçiler aynı zamanda buralarda yaşamaya ve dışarı çıkmamaya mecbur ediliyorlardı.

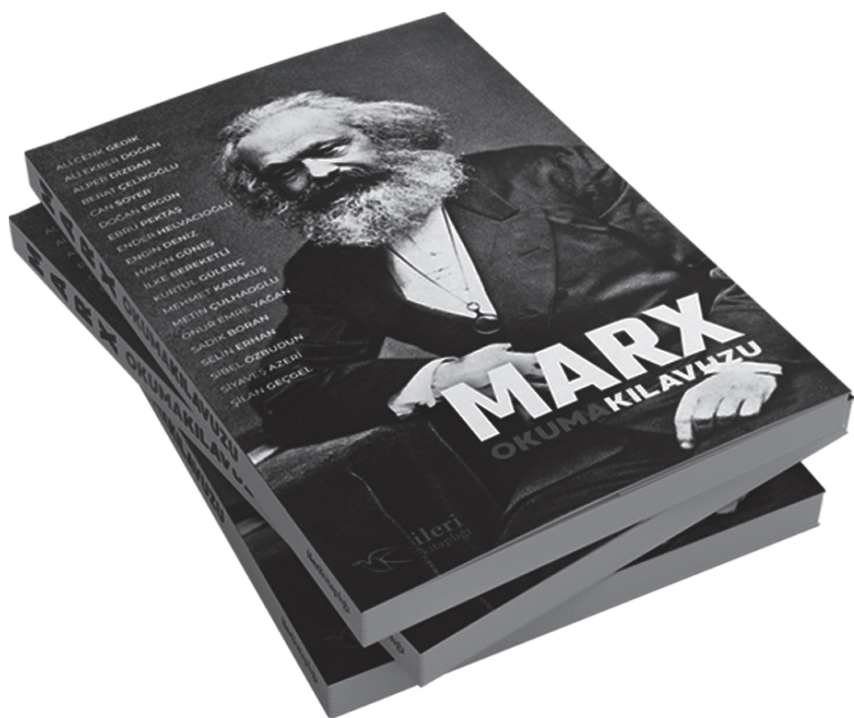
Afrika ve Asya'daki geniş alanlar Avrupa'daki sermaye fazlasını yatırmak için verimli topraklardı. Sermayenin güvenliğini sağlamak için ulusal hükümetler bu topraklarda siyasi anlamda da hüküm sürme isteğini gösteriyorlardı. Avrupa'da burunları savaş kokusu alan hükümetler çılgınca yeni askeri liman ve üs arayışına girmişlerdi.

Bu yükselen tansiyon sonrasında eski sömürgeci ülkelerle yeniler arasında Afrika'nın talanı konusunda sürtüşmeler doğdu. 1884-5 Berlin Konferansı'nda Avrupalı güçler masaya oturmaya karar verdi. Bu açıdan, Berlin Konferansı gelecekteki ittifakların bir ön provası olarak addedilebilir. Bu anlaşma, Yeni Sömürgeciliğin kurumsallaştığının da ifadesi olmuştur. Aynı zamanda, Avrupa'daki çekişmelerin Afrika Kıtası'ndaki paylaşımında gerginliklere yol açmaması için bir önlem olarak alınmıştır.

Bu esnada, sömürgecilik karşıtı her türlü bağımsızlık hareketi Avrupalı sömürgeci güçler arasındaki gerilimleri erteliyor ve bağları bir süreliğine de olsa kuvvetlendiriyordu. Berlin Konferansı'nın ardından sömürgeci ülkeler için diğer bir bağlanma noktasını Çin'deki Boxer Ayaklanması oluşturdu. Bu bağımsızlıkçı hareket aynı zamanda Çin'deki yerleşik Mançu Hanedanlığı'nı da tehdit ediyordu. Tüm bu ve benzeri anti-sömürgeci ve anti-emperyalist mücadeleler, arkalarına 20. yüzyılda solun teorik alanda da uğraşı haline gelecek olan ulusal bağımsızlık, işbirlikçilik gibi kavramları bırakacaktı.

Sömürgeciliğin tüm dünyada ve kitlesel biçimde sorgulanması ise, 1917 Ekim Devrimi'nin ve onun ulusal kurtuluş savunusunun sonucu olmuştur. Ekim Devrimi'nin ardından SSCB de tüm dünyada bağımlı ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmasına, emperya-

lizme karşı yürütölen kurtuluş mücadelelerine son derece aktif destek vermiştir. Sömürgeciliğin, en hafif türlerinin bile insanlık bilincinde kabul edilemez hale gelmesini sağlayan bu kazanımlar sonucunda birçok sömürge ülke bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Bununla birlikte, emperyalizmin yarattığı finansal kölelik bağları günümüzde de halkların sömürölmesinin en etkili yollarından biri olmayı sürdürmektedir.

Marksizme Derinlikli Bir Giriş

UFUK AKKUŞ

Marksizme Sıra Dışı Bir Giriş

Bertell Ollman

Yordam Kitap, 2011, Çeviren: Ayşegül Kars

Diyalektiği de içeren Marksizm, esasen kapitalist süreçlerin karmaşıklığını, kökenlerini ve bunları aşma olasılıklarını gösterme girişimidir. Marksizmde bunların hepsi ilişkili olarak kavranılır. Buna göre, herhangi bir sürecin varlığının koşulları (mesela, sürecin gelişme potansiyeli), o sürecin kendisinin bir parçası olarak ele alınır.

Marksizm kapitalizmin işleyiş mekanizmalarını diyalektik yöntem kullanarak analiz eden ve tarihi sınıf mücadelesi olarak değerlendiren bir kuramdır. Marx, kapitalist toplumda emek ile sermaye arasındaki uzlaşmaz karşıtlıktan yola çıkarak, emek gücünün artı değer sömürsüne maruz kalmasının yanı sıra, sermaye tarafından yaşamın her alanında boyunduruk altına alındığını iddia eder. Sistemin meta haline getirdiği emek gücünün, meta olmaktan çıkarak özgürlüğe kavuşturulmasına, başka bir deyişle mübadele değerinin başat olduğu sistemin yıkılmasına, kar için üretim yerine insan ihtiyaçlarının karşılanması için üretim yapılmasına, özel mülkiyetin kaldırılarak yerine kamusal mülkiyetin getirilmesine ve doğa üzerindeki tahakküme son verilerek bütün mağduriyet

biçimlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir gelecek tahayyülü sunar. Tabii ki Marksizm sadece kapitalist sistemi analiz eden bir kuram değil aynı zamanda mevcut siyasi ve toplumsal formasyonu değiştirecek bir eylem felsefesidir. Bu dönüşümü gerçekleştirecek özne de elbette işçi sınıfıdır.

Bertell Ollman, *Marksizme Sıra Dışı Bir Giriş* adlı kitabında Marksizmin temel kavramları, kökeni, felsefesi ve günümüzdeki durumu hakkında kuşbakışı bilgiler veriyor. Ayrıca Marx'ın eserlerindeki dağınık biçimde bulunan komünizm tahayyülüne ilişkin fikirler geliştiriyor. Kitabın son bölümünde de ABD'nin değişik üniversitelerinde verdiği Marksizm derslerinin içeriğine ve sunuş tarzına dair açıklamalarda bulunuyor.

Temel düşünsel kökenleri; Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız ütopyacı sosyalizmde bulunan Marksist kuramda, kapitalizm analizi hem diyalektik hem de materyalist niteliklere sahip bir felsefe üzerinde temellenir. Ollman'a göre; Marx'ın diyalektik anlayışı, değişim ve etkileşimi mercek altına alır. Bu iki unsura yapılan vurgunun nedeni, değişim ve etkileşimin bütün tarihsel kurum ve süreçlerin zorunlu parçaları olarak görülmesidir. Diyalektik yöntemle bir yandan siyasi seçimler ve ekonomik krizler gibi kapitalist sistem içinde yer alan bir olay incelenirken, sistemin oluşturduğu geniş bağlam gözden kaybolmamış olur. Diğer yandan, bir şeyin bugünkü durumu ele alınırken onun geçmişi ve muhtemel geleceği, yani tarihsel bağlamı da ihmal edilmez. Bu diyalektik yaklaşım, tarihte meydana gelen asli değişikliklerin, toplumun olağan işleyişi içerisinde evrilen karşıt eğilimlerin ya da çelişkilerin sonucu olarak görülür.

Marx'ın felsefesinin ikinci ögesi materyalizmdir. Hegel'in diyalektiğinin aksine Marx'ın diyalektiği materyalisttir. Marx'ın temel olarak ilgilendiği şey, düşüncede tasarlanan değil, yaşanan haliyle kapitalizmdir. Hegel; fikirleri, bu fikirlerin sahibi olan bireylerden ayrı incelerken, Marx'ın materyalizminin yaptığı şey, fikirleri yaşayan insanların zihnine geri yerleştirmektir. Marx, fikirleri ve insanların aynı dünyanın parçaları olarak ele alır, bu dünya üretici insan etkinliği ile sürekli yeniden yapılanmaktadır.

Marx'ın değer kuramını, yabancılaşma kuramını, sınıfların gelişimi ve emek sermaye arasındaki uzlaşmaz karşıtlık ve sınıf mücadelesi gibi tarihsel eğilimlerini, devlet sermaye ve emek üçlüsü çerçevesinde değerlendiren Ollman'ın Marksizm anlatısı da içsel ilişkiler felsefesini temel alan diyalektik ve bütünsel bakışı yansıtır.

Ollmann'a göre; Marx'ın kapitalizm analizi; toplumsal ve ekonomik sorunları, her sınıfı bu sorunlarla kendine özgü biçimlerde ilişkilenebilir iten nesnel çıkarlarla bağlantılandırır. Her sınıf nesnel çıkarları doğrultusunda bu sorunlarla kendine özgü biçimlerde ilgilenme eğilimindedir. Böyle bir analiz de nihayetinde kapitalist üretim biçiminin sosyalizme dönüşüm sürecine içkin gerçek analizleri göz önüne serer. Marx, dünya öngörüsünü dogmatik bir şekilde yapmadığını, daha ziyade yeni dünyayı eskisinin eleştirisi aracılığı ile bulmak istediğini belirtir. Marx, hiçbir yerde komünist bir toplumun izahını sunmaz. Mevcut durumu ortadan kaldıran gerçek hareketi komünizm olarak tanımlar. Bu hareketin koşulları ise şu anda var olan öncüllerin sonuçlarıdır. Marx, komünist geleceği iki bölüme ayırır: Bunlar proletarya diktatörlüğü ve tam komünizmdir. Proletarya diktatörlüğü, siyasi anlamda bir geçiş süreci olup Marks'ın bu konuda fikirlerini özetlediği temel kaynaklar *Komünist Parti Manifestosu*, *Gotha Programının Eleştirisi* ve Paris Komününün reformlarının tartışıldığı *Fransa'da İç Savaş*'tır.

Ollmann, Marx'ın proletarya diktatörlüğü ifadesini ilk kez Blanqui'nin yaklaşan işçi devletinin organizasyonu hakkındaki elitist görüşlerini eleştirmek için ortaya attığını ve işçi sınıfının tümünün (buna tarım işçilerini de dahil eder) demokratik yönetimi anlamında kullandığını belirtir.

Bir yaşam biçimi olarak komünizmin insanlarda sıra dışı özellikler geliştireceğini söyleyen Ollman'a göre; geleceğin yurttaşı birçok farklı işe ilgi duyar ve bu işleri yürütebilecek beceriye sahiptir. Bütün nesneleri “benim değil, bizim olarak değerlendirir”. Diğer insanlarla birlikte doğa güçleri üzerinde kurulan ustalıkli kontrolün parçasıdır. Dışarıdan dayatılan kurallara gerek duymadan kendi eylemlerini kendi düzenler. Türünün yeteneklerini açığa

çıkaran, gerekliliğinin insani doğasını anlayan, tamamlanmış bir kişiliktir. Söz konusu insan ancak işbölümünün ortadan kalktığı, özel mülkiyetin feshedildiği sınıfsız bir toplumda ortaya çıkabilir. Sınıflı toplumların ortaya çıkardığı yabancılaşma ancak komünist toplumda aşılabilir. Yabancılaşmanın merkezinde, bireyin insani varlığını koşullarından, bilhassa kendi eylemlerinden (özellikle üretimden), eylemlerinin gerçek ya da potansiyel ürünlerinden ve diğer insanlardan ayrılması vardır. Birbirinin karşıtı olarak yabancılaşma ve komünizm birbirlerinin zorunlu referans noktaları olarak iş görürler. Komünist toplumda birey, diğer insanları, kendi doğasının tamamlayıcısı ve kendi varlığının zorunlu parçası olarak tanır ve onlarla bu şekilde ilişkiye girer.

Ollman'a göre; Marx'ın komünizm öngörüsünü değerlendirmenin sadece bir yolu vardır. Bu yol Marx'ın kapitalizm analizini incelemek ve komünist toplumun kapitalist toplum içinde potansiyel olarak mevcut olup olmadığına bakmaktır. Eğer Marx, yeni dünyayı eskisinin eleştirisi aracılığı ile aradıysa, o zaman komünizm düşünceleri hakkında herhangi bir yargıya varmak, sonuç olarak Marx'ın kapitalizm eleştirisinin geçerliliğini analiz etmek gerekir.

Ollman burada üç tavsiyede bulunur: İlki, kapitalizmin toplumsal ilişkiler olarak kavramsallaştırılmasıdır. Marx, bir şeyin mevcut biçimini çalışırken, onun fiili geçmişini ve gelecek olasılıklarını da çalışmasına dahil eder. İkincisi, günümüz kapitalizminin Marksist analizi, Marx'ın geç 19. Yüzyıl kapitalizm analiziyle birleştirilmesidir. Ancak yapılacak projeksiyonların dayanağı olan toplumsal ilişkiler güncellenmelidir. Üçüncü tavsiyesi ise, komünizmin kaçınılmaz olduğunu göstermeye çalışmamak gerekliliğidir. Komünizm sadece olasıdır ve bağlı olduğu koşullar, günümüz koşullarının daha da gelişmesine içkindir. Ollman, Marx'ın yazılarının temel amacının sömürünün kapitalist sistemin temel ve kaçınılmaz bir gerçeği olduğunun işçiler tarafından anlaşılmasının onları sınıf bilincine götüren bir yol olduğunun altını çizerek, işçilerin insani açıdan daha üstün bir dünya tahayyül etme yetisinden mahrum bırakılma durumunun da sınıf bilincini

engelleyen yığınlığa ve kayıtsızlığa arka çıktığını vurgular. Bu açıdan bakıldığında işçiler ve ezilenlere komünist sistemde daha iyi yaşamları olabileceği fikrini vermek sosyalist projenin başarısı için zorunludur.

ABD üniversitelerinde Marksizm dersleri veren Ollman, üç temel sorunla karşılaştığını söyler. Bunlar, öğrencilerin çoğunda hakim olan burjuva ideolojisi, üniversite düzeninin de birer parçası olan toplumsal ve ideolojik engeller ve canlı bir sosyalist hareketin olmayışıdır. Ayrıca Ollman'ın gözlemlerine göre öğrencilerdeki en sorunlu görüşler de; tarihsel olmayan ve egoist bir insan doğası anlayışı, toplumun ayrı ayrı bireylerin toplamı olarak tasavvur edilmesi, bu tasavvura eşlik eden, toplumsal sorunları bireysel ve psikolojik sorunlar düzeyine indirgeme eğilimi (yani, mağduru suçlama sendromu), Marksizmin Sovyet ve Çin örnekleriyle eşleştirilmesi ve de radikal değişimin mümkün olmadığını öğütleyen bir mantık gibi fikirlerden oluşmaktadır. Bu görüşleri destekleyen ve onlara zemin hazırlayan şey ise Ollman'a göre; diyalektik olmayan ve faktörel düşünme tarzıdır. Bu düşünme tarzı, olayları kendi koşullarından, insanları, kendi potansiyellerinden ve gerçek alternatiflerinden, toplumsal sorunları birbirlerinden ve bugünü geçmiş ve gelecekte ayırır. Marksizmde çok önemli bir yeri olan sınıf mücadelesi kuramını öğrencilere özellikle vurgulama ihtiyacı hissetmesini Ollman, onların büyük kısmının bu kuram çerçevesinde düşünme yetilerinin tamamen eksik olmasına bağlar. Amerikalıların çoğu gibi onlar da aradaki kimi dolaylıları düşünmeden, bireyden herkese geçiyorlardı. Bu nedenle, mesela bir eylemin sorumluluğu gerçek failini aştığı zaman herkesin suçlu olduğu söyleniyor.

İçsel ilişkiler felsefesini temel alarak, Marksizmin analizini yapan, kapitalist sistemin içinden doğacak komünist topluma dair Marx'ın eserlerinden yola çıkarak komünist toplum tahayyülü geliştiren ve ABD üniversitelerinde verdiği Marksizm derslerinin yöntemi, içeriği ve işlevi hakkında bilgiler sunan Ollman'ın kitabı, Marksizme sıra dışı olduğu kadar derinlikli de bir giriş özelliği taşıyor.

ileri
kitaplığı

CAN SOYER
DOĞAN ERGÜN
EBRU PEKTAŞ
ENGİN DENİZ
ERKİN ÖZALP
HAKAN GÜNEŞ
H. MERİÇ ALGÜN
İLKE BEREKETLİ
METİN ÇULHAOĞLU
ONUR EMRE YAĞAN
SADIK BORAN

LENİN

OKUMAKILAVUZU

LENİN OKUMAKILAVUZU

ileri
kitaplığı

ENGELS OKUMAKILAVUZU

ALİ CENK GEDİK
ALP TANLASI
BERAT ÇELİKOĞLU
CAN SOYER
ÇAĞATAY TARHAN
EBRU PEKTAŞ
G. EMRE GÜRCANLI
İLKE BEREKETLİ
METİN ÇULHAOĞLU
ÖZGÜR DİRİM ÖZKAN
ŞILAN GEÇGEL
TANER TİMUR

ENGELS

OKUMAKILAVUZU

ileri
kitaplığı

ileri
kitaplığı

